BGGPK007

Gebiedsplan Natuur en Landschap Gelderland

Ontwerp juni 2004

provincie
GELDERLAND

INTERNET EN CD-ROM

De belangrijkste informatie uit dit plan is in gecomprimeerde vorm terug te vinden op de bij dit plan gevoegde CD-ROM en op het internet onder www.gelderland.nl/gebiedsplannen/
Hier kan elke grondgebruiker op eenvoudige wijze vinden welke mogelijkheden de subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer hem bieden.

Inhoud

pag

1 Inleiding
- 1.1 Doel gebiedsplan
- 1.2 Status en sturing
- 1.3 Verschil tussen dit plan en de oude gebiedsplannen
  - 1.3.1 Het begrenzen van de probleemgebieden
  - 1.3.2 Het verkleinen van de zoekgebieden
  - 1.3.3 Overige wijzigingen in de subsidieregelingen
- 1.4 Financiering
- 1.5 Nieuwe natuur door klei- en zandwinning
- 1.6 Monitoring en evaluatie
- 1.7 Leeswijzer

2 Prioriteiten per regio en inzet subsidiemiddelen
- 2.1 Inleiding
- 2.2 Kwaliteiten en prioriteiten per regio
  - 2.2.1 Randmeerkust
  - 2.2.2 Noordoost-Veluwe en IJsselvallei
  - 2.2.3 Zuidelijke IJsselvallei
  - 2.2.4 IJsseluiterwaarden
  - 2.2.5 Gelderse Vallei
  - 2.2.6 De Noord-Veluwe
  - 2.2.7 De Zuid-Veluwe
  - 2.2.8 De Gelderse poort
  - 2.2.9 Rijk van Nijmegen en Land van Maas en Waal
  - 2.2.10 Fort Sint Andries
  - 2.2.11 Neder-Betuwe en Bommelerwaard
  - 2.2.12 Rijn- en Lekuiterwaarden
  - 2.2.13 Waaluiterwaarden
  - 2.2.14 Maasuiterwaarden
  - 2.2.15 Over- en Midden-Betuwe
  - 2.2.16 De Graafschap
  - 2.2.17 Noordoost-Achterhoek
  - 2.2.18 Winterswijk
  - 2.2.19 Zuid-Achterhoek en Liemers
- 2.3 Inzet van de subsidiemiddelen

3 Naturdoeltypen en pakketten
- 3.1 Inleiding
- 3.2 Grasland: botanisch
- 3.3 Grasland: weidevogels
- 3.4 Akkers
- 3.5 Randen en zomen
- 3.6 Grote natuurlijke eenheden
- 3.7 Heiden en vennen
- 3.8 Moeras, riet en plas
- 3.9 Bossen
- 3.10 Stapstenen
- 3.11 Landschap
- 3.12 Beheer van uiterwaarden: een verhaal apart
- 3.13 Agrarisch natuurbeheer in nieuwe natuur

4 Subsidiemogelijkheden
4.1 Inleiding
4.2 Landschapssubsidie
4.3 Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer: beheerssubsidie
4.4 Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer: inrichtingssubsidie
4.5 Subsidieregeling Natuurbeheer: subsidie functieverandering
4.6 Subsidieregeling Natuurbeheer: inrichtingssubsidie
4.7 Subsidieregeling Natuurbeheer: beheerssubsidie
4.8 Subsidieregeling Natuurbeheer: subsidie effectgerichte maatregelen
4.9 Subsidieregeling Natuurbeheer: recreatiesubsidie
5 Hoe wordt de uitvoering bevorderd?
5.1 Landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige natuurontwikkeling
5.2 Nieuwe natuur
6 Gebruik van de CD-ROM en subsidie-aanvragen
6.1 Toelichting op de CD-ROM
6.2 Subsidieaanvragen

BIJLAGEN
Bijlage 1 Modellen voor ecologische verbindingszones
Bijlage 2 Beschrijving van de landschapstypen
Bijlage 3 Basispakketten uit de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 4 Pluspakketten uit de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 5 Beheerspakketten uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
Bijlage 6 Landschapspakketten uit de subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 7 Stapsteenpakketten

KAARTEN
Kaart 1 Ecologische Hoofdstructuur
Kaart 2 Regio-indeling en ligging uiterwaarden
Kaart 3 a. Inzet subsidies voor agrarisch natuurbeheer
b. Inzet subsidies voor nieuwe natuur
c. Inzet subsidies voor inrichting bestaande natuur
Kaart 4 Overzicht ligging probleemgebieden

1 Inleiding

De afgelopen twee jaar hebben Gedeputeerde Staten voor vijf deelgebieden[1]) in de provincie Gelderland een gebiedsplan natuur en landschap vastgesteld. In zo'n gebiedsplan vinden eigenaren en beheerders van het buitengebied welke mogelijkheden de Subsidieregelingen Agrarisch Natuurbeheer (SAN) en Natuurbeheer 2000 (SN) hun bieden. Deze plannen zijn het belangrijkste instrument om de Ecologische Hoofdstructuur te realiseren.
Tussen het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselvoorziening en de gezamenlijke provincies zijn het afgelopen jaar afspraken gemaakt om in 2004 de gebiedsplannen aan te passen aan de uitkomsten van de evaluatie van de twee subsidieregelingen en de begrenzing van de probleemgebieden.
In paragraaf 1.4 worden deze aanpassingen nader toegelicht. Het betreft de volgende onderdelen:

- het (opnieuw) begrenzen van de probleemgebieden;
- het verkleinen van de zoekgebieden voor botanisch beheer tot een maximale verdunning van 1:2;
- wijzigingen in de Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer.

Aanvankelijk was het de bedoeling dat bij deze herziening ook de begrenzing van de foerageergebieden voor overwinterende ganzen en smienten meegenomen zou worden. Begin 2004 is duidelijk geworden dat de beheerspakketten op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer niet op tijd klaar zijn en dat voorlopig nog gewerkt zal worden met schadevergoedingen door het Faunafonds. Gedeputeerde Staten zullen hiertoe vóór 1 oktober 2004 een apart document opstellen voor de begrenzing van de foerageergebieden. In 2005 zullen deze foerageergebieden middels een herziening worden opgenomen in dit gebiedsplan en worden, naast schadevergoeding, ook ganzenpakketten mogelijk in het kader van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer.

Gedeputeerde Staten maken van de gelegenheid gebruik om bij deze herziening de vijf regionale gebiedsplannen samen te voegen tot één gebiedsplan natuur en landschap voor geheel Gelderland. De omvangrijke kaartensets worden hierbij vervangen door een CD-ROM.
De vijf regionale gebiedsplannen bevatten een apart deel waarin het natuur- en landschapsbeleid per regio werd gepresenteerd. Dit deel is niet meer in dit Gelderse gebiedsplan opgenomen. Omdat dit onderdeel in belangrijke mate richting geeft aan de uitvoering van het provinciale beleid voor natuur en landschap in de provincie Gelderland zal deze presentatie van het bestaande natuur- en landschapsbeleid op korte termijn als een afzonderlijk achtergronddocument beschikbaar komen.

-procedure-
Dit gebiedsplan bevindt zich momenteel in het ontwerpstadium en zal in de periode van 14 juni tot 12 juli 2004 ter visie worden gelegd in het Provinciehuis en alle gemeentehuizen in de provincie. In deze periode kunnen bedenkingen worden ingediend. Nadat Gedeputeerde Staten de bedenkingen hebben behandeld, stellen zij eind september 2004 het plan vast. Hierna wordt het plan zes weken ter visie gelegd en kan een beroep worden ingediend bij de rechtbank.

[1]) Het betreft de deelgebieden Achterhoek, Gelderse Vallei, IJsselvallei en Randmeerkust, Veluwe en Rivierenland.

1.1 Doel gebiedsplan

Het doel van dit gebiedsplan is het versterken van natuur, bos en landschap in de provincie Gelderland. Dit plan geeft voor de gehele provincie aan welke natuur-, bos- en landschapsdoelen Gedeputeerde Staten willen realiseren met de inzet van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en de Subsidieregeling Natuurbeheer. Gedeputeerde Staten streven er naar om de in dit plan aangegeven natuurdoelen uiterlijk in 2018 te realiseren. Bij doelen die een lange ontwikkeltijd hebben, dient voor 2018 een begin te zijn gemaakt met de ontwikkeling van deze doelen.

De subsidieregelingen vormen niet het enige instrument om natuur- en landschapsdoelen te realiseren. Ook projecten die via de Streekcommissies uitgevoerd worden, landinrichtingsprojecten en Gemeentelijke Projecten Landschapsbeheer leveren een belangrijke bijdrage. Vanuit publiek-private samenwerkingsovereenkomsten kan ook een bijdrage worden verwacht. Daarnaast zijn het ruimtelijk, milieu- en waterbeleid essentieel om natuur- en landschapswaarden te beschermen en de juiste omstandigheden voor de natuur tot stand te brengen. Het ontgrondingenbeleid, ten slotte, is gericht op het benutten van klei- en zandwinning om projecten met een maatschappelijke meerwaarde te realiseren. In veel gevallen is dat natuurontwikkeling.

Op de CD-ROM die bij dit gebiedsplan hoort is aangegeven op welke percelen de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer van toepassing zijn. Grondeigenaren en grondgebruikers van deze percelen kunnen subsidie aanvragen voor (agrarisch) natuurbeheer voor het realiseren van de in dit gebiedsplan aangegeven doelen.

1.2 Status en sturing

Dit gebiedsplan vindt zijn wettelijke basis in de Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 (SN) en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN), gepubliceerd in de Staatscourant van 29 december 1999, nr. 252. Op basis van deze regelingen moeten Gedeputeerde Staten een Natuurgebiedsplan (art. 13 Subsidieregeling Natuurbeheer) en een Beheersgebiedsplan (art. 10 Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer) opstellen. Deze plannen regelen de subsidiëring van beheer en inrichting van natuur, bos en landschap.
Op de vaststelling van dit uitvoeringsplan is de in afdeling 3.5 van de Algemene wet bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.
Dit gebiedsplan is gebaseerd op de Natuurdoelenkaart van Gelderland en betreft een herziening van de Gebiedsplannen Natuur en Landschap Achterhoek (september 2002), Gelderse Vallei (september 2002), IJsselvallei en Randmeerkust (september 2002), Veluwe (november 2002) en Rivierenland (november 2003).
Met de vaststelling van dit gebiedsplan door Gedeputeerde Staten zijn de hiervoor genoemde gebiedsplannen vervallen.

Op de bij dit gebiedsplan gevoegde CD-ROM zijn de percelen aangeduid waarvoor subsidie beschikbaar is. Dit gebiedsplan geeft aan welke pakketten in de verschillende deelgebieden mogelijk zijn en welke voorwaarden daarbij gelden. De subsidiemogelijkheden omvatten: agrarisch natuurbeheer, beheer en aanleg van landschapselementen, omzetting van landbouwgrond in natuurterrein, beheer van bestaand bos en natuur en inrichting van bestaand bos en natuur.
-Bestaande bossen en natuurgebieden kunnen onafhankelijk van dit plan voor een beheerssubsidie in aanmerking komen.

De uitvoering van dit plan vindt plaats door het aangaan van beschikkingen en door grondverwerving, op basis van vrijwilligheid.

Het gebiedsplan heeft in het kader van de ruimtelijke ordening geen doorwerking. Wanneer een gebied wordt begrensd als natuurgebied betekent het géén wijziging van de bestemming zoals deze is weergegeven in het bestemmingsplan. Er treden geen beperkingen op bij de bestaande bedrijfsvoering. Functieverandering van landbouwgrond naar natuurgebied vindt plaats door middel van een overeenkomst (artikel 46 Subsidieregeling Natuurbeheer) en zal daarna tot aanpassing van het gemeentelijk bestemmingsplan leiden. In sommige gemeenten is al een bestemmingswijziging noodzakelijk voordat tot inrichting van een nieuw natuurgebied kan worden overgegaan.

De aanleg van blijvend bos op landbouwgrond wordt niet in dit plan geregeld en gaat niet ten koste van de in dit plan opgenomen hectares voor nieuwe natuur. Bosaanleg is niet mogelijk op percelen, concreet begrensd als nieuwe natuur, waarvoor geen bosdoelstelling is opgenomen.

1.3 Verschil tussen dit gebiedsplan en de oude gebiedsplannen

1.3.1 Het begrenzen van de probleemgebieden

Probleemgebieden zijn gebieden waar vanwege omstandigheden in het landschap (zogenaamde "natuurlijke handicaps"), geen optimale landbouw mogelijk is. Ter compensatie van deze natuurlijke handicaps komen agrariërs in aanmerking voor steun (€ 94,-/ha). Deze steun wordt deels nationaal en deels door de Europese Commissie (EC) betaald. Tot nu toe was deze vergoeding een onderdeel van de beheersvergoeding die agrariërs met een SAN-beschikking ontvangen. Een voorwaarde van de EC is dat de gebieden waar deze subsidie verstrekt wordt ook als probleemgebied is aangemeld in Brussel. Op dit moment krijgen agrariërs een probleemgebiedvergoeding via de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer voor percelen die niet in een bij EC gemeld probleemgebied liggen. Dus aan de voorwaarde van de EC wordt op dit moment niet voldaan.
Om aan deze situatie een eind te maken wil de Minister van LNV dat uiterlijk 1 oktober 2004 een maximaal areaal aan probleemgebied is begrensd. Deze probleemgebieden moeten voldoen aan een aantal criteria. In de provincie Gelderland gaat het om de volgende gebieden:

- Landbouwgronden die liggen in de al eerder bij de EC aangemelde probleemgebieden; dit betreft gebieden waar vóór 1995 al agrarisch natuurbeheer mogelijk was, zoals bijvoorbeeld de uiterwaarden, de Arkemheen en gebieden rond Winterswijk.
- Landbouwgronden die in het kader van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer zijn begrensd èn die liggen in de uiterwaarden of in diepe veenweidegebieden.
- Landbouwgronden die in het kader van de Subsidieregeling Natuurbeheer zijn aangewezen als natuurgebied, waar beheer op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer mogelijk is (het vroegere overgangsbeheer), èn die liggen in de uiterwaarden of in diepe veenweidegebieden.

De begrenzing van de probleemgebieden in de provincie Gelderland staat (globaal) weergegeven op kaart 4 en (gedetailleerd) op de CD-ROM
Gedeputeerde Staten zullen de minister voorstellen de gebieden die op deze kaart staan weergegeven als probleemgebied aan te melden bij de Europese Comissie (totaal 20.611 ha). Gebieden die naast de al eerder aangemelde probleemgebieden erbij zijn gekomen zijn de veenweidegebieden Arkemheen, Oosterwolde en Binnenveld en nog enkele percelen in de uiterwaarden (1.927 ha). Percelen die binnen een probleemgebiedbegrenzing lagen, maar zijn aangekocht en overgedragen aan een terreinbeherende organisatie, komen nu te vervallen (3.867 ha).

De gevolgen voor de subsidies naar aanleiding van de herbegrenzing van de probleemgebieden zijn als volgt:
Vanaf 1 januari 2005 zal LNV in de vergoeding van de SAN-beheerspakketten, die buiten een door de provincie begrensd probleemgebied liggen, niet langer de probleemgebiedvergoeding opnemen. Bestaande beschikkingen die buiten een begrensd probleemgebied liggen zullen worden aangepast. Dit geldt voor graslandpakketten (korting € 94,– per ha) en akkerpakketten (korting € 82,- per ha). De beheersvergoeding voor SAN-beschikkingen die wel in een begrensd probleemgebied liggen wordt door LNV automatisch, verhoogd met de probleemgebiedvergoeding. Deze vergoeding is dus gekoppeld aan een SAN-beschikking. Vanaf 1 januari 2005 is het niet meer mogelijk om een losse beschikking bijlage 31 van de SAN (Landbouw met natuurlijke handicaps) aan te vragen. Voor beheerders die nu een dergelijke beschikking hebben en die niet in een door de provincie begrensd probleemgebied liggen zal LNV de beschikking beëindigen. Beheerders met een losse beschikking die wel in een door de provincie begrensd probleemgebied liggen, worden in staat gesteld het tijdvak uit te dienen.

1.3.2 Het verkleinen van de zoekgebieden

De provincies zijn met de minister van LNV overeengekomen dat de zoekgebieden voor botanisch beheer een maximale verdunningsgraad mogen hebben van 1 op 2. Dit betekent dat het gebied dat mag worden aangewezen als zoekgebied maximaal het dubbele mag zijn van het beschikbare hectarequotum.
Deze aanpassing heeft twee redenen:

- provincies moeten via de begrenzing meer sturen op de beoogde natuurdoelen. Dit betekent dat gebieden waar het aangaan van beschikkingen vanuit de natuurdoelen gezien minder gewenst is buiten de begrenzing gehouden moeten worden;
- een beperkte verdunningsgraad van de zoekgebieden zal de samenhang binnen de Ecologische Hoofdstructuur vergroten.

Op dit moment zijn er in de provincie Gelderland ca. 200 zoekgebieden met botanisch graslandbeheer die een verdunningsgraad hebben die groter is dan 1 op 2. Deze zoekgebieden liggen met name in de Achterhoek.
Deze 200 zoekgebieden zullen zodanig worden verkleind dat in ieder geval de nattere percelen, die vanuit botanisch opzicht het meest waardevol zijn, binnen het nieuwe zoekgebied zullen vallen.
In de afgelopen jaren zijn beschikkingen afgegeven die door deze herbegrenzing van de zoekgebieden buiten het zoekgebied komen te liggen. Gedeputeerde Staten hechten veel waarde aan het voortzetten van bestaande overeenkomsten voor agrarisch natuurbeheer die zijn gesloten binnen de oude (zoek)gebieden voor beheersovereenkomsten. Daarom zijn in dit gebiedsplan hectares voor agrarisch natuurbeheer gereserveerd voor het voortzetten (binnen de nieuwe regeling) van vóór de vaststelling van dit plan gesloten overeenkomsten op percelen en randen die binnen de deelgebieden van dit plan vallen en niet voldoen aan de doelstellingen zoals aangegeven in dit plan. Voor het verkrijgen van een beschikking moet uiteraard wel worden voldaan aan de voorwaarden die vermeld staan in de beheerspakketten voor agrarisch natuurbeheer (bijlage 5).

Het verlagen van de verdunningsgraad van zoekgebieden geldt niet voor de zoekgebieden waar landschap, randenbeheer en kleinschalige natuurontwikkeling is opengesteld. Deze zoekgebieden zijn in dit nieuwe gebiedsplan niet aangepast. In deze zoekgebieden kunnen vaak maar voor een beperkt oppervlakte beschikkingen worden aangevraagd. Door gebruik te maken van deze ruime

zoekgebieden wordt zoveel mogelijk ruimte gegeven aan lokale kansen en initiatieven.

1.3.3 Overige wijzigingen in de subsidieregelingen
De evaluatie van de Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer heeft het afgelopen jaar tot een aantal regelingswijzigingen geleid.
De meeste wijzigingen zijn gepubliceerd in de Staatscourant van 23 oktober 2003, nr. 205 en zijn, voor zover de wijzigingen betrekking hebben op de inhoud het gebiedsplan in dit gebiedsplan meegenomen.
Veel wijzigingen hebben betrekking op de pakketvoorwaarden (zie bijlage 3 t/m 6).

1.4 Financiering

De Subsidieregeling Natuurbeheer en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer zijn rijksregelingen. De beschikbare middelen worden door het Rijk begrensd. Het Rijk verbindt jaarlijks budgetten aan (groepen van) pakketten. Een beschikking kan dus geweigerd worden wanneer het budget voor het gevraagde pakket voor het betreffende jaar op is. Ook voor zaken als aankoop, inrichting en functieverandering zijn jaarlijkse financiële plafonds. Rijk en provincie streven ernaar de begrotingsgelden zodanig te programmeren dat de middelen in overeenstem-ming zijn met de doelen en het gewenste realiseringstempo. Op dit moment wordt nog met voorlopige landelijke plafonds gewerkt. Het is denkbaar dat dit gebiedsplan herzien moet worden zodra de defini-tieve plafonds per pakket en voor Gelderland bekend zijn.

In dit gebiedsplan hebben Gedeputeerde Staten een hoge ambitie voor landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige natuurontwikkeling neergelegd. Op dit moment zijn deze ambities nog niet volledig gedekt met door het Rijk beschikbaar gestelde hectares. Op grond van rijksbeleid (nota "Natuur voor mensen, mensen voor natuur") en het enthousiasme dat het thema "Groene Diensten" ontmoet, verwachten Gedeputeerde Staten dat binnen enkele jaren daarvoor aanvullende middelen vrijkomen. Tot die tijd stellen Gedeputeerde Staten de op dit moment beschikbare hectares open voor het afgeven van beschikkingen.

1.5 Nieuwe natuur door klei- en zandwinning

In het Rivierengebied zijn op grote schaal natuurgebieden totstandgekomen na klei- en zandwinning. Gedeputeerde Staten willen deze economische motor ook in de komende jaren benutten. In principe dient de omvorming naar natuurterrein gefinancierd te worden uit de opbrengst van klei en zand; de gewenste oplevering, plus garanties voor een duurzaam beheer, maakt deel uit van de voorwaarden in de ontgrondingsvergunning. De inrichtingssubsidie van de Subsidieregeling Natuurbeheer wordt hiervoor niet opengesteld. Bij een oplevering zoals die is voorgeschreven in oude vergunningen (hercultivering in plaats van natuur), kan inzet van de Subsidieregeling Natuurbeheer gerechtvaardigd zijn. Na beëindiging van de delfstofwinning dient het beheer van het terrein goed geregeld te zijn. Overdracht aan een terreinbeherende organisatie verdient vaak de voorkeur, maar een particuliere eigenaar kan ook een beschikking op grond van de Subsidieregeling Natuurbeheer (beheerssubsidie bestaand natuurterrein) aanvragen en eventueel de gronden in beheer geven bij een agrarische Natuurvereniging of een soortgelijk samenwerkingsverband.

1.6 Monitoring en evaluatie

Gedeputeerde Staten zullen regelmatig de voortgang in de realisatie van de natuurdoelen evalueren, zowel kwalitatief als kwantitatief. De evaluatie zal worden getoetst aan het gewenste c.q. te verwachten realisatietempo tot 2018.
De Dienst Landelijk Gebied zal jaarlijks een rapportage opstellen waarin in ieder geval de volgende gegevens worden opgenomen:

- op hoeveel hectares en waar vindt agrarisch natuurbeheer plaats, uitgesplitst naar natuurdoeltype;
- op hoeveel hectares en waar vindt natuurbeheer, functieverandering (nieuwe natuur) en inrichting van bestaande natuur plaats, uitgesplitst naar natuurdoeltype;
- de stand van zaken met betrekking tot de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur;
- de ligging en het aantal hectares dat wordt doorgeleverd aan natuurbeschermingsorganisaties en het aantal en de ligging van de hectares waar particulier natuurbeheer plaatsvindt.

Kwalitatieve evaluatie van de realisatie van de natuurdoelen zal plaatsvinden aan de hand van de steekproefsgewijze controles die de Dienst Landelijk Gebied uitvoert op de afgegeven beschikkingen en aan de hand van het kwaliteitsmeetnet van de provincie.

Het Ministerie van LNV start in 2006 met de evaluatie van Programma Beheer. Gesignaleerde knelpunten in de uitvoering van Programma Beheer zullen Gedeputeerde Staten aan het Ministerie melden.

Het gebiedsplan zal in ieder geval na 6 jaar worden geëvalueerd. De monitoringsgegevens die jaarlijks door de Dienst Landelijk Gebied worden gerapporteerd, de evaluatie van Programma Beheer door het Ministerie van LNV of het vrijkomen van aanvullende middelen voor bijvoorbeeld Robuuste verbindingen, kunnen leiden tot eerdere herziening van dit gebiedsplan.

1.7 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is aangegeven welke natuurdoelen Gedeputeerde Staten waar in Gelderland willen realiseren en welke instrumenten uit de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer zij daarvoor inzetten.
De CD-ROM hoort bij hoofdstuk 2 en geeft inzicht in welk natuurdoel waar gerealiseerd kan worden en welke pakketten hiervoor worden opengesteld.
Hoofdstuk 3 geeft een korte uitleg bij de natuurdoeltypen en welke pakketten uit de subsidieregelingen ingezet kunnen worden ter realisering van een bepaald natuurdoel.
Hoofdstuk 4 gaat nader in op de subsidieregelingen zelf: welke subsidiemogelijkheden zijn er, en hoe werkt het.
Hoofdstuk 5 geeft aan hoe de uitvoering van dit gebiedsplan wordt bevorderd.
In hoofdstuk 6 is een handleiding opgenomen hoe u kunt opzoeken wat voor mogelijkheden de nieuwe subsidieregelingen bieden voor de percelen die voor u interessant zijn. Daarnaast is in dit hoofdstuk aangegeven waar u een beschikking aan kunt vragen.

Voor een grondgebruiker die wil weten wat mogelijk is op zijn perceel, is de bij dit gebiedsplan gevoegde CD-ROM, van belang. Deze CD-ROM geeft aan welke natuurdoeltypen Gedeputeerde Staten per deelgebied willen realiseren en welke pakketten daarvoor beschikbaar zijn. In bijlagen 3 tot en met 7 zijn de pakketten beschreven.

Een aanvraag voor een beschikking voor een bepaald perceel wordt door LASER gehonoreerd wanneer:
- de aanvraag betrekking heeft op een pakket dat is toegedeeld aan het gebied waarin het betreffende perceel ligt (raadpleeg hiervoor de CD-ROM); en
- voor het pakket met bijbehorend doel in het betreffende deelgebied nog hectares beschikbaar zijn. Dit is echter niet van toepassing op de beheerssubsidie uit de Subsidieregeling Natuurbeheer. Deze kan altijd aangevraagd worden voor bestaande natuur en voor bestaand bos; en
- voldaan wordt aan de regelingsvoorwaarden en pakketeisen zoals beschreven in de bijlagen van de regelingsteksten van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en Subsidieregeling Natuurbeheer 2000; en
- het afgeven van een beschikking doelmatig is (voor de realisering van nieuwe natuur en inrichting van bestaande natuur zal de Dienst Landelijk Gebied een doelmatigheidstoets uitvoeren alvo-rens LASER een beschikking kan afgeven (zie hoofdstuk 3); en
- de (landelijk) beschikbare middelen voor het pakket nog niet op zijn; en
- de kosten van de inrichting niet het maximum bedrag te boven gaan.

Geadviseerd wordt om voordat een inrichtingsplan wordt opgesteld contact op te nemen met de Dienst Landelijk Gebied.

2 Prioriteiten per regio en inzet subsidiemiddelen

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is voor een aantal regio's in de provincie Gelderland beschreven welke doelen Gedeputeerde Staten willen realiseren en welke subsidie-instrumenten zij daarvoor inzetten.
Kaart 2 geeft de ligging van de regio's weer.
In paragraaf 2.3 is een overzicht van de inzet van de instrumenten uit de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer in de provincie Gelderland opgenomen. Het overzicht laat zien dat er voor de realisering van dit gebiedsplan een tekort is aan hectares voor nieuwe natuur en agrarisch natuurbeheer. Dit tekort wordt veroorzaakt doordat in dit plan aan een drietal nieuwe items uit de "Gelderse Natuurdoelenkaart" invulling is gegeven: "ecologische verbindingszones", "soortenbeleid" en "landschap". Deze beleidsitems zijn door het Rijk nog niet van instrumenten voorzien.
In de rijksnota "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" heeft het Rijk aangekondigd dat extra middelen beschikbaar komen voor "robuuste verbindingszones" en "groenblauwe dooradering". De robuuste verbindingszones zullen voor een deel gaan samenvallen met de bestaande verbindingszones. Hierdoor wordt het mogelijk die bestaande verbindingszones te realiseren. Met de middelen voor groenblauwe dooradering zullen het soorten- en landschapsbeleid invulling kunnen gaan krijgen.
Inmiddels heeft het Rijk middelen beschikbaar gesteld voor de robuuste verbinding Veluwe-Utrechtse Heuvelrug en zeven ecologische poorten die vanaf de Veluwe naar het omringende gebied lopen.
Deze extra middelen zullen in 2005 in het gebiedsplan worden opgenomen door middel van een partiële herziening.

2.2 Kwaliteiten en prioriteiten per regio

2.2.1 Randmeerkust

Kwaliteiten
Kenmerkend voor de Randmeerkust is de overgang tussen de beboste, hooggelegen stuwwal van de Veluwe via een overgangszone met landgoederen en houtwallen en via het open weidegebied naar de kuststrook van de randmeren.
De droge stuwwalrand van de Veluwe en de overgangszone van de hogere zandgronden naar de lage, veen- en kleigronden hebben een kenmerkend agrarisch landschap met landgoederen, houtwallen, singels en parkbossen. Bovenop de Veluwe ontspringt de Hierdense beek die uiteindelijk uitmondt in het Veluwemeer. Deze enige laaglandbeek van de Randmeerkust is zeer geschikt om als natuurlijke beek, omringd door bos en als (robuuste) ecologische verbindingszone in te richten.
In de overgangszone komt lokale kwel aan de oppervlakte en ontspringen vele sloten en beken. Een bedreiging is hier het dichte lint van bebouwing en infrastructuur (Harderwijk-Nunspeet-Hattem), dat een barrière vormt voor dieren die zich tussen de Veluwe en de kuststrook willen verplaatsen.
In het open weidegebied met laaggelegen veen- en kleigronden wordt constant een grote hoeveelheid voedselarm kwelwater uit de stuwwal van de Veluwe aangevoerd. Hierdoor heeft dit gebied zeer hoge potenties voor het ontwikkelen van zeldzame natte schraalgraslandvegetaties. De dotterbloemgraslanden in de Bloemkampen zijn hiervan een mooi voorbeeld. Op de karakteristieke strandwallen aan de kuststrook tussen Harderwijk en Elburg zijn goede potenties aanwezig voor verdere ontwikkeling van droge graslandgemeenschappen en struweel.
Het kwelwater wordt naar de randmeren afgevoerd via het uitgebreide stelsel van sloten en beken zoals bijvoorbeeld Tochtsloot, Killebeek, Varelsebeek, Nodbeek, Horsterbeek, Gagelbeek en Middelbeek. Met extensief oever- en grasrandbeheer langs beek- en slootranden kunnen kenmerkende plantensoorten van dotterbloemgrasland al tot ontwikkeling komen.

De open natte weidegronden maken ook onderdeel uit van de meest waardevolle weidevogelgebieden van Gelderland. De weidevogelaantallen zijn de afgelopen jaren in de Randmeerkust sterk achteruit gegaan, net als in de rest van Nederland. Gezien de bodemopbouw en waterhuishouding heeft de Randmeerkust toch goede potenties om met weidevogel- en graslandbeheer deze achteruitgang een halt toe te roepen en voor groeiende weidevogelpopulaties te zorgen. In de winter pleisteren ook grote aantallen ganzen en zwanen in het open kleigebied.
De kuststrook van het Veluwemeer en het Drontermeer biedt goede mogelijkheden voor versterking van rietmoerassen met vogels zoals roerdomp, baardmannetje en kleine karekiet. De moeraszone is een belangrijke schakel in de "natte as" (Lauwersmeer-Weerribben-randmeren-Biesbosch-Zeeuwse Delta).

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in de Randmeerkust zijn:
- behoud en ontwikkeling van natte schraalgraslandvegetaties (dotterbloemhooiland) tussen Harderwijk en Elburg;
- handhaven en versterken van de weidevogelstand in de open veen- en kleigebieden tussen Harderwijk en Elburg en bij Oosterwolde;
- ontwikkeling van droog (stroomdal-)grasland op de strandwal;
- ontwikkelen van een (robuuste) zone met rietmoeras langs de kust van het Veluwemeer en het Drontermeer;
- realisatie van verbindingszones voor zoogdieren als das en edelhert langs de Hierdense beek ("ecologische poort" van de Veluwe) en bij het landgoed Klarenbeek, en voor planten, vogels en insecten van natte schraalgraslandvegetaties in de gemeente Oldebroek;

2.2.2 Noordoost-Veluwe en IJsselvallei

Kwaliteiten
Het gebied tussen Apeldoorn, Twello en Hattem wordt gekenmerkt door de overgang van de droge stuwwal van de Veluwe naar de IJssel. In het noorden bij Hattem is deze overgang heel smal en grenst de stuwwal aan de uiterwaarden. Deze "ecologische poort van de Veluwe" biedt bijzondere mogelijkheden voor plant- en diersoorten die het contact tussen twee verschillende milieus weten te benutten. Verder naar het zuiden wordt de overgangszone veel breder en is daarin de volgende opeenvolging van landschappen te herkennen.

De dekzandflank van de Veluwe wordt van west naar oost doorsneden door talrijke beekdalen. In veel van deze beekdalen is de loop van de beken verlegd en zijn de bovenlopen in de stuwwal ingegraven om extra grondwater af te vangen. Daarmee werden vroeger watermolens, wasserijen en papierfabrieken van water voorzien. De beken hebben een constante afvoer van schoon grondwater, waardoor ze een zeldzame waterfauna herbergen. In de aangrenzende beekdalen kwamen zeer waardevolle natte schrale graslanden voor, waarvan de laatste pas in de jaren tachtig zijn ontgonnen. Door de constante toestroom van schoon kwelwater uit de Veluwe zijn de mogelijkheden voor herstel van deze graslanden zeer goed. Natte bossen zijn schaars.

Lager op de helling treedt diep Veluws kwelwater uit in venige laagtes, zoals in het Vossenbroek met een van de weinige broekbossen in deze omgeving. Venige laagtes met potenties voor schrale kwelgraslanden zijn het Gulbroek, Oenese broek en Vaassense broek. De potenties blijken onder meer uit het voorkomen van bijzondere plantensoorten in sloten en op slootkanten.
Dit is ook de zone waarin de beken in vroeger tijd doodliepen. De afwatering

vindt naar het noorden plaats; tegenwoordig via de gegraven Grift, parallel aan het Apeldoorns kanaal.

Nog iets verder naar het oosten doet de invloed van de IJssel zich gelden. Voor de bedijking liep dit gebied bij hoge waterstanden onder, waardoor er een kleidek is afgezet. Rond 1900 was dit gebied rijk aan hagen en singels, behalve in de natste laagste kommen. Dat zijn tegenwoordig de gebieden met de beste weidevogelstand. De beplanting is nu grotendeels verdwenen, waardoor deze zone buiten de weidevogelgebieden nu relatief arm is aan natuurwaarden.

Dichter bij de IJssel heeft de rivier een zandige oeverwal afgezet. Deze is arm aan natuurwaarden, op enkel verspreide natuurgebiedjes en landgoederen na. Enkele delen van de oeverwal zijn het leefgebied van de zeldzame knoflookpad.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in de Noordoost-Veluwe en IJsselvallei zijn als volgt:
- behoud en herstel van de waardevolle beken, in samenhang met hun omgeving;
- ontwikkeling van schrale kwelgraslanden in de beekdalen en natte venige laagtes;
- ontwikkeling van de vegetatiegradiënt van nat naar droog op de beekdalflanken;
- vergroting van het areaal beekbegeleidend bos en broekbos in de beekdalen en in de veengebieden;
- behoud en herstel van de weidevogelstand in de komgebieden;
- realiseren van ecologische verbindingszones; zowel noord-zuid ter verbinding van waternatuur als oost-west voor landnatuur. De zone langs het Apeldoorns kanaal en de Grift dient zowel voor water- als landnatuur.

2.2.3 Zuidelijke IJsselvallei

Kwaliteiten
De landschappelijke zonering is tussen Dieren en Twello minder overzichtelijk dan in de noordelijke IJsselvallei, doordat dekzandruggen vanaf de Veluwe doorlopen tot aan of nabij de oeverwal van de IJssel. De beekdalen lopen daardoor ver door in oostelijke richting. De beekdalen hebben vergelijkbare kenmerken als ten noorden van Apeldoorn, met waardevolle beken en sprengen en potenties voor kwelgraslanden en beekbegeleidend bos. Het Apeldoorns kanaal wordt gevoed met water uit een aantal speciaal daartoe gegraven sprengenbeken en heeft daardoor net als de sprengen een goede waterkwaliteit en bijzondere waterfauna.
Op de oeverwal, de Veluweflank en de flanken van beekdalen zijn landgoederen ontstaan met omringende bosgebieden. De zuidelijke IJsselvallei is dan ook veel bosrijker dan de noordelijke IJsselvallei. De afwisseling in bossen is groot, van vochtig beekbegeleidend bos tot droog voedselarm bos op de dekzandruggen. Landgoed de Pol, op de oeverwal tussen Voorst en Wilp, wordt gekenmerkt door bossen van voedselrijke leem- en kleibodems. Het grootste aaneengesloten bosgebied is het Appense veld, tussen Klarenbeek en Bussloo. In de voedselarme kern daarvan liggen enkele waardevolle vennen met gagelstruweel.
De zone langs de IJssel, en met name de oeverwal, is het leefgebied van de zeldzame knoflookpad. Het gebied is ook van belang voor andere amfibieën zoals de kamsalamander.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in de zuidelijke IJsselvallei zijn als volgt:
- behoud en herstel van de waardevolle beken, in samenhang met hun omgeving;
- behoud van de kwaliteiten van het Apeldoorns kanaal;
- ontwikkeling van schrale kwelgraslanden in de beekdalen;
- versterking van de samenhang tussen de bosgebieden en versterking van de kwaliteit ervan;
- realiseren van ecologische verbindingszones, vanaf de Veluwe via de landgoedbossen naar de IJssel;
- ontwikkeling van leefgebied voor de knoflookpad en kamsalamander.

2.2.4 De IJsseluiterwaarden

Kwaliteiten
Karakteristiek voor de IJssel is de grote verscheidenheid aan landschapsvormen, natuur-waarden en cultuurhistorische elementen. De IJsseluiterwaarden zijn relatief minder vergraven dan de uiterwaarden van Rijn, Waal en Maas. Het reliëf is dan ook in veel gevallen goed ontwikkeld, met een afwisseling van stroomruggen en geulen. Dit weerspiegelt zich in de verscheidenheid van de vegetatie met plaatselijk nog goed ontwikkelde stroomdalgraslanden op de hogere delen en moerassen en natte graslanden in de lagere delen.
De uiterwaarden tussen Arnhem en Westervoort zijn heel smal, terwijl de Havikerwaard een grote brede uiterwaard is. Een deel is nog onvergraven en geomorfologisch waardevol. Als gevolg van de grote afwisseling in hoogteligging, bodemsamenstelling en hydrologie komen diverse waardevolle levensgemeenschappen op korte afstand van elkaar voor. Verspreid liggen enkele klei- en zandputten met waardevolle oevervegetaties. Er zijn grote potenties voor het ontwikkelen van vochtig bos dat onder invloed staat van kwelwater.
Op de oeverwallen van de Hondsbroekse Pleij en de Velperwaarden zijn waardevolle stroomdalvegetaties. In de Havikerwaard ligt de A-locatie "het Faisantenbos". Het is een eikenbos met voormalig essen- en elzenhakhout. De kruidlaag is bijzonder rijk aan soorten, met name het voorjaarsaspect is bijzonder met soorten als elzenzegge, muskuskruid en paarbladig goudveil. Uitbreiding van dit boscomplex in de richting van de Middachter Allee is wenselijk om daarmee een verbinding naar het Veluwse bos te maken.
De Fraterwaard is een waardevol vogelgebied. Het is rijk aan weidevogels, wintergasten, doortrekkers en moerasvogels.
Het bos bij de Gelderse toren, nabij Dieren, is een van de weinige buitendijkse hardhoutooibossen in het rivierengebied.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor de IJsseluiterwaarden zijn als volgt:
- versterken van de relatie met de Veluwe door het aanleggen van lijnvormige elementen en bosschages, met name in de omgeving van de geplande ecologische passage Dieren-West;
- hoogwatervluchtroutes voor groot wild;
- ontwikkelen van moerasbos en ooibos op plaatsen die daartoe uit rivierkundig oogpunt geschikt zijn;
- behoud en herstel van stroomdalflora op dijken en stroomruggen;
- vergroten van rivierdynamiek door kleinschalige ontgrondingen, moerasvorming;

- ontwikkelen van natte graslanden in samenhang met andere natuurwaarden;
- versterken van landschapsstructuren met oorspronkelijk inheems materiaal;
- ontwikkelen van meestromende nevengeul vanuit de Fraterwaard via de stadsweiden bij Doesburg naar de Havikerwaard;
- behoud en versterking van de populaties van weidevogels en moerasvogels;
- bos- en moerasontwikkeling in de Valerwaard.
- herstel van natuurlijke processen onder andere door het terugdringen van oeververstevigingi;
- realiseren van grote eenheden natuur, met een geringe mate van menselijk ingrijpen;
- ontwikkeling van natte graslanden; bij voorkeur in samenhang met andere natuurwaarden;

2.2.5 Gelderse Vallei

Kwaliteiten
De landschappelijke en cultuurhistorische waarden van dit gebied zijn hoog. De grote verscheidenheid aan landgoederen draagt hier belangrijk aan bij. De landgoederen zijn vooral in het noordelijke deel en het westelijke deel van de Gelderse Vallei te vinden. Het afwisselende landgoederenlandschap is een uitermate geschikt leefgebied voor amfibieën en de das. De das is bezig met een opmars in de Gelderse Vallei. Bijzondere amfibieën komen slechts in geringe aantallen voor. De potenties van de Gelderse Vallei voor deze groep worden onvoldoende benut.
Belangrijke natuurwaarden vormen de bossen op wat rijkere bodems: de zogenaamde beekbegeleidende bossen.
Polder Arkemheen, de Putterpolder en het gebied rond de Dasselaar zijn belangrijke weidevogelgebieden. Bovendien pleisteren er in de winter grote aantallen ganzen en zwanen.
Het gebied rond Zwartebroek - de Bunt is van oudsher bekend om de botanische kwaliteiten. Dit is een gevolg van de abiotische omstandigheden: het gebied wordt gevoed met Veluws kwelwater en met lokaal kwelwater uit de omgeving van Driedorp. Door het schone kwelwater hebben waardevolle blauwgraslandvegetaties zich ontwikkeld. Ook in het zuiden van de Gelderse Vallei komen waardevolle blauwgraslandvegetaties voor: De Bennekomse meent en het Allemanskampje.
De Appelse heide en Kruishaarse heide, de heide op de Hoef en de heide op het landgoed Erica-noord zijn de belangrijkste natte heideterreinen met tal van soorten die karakteristiek zijn voor natte heide en vennen.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in de Gelderse Vallei zijn als volgt:
- behouden en versterken van de aanwezige natte heideterreinen (Appelse en Kruishaarse heide en Erica-noord, de heide op de hoef);
- het handhaven van de openheid van het landschap en het scheppen van hydrologische condities ten behoeve van de meest kritische weidevogels;
- behouden en versterken van het karakteristieke landschap;
- benutten van de potenties voor de ontwikkeling van kwelafhankelijke vegetaties (natte schrale graslanden en broekbos) in de omgeving van Zwartebroek - de Bunt en in het zuiden van de Gelderse Vallei: het Binnenveld en het Allemanskampje;
- herstellen van de ecologisch waardevolle beeksystemen van de Veldbeek en Appelse beek;
- realiseren van ecologische verbindingszones;

- aanleggen van natte landschapselementen voor amfibieën;
- behouden en versterken van de bijzondere bossen op iets rijkere standplaatsen in het gebied tussen Zwartebroek en de Appelse Heide en in het Veldbeekgebied.

Bijzonderheden
De Gelderse Vallei kent de volgende bijzonderheden:
- De gebieden ten zuiden van Harderwijk en tussen Ede en Veenendaal zijn in het streekplan van Gelderland aangewezen als stedelijk uitloopgebied (STUIT-gebied). In deze gebieden is het ontwikkelen van bos en natuur een belangrijke doelstelling van Gedeputeerde Staten. De gemeente stelt hiervoor een plan op. De provincie stelt voor de realisatie van deze nieuwe natuur middelen beschikbaar. Voor het stedelijk uitloopgebied Ede - Veenendaal 25 hectaren, voor het stedelijk uitloopgebied Harderwijk 5 hectaren. De gemeenten kunnen pas aanspraak maken op deze hectaren wanneer zij een gedetailleerd uitvoeringsplan kunnen laten zien met een totale oppervlak aan natuur en bos van minimaal het dubbele aantal hectaren dat de provincie beschikbaar stelt. In dit gebiedsplan zijn deze 30 hectare niet opgenomen.
- In het "Plan van Aanpak Gelderse Vallei" dat is opgesteld door de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei wordt gesproken over het "Landschappelijk Raamwerk Gelderse Vallei". Voor de realisatie van dit raamwerk is in het provinciaal meerjarenprogramma financiering 200 hectares opgenomen voor nieuwe natuur. Van deze 200 hectares worden 75 hectares ingezet voor verbindingszones, 75 hectares voor de landschappelijke inpassing van beeklopen die niet als ecologische verbindingszone staan genoemd in de Gelderse natuurdoelenkaart. 50 hectares worden door-geschoven naar de Reconstructiecommissie Utrecht-Oost/Gelderse Vallei zodat zij een instrument heeft om in te spelen op kansen die zich voordoen tijdens de planvorming van het reconstructieproces. In dit gebiedsplan zijn deze 50 hectares niet opgenomen.
- In het Landschappelijk Raamwerk is een doelstelling van 200 hectares bosuitbreiding tussen Kallenbroek en Groot zandbrink opgenomen, waarvan 100 hectares in Gelderland gesitueerd zouden worden. De locatie hiervan was niet nader aangegeven. Gedeputeerde Staten staan welwillend tegen de doelstelling om 100 hectares bosuitbreiding te realiseren in dit gebied. Deze 100 hectares komen niet ten laste van de beschikbare hectares nieuwe natuur uit dit plan. Het is een opgave voor de reconstructiecommissie om deze 100 hectares bos, via een integrale afweging, op de kaart te zetten.

2.2.6 De Noord-Veluwe

Kwaliteiten
Op de Noord-Veluwe legt de provincie een zwaar accent op cultuurhistorie en multifunctioneel bos.
In een groot deel van het bos is houtproductie een belangrijk aspect . De Noord-Veluwe kent twee grote oude boscomplexen: De gordel Garderen -Wildekamp-Boeschoten-Speulderbos - Sprielderbos en het grote complex De Kril-Elspeeterbosch-Elspeeterstruiken-Gortelsebos-Vierhouterbos. De gave oude boscomplexen zijn opgenomen als natuurbos. Hier is houtproductie geen doel. Een deel heeft de functie "multifunctioneel- plus", met als doel behoud van het loofhoutkarakter. Houtoogst kan daar mee samengaan.
Kenmerkend voor de Noord-Veluwe zijn uiteraard ook de grote uitgestrekte heidevelden als de Renderklippen, Stakenberger heide, Houtdorper en Speulderveld, Asselse heide, de Bieze etc. Plaatselijk zijn deze van grote betekenis voor insecten, reptielen en vlinders.

Het landschap van de grote agrarische enclave is een afwisselend natuurrijk cultuurlandschap, met als centrale plaats daarin de Hierdense beek en landgoed Staverden. Dit is het meest gevarieerde en soortenrijke deel van de Veluwe en heeft tevens hoge cultuurhistorische betekenis. Op de gradiënt van hoog/droog bos en heide naar laag/nat beekdal en beek komt een reeks van natuurtypen met hun overgangen voor. Aan weerszijden van de beek liggen floristisch en vegetatiekundig bijzondere bossen, beekbegeleidende moerassen en beekdalgraslanden. Er zijn maar weinig plekken op de Veluwe waar de doorsteek van bos en hei naar het beekdal nog zo goed intact is.
Ook het landgoed Leuvenum heeft een afwisselend landschap met een grote rijkdom aan cultuurhistorische waarden en natuurwaarden. Het landgoed wordt doorsneden door de Hierdense beek, maar ook door meerdere zijtakken en aftakkingen. De loofbossen zijn rijk ontwikkeld en hebben een weelderige kruidlaag.
Het Lage veld en Den Broekeld zijn het brongebied van de Hierdense beek. De landbouwgronden grenzen hier aan een uitgestrekt heideveld met vennen. Hier liggen potenties voor het ontwikkelen van natte schraallanden.
Het Binnenveld en omgeving is half open landschap op de overgang van het bos- en heidelandschap naar het open vochtige graslandgebied van het Uddelse veen. Dit gebied heeft goede potenties voor het ontwikkelen van vochtige graslanden en elzenbos.
Het Uddelse veen en het Veen zijn jonge ontginningen. Grote delen waren aan het begin van de eeuw nog natte heide of veenmoeras. Aan de randen van het Garderense veld, Ouwendorp en Houtdorperveld liggen fraaie oude bouwlandcomplexen met potenties voor kruidenrijke akkers. Deze zijn van belang als foerageergebied voor vogels, zoogdieren en insecten.
De kleine landbouwenclaves zijn vooral in gebruik als grasland. Een klein deel van de gronden is in gebruik als wildweide. Deze kleine landbouwenclaves geven doorgaans een aantrekkelijk landschap. Ze hebben een cultuurhistorische betekenis, omdat ze in feite terugvallen op het traditionele potstalsysteem, toen heiden en essen als landbouwsysteem bij elkaar hoorden. Voor de natuur hebben met name de kleine beekdalen en de nattere gebieden prioriteit. Ook zijn de landbouwenclaves van betekenis als foerageergebied voor herten en reeën.
Het Hulshorster zand en het Beekhuizerzand bieden goede mogelijkheden voor een stuifzand dat met beperkt menselijk ingrijpen in stand blijft. De grootste bedreiging is de luchtverontreiniging waardoor de natuurlijke successie via korstmossen-dennenbossen naar de veel algemenere dennenbossen steeds sneller verloopt.
Het behoud van het Beekhuizerzand als open zandgebied is te danken aan intensief militair gebruik in het verleden. De intensieve militaire oefeningen zijn voor dit gebied verleden tijd, zodat andere maatregelen nodig zijn om het open stuifzandkarakter te behouden.
Er is als inleidend beheer tamelijk grootschalige kap nodig om de wind weer vrij spel te geven met als doel op termijn het menselijk ingrijpen zo veel mogelijk te beperken. In het Hulshorsterzand zijn dergelijke grootschalige maatregelen reeds met succes uitgevoerd. Grootschalige ingrepen zijn voorlopig niet aan de orde. Toch zal op de lange duur ook hier actief ingrijpen onvermijdelijk zijn.
Bijzonder waardevol zijn de verspreid voorkomende natte biotopen: de sprengen en beken aan de oostrand, de vennen en natte heideterreinen. Het Wisselse veen/Smitsveen omvat een grote verscheidenheid aan natte biotopen: vennen, kwelgevoede moerassen en veengebieden. Van de kwelgebieden aan de Veluwerand is dit de meest kansrijke als het gaat om een grootschalige natuurlijke ontwikkeling.
Het gebied is een genetische schatkamer van planten en dieren die elders ontbreken en die zouden verdwijnen als het gebied spontaan met bos dicht zou

groeien. Daarom is in dit gebied nog decennia lang beheer nodig gericht op natte schraallandmilieu's.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid op de Noord-Veluwe zijn als volgt:
- Hierdense beeksysteem benaderen als een samenhangende eenheid van infiltratie- en kwelgebieden en hier beekdalgraslanden, natte schraallanden, natte heide, bloemrijke graslanden, en kruidenrijke akkers ontwikkelen;
- ontwikkelen van grootschalige natuur in de omgeving van de stuifzandcomplexen Beekhuizerzand en Hulshorsterzand;
- behouden van relicten oud bos, met name de gordel Garderen-Elspeet-Vierhouten-Gortel;
- meer natuur in het multifunctionele bos;
- ontwikkelen van kwelgraslanden, natte heischrale vegetaties, kwelveen in Wisselse veen, Smitsveen;
- behouden en herstellen van verspreid liggende natte biotopen: sprengen en beken, in samenhang met hun omgeving: vennen, bronbos, botanische graslanden, struweel;
- behouden en herstellen van heidecomplexen;
- behouden en versterken van kleinschalig cultuurlandschap door aanleg van houtwallen, poelen, bos van bron en beek; gebruik maken van oorspronkelijk inheems materiaal geniet de voorkeur;
- akkerbeheer ten behoeve van akkerflora;
- akkerbeheer ten behoeve van landschap, cultuurhistorie, vogels en insecten;
- versterken landschap door ontwikkelen/herstel van kleine elementen; gebruik maken van oorspronkelijk inheemse soorten heeft daarbij de voorkeur.

2.2.7 De Zuid-Veluwe

Kwaliteiten
De Zuid-Veluwe biedt ongekende mogelijkheden voor een grote eenheid natuur: een aaneenschakeling van stuifzanden, spontane pionierbossen, structuurrijke heiden en oude boscomplexen tot één grote eenheid natuur. De Imbos-Veluwezoom met 1000 ha en delen van de Hoge Veluwe-Planken Wambuis worden al geruime tijd beheerd als grote eenheid met integraal begrazingsbeheer. Op korte termijn worden oude boskernen erbij betrokken. De provincie ziet goede mogelijkheden om ook de Loenermark en de Ramenberg erbij te betrekken alsook het gebied Hoenderloo-Ucghelen.
Het boslandschap van de Hoge Veluwe-Planken Wambuis-Deelerwoud bestaat uit de grootste aaneengesloten spontane bossen van de Veluwe. Het betreft natuurlijke dennenbosgemeenschappen met overgangen naar zomereiken-berkenbos en wintereiken-beukenbos. Naast het spontane bos zijn er een paar oude boskernen: Oude hout, Otterlose bos, Eiken-houtbergen, Franse berg en Deelense start. Het gebied heeft zeer grote waarde vanwege de uitgestrektheid en de relatieve ongereptheid. Om te beginnen leent de "vrije wildbaan Kroller-Muller" zich bij uitstek om onderdeel uit te maken van de grote eenheid.
Op de Zuid-Veluwe liggen vrij recente grote landbouwontginningen, die in totaal ca. 2000 ha beslaan. De actuele natuurwaarde is beperkt -2/3 is bouwland, 1/3 is grasland- en is eigenlijk alleen aan de orde als medegebruik door het wild wordt gedoogd. Omvorming naar half-natuurlijke grazige gebieden is van grote betekenis voor de grote zoogdieren. Dergelijke "graasweiden" kunnen in verschillende gradaties worden gerealiseerd, variërend van commerciële landbouwactiviteit tot half-open natuurgebied. Waar graasweiden aansluiten op de "ecologische poorten", bijvoorbeeld bij Renkum, Heelsum, Wolfheze en Dieren

is verdergaande inrichting gewenst en ligt natuurbeheer in de rede. In dit gebiedsplan is in eerste instantie 500 ha uit de Subsidieregeling natuurbeheer gereserveerd; als uitvloeisel van Veluwe 2010 wordt gezocht naar aanvullende middelen voor omschakeling van akkerbouw naar veeteelt.
Naast de grote landbouwontginningen liggen er ook nog een paar oude kleine landbouwenclaves. Deze hebben vooral cultuurhistorische en landschappelijke betekenis.
Op de overgang van de Veluwe naar het omringende cultuurlandschap liggen oude boscomplexen en landgoederen. Hier gaan natuurbos, cultuurhistorie en multifunctioneel bos hand in hand.
Waar Veluwe en Rivierengebied elkaar ontmoeten is sprake van een uniek landschap: een stromende dynamische rivier met moeraszones en natte uiterwaarden raakt aan oud stuwwallandschap met rijke hellingbossen, bronnen, beken, heidevelden en stuifzandbossen. Zo'n gradiëntrijk landschap is rijk aan soorten en zeer aantrekkelijk voor recreanten.
Bijzondere locaties zijn de beekdalen van de Renkumse en Heelsumse beek, de bronbossen bij Duno het Hof te Dieren en het Faisantenbos. van Middachten. Dit zijn tevens de beste locaties om de Veluwe voor hert en das te verbinden met de uiterwaarden.
De hele Zuid-Veluwe biedt meer en meer een natuurlijk leefgebied voor de grote zoogdieren. Maar ook is het gebied van grote betekenis voor bijzondere insecten, reptielen en amfibieën. Met name de grote open heideterreinen als Deelense veld, Gerritsfles, Loenermark, Worth-Rhederheide, Posbank, Oud-Reemsterveld en de Hoog-Buurlose heide staan hierom bekend. Ook de open zandgebieden als het Wekeromse zand, Kootwijkerzand zijn van bijzondere betekenis.
Naast deze grote gebieden kunnen ook kleinere terreinen van betekenis zijn. Zo staat de omgeving van de spoorlijn bij Wolfheze/ Renkum bekend als leefgebied voor de zandhagedis.
De Rozendaalse beek is bijzonder vanwege het voorkomen van de zoetwaterkreeft. Drijvend waterweegbree komt in Gelderland maar op één plaats voor: op het schrale grasland in de omgeving van Valkenhuizen

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid op de Zuid-Veluwe zijn als volgt:
- realiseren van grootschalige natuur over een oppervlakte van globaal 26.000 ha met daarin ca. 25 % aan open heide en 10% stuifzandterreinen;
- een zo natuurlijk mogelijk leefgebied voor de grote zoogdieren met verbindingen naar de uiterwaarden van IJssel en Rijn; hoge prioriteit voor aansluiting Havikerwaard-landgoed Middachten/Hof te Dieren door het ontwikkelen van bosschages;
- ontwikkelen van agrarische cultuurgronden tot grote graasweiden met prioriteit bij de "ecologische poorten";
- verbeteren van de inrichting voor hert, das e.d. in de omgeving van ecologische verbindingszones en robuuste verbindingen: Renkumse beek, Heelsumse beek, Weekeromse zand, Beek-bergse beek, Soerense beek, omgeving Middachten;
- behouden en herstellen van natuurlijke bosgemeenschappen (A-locaties) en oude bosrelicten;
- behouden en herstellen van natte biotopen in samenhang met hun omgeving: natte heide, vennen, bronbeekjes, bronbos, sprengen en beken;
- behouden en versterken van cultuurhistorische structuren op de overgang van Veluwe naar omringend cultuurlandschap en in de landbouwenclaves door herstel en beheer van landschapselementen.

2.2.8 De Gelderse poort

Kwaliteiten

De Gelderse poort heeft een aantal unieke kwaliteiten. De Rijn is hier door de stuwwal gebroken en heeft een ca. 7 km brede "poort" gevormd; vervolgens vertakt hij zich tot Waal, Nederrijn en IJssel. Hierdoor is een grote variatie aan natuurlijke omstandigheden aanwezig, van sterk beïnvloed door de dynamische rivier, via verlaten rivierarmen tot aan kwelgebieden aan de voet van de stuwwallen. Ook is de schaal van de gebieden veelal groter dan meer benedenstrooms, waar de riviertakken in een nauwer winterbed zitten opgesloten. Ook moet de strategische ligging genoemd worden: veel zaden en organismen uit Midden-Europa komen hier "ons land binnen", terwijl de populaties van de Gelderse poort zich weer stroomafwaarts langs de riviertakken kunnen verspreiden.
In de dynamische uiterwaarden vinden we natuurtypen zoals stranden en oeverruigten met bijzondere broedvogels zoals oeverloper, kleine plevier, visdief en kluut. In de binnenbochten van de Waal wordt bij hoog water veel zand afgezet, dat opstuift tot rivierduinen met een bijzondere flora (Millingerduin, Pannerdense kop). Op andere hooggelegen plaatsen komen stroomdalgraslanden en zelfs hardhoutooibos (Colenbrandersbos) voor. Bij ontkleiing neemt het zachthoutooibos snel bezit van het terrein. Verder van de rivier liggen ook minder dynamische natuurtypen, zoals moeras in oude rivierlopen (Oude Waal, strang bij Kekerdom). Binnendijks staan sommige gebieden sterk onder invloed van rivierkwel (Ooijse Graaf, Groenlanden). De Rijnstrangen zijn het belangrijkste moerasgebied van de wijde omtrek; hier komt een geleidelijke overgang van gedempte rivierdynamiek naar kwelgevoed moeras voor. De strangen zijn echter te smal en de waterhuishouding en -kwaliteit worden sterk door het landbouwkundig gebruik bepaald. Daardoor verruigen de rietlanden en nemen de zeldzame soorten snel af. Dit gebiedsplan ondersteunt de inzet van het waterschap om de waterhuishouding meer op de natuur af te stemmen (peilbeheerexperiment).
In het agrarisch gebied van de Ooijpolder vallen vooral de vogels van hagen en ruigten op (roodborsttapuit, geelgors) die over de grens, in de Duitse Duffelt, hun kerngebied hebben. De sloten en weteringen zijn ecologisch waardevol (wateren met Speciale Ecologische Doelstelling: SED).
In het deelgebied Gelderse poort zijn maar liefst vijf parels aangewezen: de stroomdalgraslanden van Bijlanddijkje en Pannerdense kop, de moerassen van Rijnstrangen en Oude Waal en de Millingerwaard, die voor diverse natuurtypen een parel is.
Grote delen van de Gelderse poort zijn aangemeld voor de Europese Habitatrichtlijn vanwege het voorkomen van de habitattypen: rivieren met slikoevers, kalkminnend grasland op dorre zandbodem, alluviale bossen, gemengde bossen langs grote rivieren, voedselrijke zoomvormende ruigten en laaggelegen schraal hooiland. Bovendien vanwege het voorkomen van de soorten: bever, bittervoorn, grote en kleine modderkruiper, rivierdonderpad en kamsalamander. Ook is het gebied aangewezen als Vogelrichtlijngebied vanwege het voorkomen van de broedvogels: roerdomp, zwarte stern, kwartelkoning en ijsvogel, en de trekvogels: wilde zwaan, kleine zwaan, kolgans, grauwe gans en slobeend.
Het landschap is, minder dan in de rest van het Rivierenland, opgedeeld in oeverwallen en kommen. Het is een brede overstromingsvlakte waar de rivier met grote bogen doorheen slingert. Het is daardoor een groots en weids landschap, met veel cultuurhistorische elementen en patronen, zowel op het vlak van bedijking en waterstaat ("de wieg van Rijkswaterstaat"), als van defensie en van kleiwinning.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid van de Gelderse poort zijn als volgt:
- ontwikkeling van enkele grote, dijkoverschrijdende natuurterreinen met een beheer, gericht op optimaal verloop van natuurlijke processen zoals sedimentatie en erosie, waterstandsschommelingen, begrazing en vegetatie-ontwikkeling;
- handhaven en versterken van de zeldzame natuurdoeltypen rietmoeras, rivierduinen, stroomdalgrasland en hardhoutooibos;
- ontwikkelen van het buitendijkse gebied tot een samenhangend, gevarieerd en dynamisch natuurterrein met behoud van actuele natuur- en cultuurwaarden;
- ontwikkelen van het binnendijks gebied tot een natuurrijk cultuurlandschap met goede ecologische verbindingen tussen rivieren en stuwwallen en met een rijke cultuurhistorie.

2.2.9 Rijk van Nijmegen en Land van Maas en Waal

Kwaliteiten
Het Rijk van Nijmegen kent een zeer gevarieerde opbouw. De stuwwal van Nijmegen is bijzonder door de löss-afzettingen op de oostflank. Op de stuwwal liggen nog enkele soortenrijke heiderestanten. Aan de voet van de stuwwal en in de diepste delen van het droge dal aan de oostzijde treedt grondwater uit, met bijzondere natuur tot gevolg, onder andere de bronnen bij De Refter en op de Duivelsberg, de Groesbeek en het Bruuk. Ten westen van de stuwwal ligt het laagterras van de Maas, met oude rivierlopen (Wijchens ven) en rivierduinen (Wijchen-Horssen). De Hatertse en Overasseltse vennen liggen in een stuifzandgebied dat op deze leemlaag is ontstaan. Door de hogere ouderdom zijn deze rivierafzettingen voedsel- en kalkarmer dan de jonge rivierafzettingen in de rest van het rivierenland. Ook de wateren rond de rivierduinen (Neder- en Overasseltse broek, Den Elzent, Woezikse leigraaf) zijn bijzonder. Op de jonge rivierafzettingen liggen enkele bijzondere bosjes, die als A-locatie benoemd zijn: het Personnenbos bij Beuningen en het bos rond de Erpewaaijen bij Heumen. Maar liefst zeven gebieden zijn als parel aangewezen vanwege hun bijzondere flora en fauna.
Al met al is een zeer gradiëntrijk landschap gevormd. De natuurwaarden staan echter flink onder druk. De leefgebieden worden door de groei van de steden en de infrastructuur steeds meer versnipperd. Ook is er een zeer hoge recreatiedruk op natuurgebieden, zeker ook op de kwetsbare zoals de Duivelsberg met zijn bronbeken en hellingen en de Hatertse vennen.
Een karakteristieke bewoner van dit gebied is de das. Door de aanleg van de verbindingszones Heumensoord-Hatertse broek en Heumen-Horssen wordt getracht enig tegenwicht te geven tegen de versnippering van zijn leefgebied. Vanuit het soortenbeleid zijn verder de heide van Heumensoord en de Hatertse en Overasseltse vennen van bijzondere waarde vanwege amfibieën, reptielen en insecten.
Er loopt een initiatief om de bossen van het Rijk van Nijmegen te verbinden met het Reichswald in Duitsland en verder naar het zuiden naar het gebied van de Maasduinen in de provincie Limburg. Hierdoor zou een groot aaneengesloten bosgebied gerealiseerd kunnen worden. Gedeputeerde Staten staan niet onwelwillend tegenover dit initiatief dat ook bekend staat onder de naam "Ketelwald". Bosaanleg is echter ook buiten de begrenzing mogelijk. Het Ketelwald zou de zuidelijke schakel kunnen gaan vormen van een robuuste verbindingszone voor grote zoogdieren tussen de Veluwe en de bossen van het Rijk van Nijmegen. Hiervoor wordt op dit moment een ecologische verkenning uitgevoerd.

Het Land van Maas en Waal bestaat, buiten de rivierduinen en zandopduikingen, uit oeverwallen en komgronden van Waal en Maas. Verspreid liggen natuurelementen zoals eendenkooien, oude rivierlopen, kolken, kleiputten en populierenbossen. Door de aanleg van een verbindingszone willen Gedeputeerde Staten meer samenhang in deze losse elementen brengen. In het westen van het gebied worden verbindingszones aangelegd in de ruilverkaveling Land van Maas en Waal. De begrenzing is hier iets ruimer aangegeven, om kleinschalige natuurontwikkeling op particulier initiatief te ondersteunen.
De komgronden zijn lokaal goed weidevogelgebied en worden 's winters benut door grote aantallen ganzen.
De Bruuk is aangemeld voor de Habitatrichtlijn vanwege het habitat blauwgrasland ("grasland met pijpestrootje op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem")

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid het Rijk van Nijmegen en Land van Maas en Waal zijn als volgt:
- behouden van de natuurparels; naast een goed beheer is aandacht nodig voor de waterhuishouding, buffering van omgevingsinvloeden en geleiden van de recreatiedruk;
- behouden en versterken van de samenhang door het weren van verstedelijking in kwetsbare gebieden en het aanleggen van verbindingszones;
- behouden van de aantrekkelijkheid van het landschap door het openhouden van vergezichten en scherpe grenzen, behoud van de variatie, instandhouden van de samenhang in het landschap.

2.2.10 Fort Sint Andries

Kwaliteiten
Fort Sint Andries is het gebied waar Maas en Waal elkaar dicht naderen en van oudsher in verbinding staan. Door de dubbele strook uiterwaarden is er een flinke oppervlakte buitendijks gebied; door de verschillen tussen Maas en Waal is er een grote variatie aanwezig. Vooral Heerewaarden en omgeving is cultuurhistorisch bijzonder, met resten van de overlaten tussen Waal en Maas en van defensiewerken door de eeuwen heen: het Romeins castellum, de forten uit de Tachtigjarige Oorlog, tot aan de uitkijktoren uit de koude oorlog.
De Waaluiterwaarden staan onder invloed van sterke rivierdynamiek, waardoor zandige oevers, zachthoutooibos en oude rivierlopen aanwezig zijn. De meest waardevolle uiterwaarden zijn de Rijswaard, onderdeel van het landgoed Neerijnen, en de Hurwenense uiterwaard. De eerste is nog vrijwel niet door ontgrondingen aangetast en heeft een fraaie hoge oever met stroomdalgrasland en een oude rivierloop met zeer oude griendbossen erlangs. De tweede heeft dezelfde opbouw, met een relatief uitgebreid rietmoeras en een soortenrijke oeverwal. Bovendien is hier een zeer grote slaapplaats van ganzen. Bijzonder zijn verder de meestromende nevengeul bij Opijnen en de onvergraven oeverwal in de Stiftse waard. De Passewaaij bij Tiel en delen van de Stiftse waard zijn in 1996 ingericht als natuurterrein.
De Maas staat beneden de stuw van Lith onder een lichte getijde-invloed. De Maasuiterwaarden zijn zeer verschillend. Over de Maas is een grootschalig landbouwgebied, en zal naar verwachting door zandwinning omgevormd worden tot natuurgebied. Gedeputeerde Staten gaan ervan uit dat het zandwinningsproject de eerder vastgestelde natuurdoelen realiseert. De Buitenpolder Heerewaarden is in 1996 ingericht in samenhang met de dijkverbetering. Rondom Alem liggen zowel zeer reliëfrijke uiterwaarden met een rijke flora, waarvan de Piekenwaard de mooiste is, als ook een vlakkere uiterwaard met een dicht patroon van meidoornhagen.

Delen van de Rijswaard en de Hurwenense uiterwaard zijn aangemeld voor de Habitatrichtlijn vanwege het voorkomen van de habitattypen glanshaver-hooiland en alluviale bossen, en vanwege het voorkomen van de kamsalamander. De Waaluiterwaarden vallen bovendien onder de Vogelrichtlijn vanwege de kwartelkoning (als broedvogel) en de trekvogels: kleine zwaan, kolgans, grauwe gans en smient.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor Fort Sint Andries zijn als volgt:
- tot stand brengen van natuurterreinen met een dijkoverschrijdende samenhang van Waal- en Maasuiterwaarden;
- behoud van de parels: de Piekenwaard en de oeverwal en de Kil van Hurwenen;
- uitbreiden laagdynamische natuur (hardhoutooibos, stroomdalgrasland, (getijde-)moeras) langs Waal en Maas;
- uitbreiden hoogdynamische natuur (nevengeulen, opzandingen, zachthoutooibos) langs de Waal;
- versterken van herkenbaarheid van het landschap: de verschillen tussen Maas en Waal, de overlaten.

2.2.11 Neder-Betuwe en Bommelerwaard

Kwaliteiten
Het binnendijkse gebied van Neder-Betuwe en Bommelerwaard vormt een zeer karakteristiek oud cultuurlandschap. Niet voor niets is het voorgesteld als nationaal landschap. Behalve langs de A2 en A15/Betuwelijn is het gebied weinig verstedelijkt, open en groen. De natuurwaarden zijn buiten de Ecologische Hoofdstructuur beperkt vanwege het intensieve grondgebruik. De komgebieden zijn dikwijls goed weidevogelgebied en hebben een internationaal belang als foerageergebied voor grote aantallen ganzen). Waar de sloten gevoed worden door grondwater in plaats van ingelaten rivierwater, kunnen ook soortenrijke levensgemeenschappen van schoon water (o.a. bittervoorn, grote modderkruiper) voorkomen. Het schraallandreservaat bij Deil bevat een zeldzame levensgemeenschap van onbemeste komkleigraslanden.
De Ecologische Hoofdstructuur omvat binnendijks enkele grotere natuurcomplexen: de Linge-oevers, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Regulieren/Beesdse veld en de Lieskampen in de Bommelerwaard. De natuurwaarden van de Lingeoevers zijn zeer gevarieerd: bijzondere oude bossen, rietmoerassen, grienden, orchideeënrijke graslanden. De Linge is ook voor vissen een belangrijke schakel tussen de rivier en de polderwateren. Langs de Nieuwe Hollandse Waterlinie liggen vele kleine moerasjes en kolken en enkele grote moerasgebieden: de Nieuwe Zuider Lingedijk en de Nieuwendijk. De Regulieren/Beesdse veld en de Lieskampen bestaan vooral uit populierenbossen, met daartussen grienden, eendenkooien en schrale graslanden. Lokaal komt de zeldzame heikikker voor.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor de Neder-Betuwe en de Bommelerwaard zijn als volgt:
- ontwikkelen van de Lingeoevers tot een samenhangend en hoogwaardig lint van rietoevers, natuurterreinen en landgoederen;
- behoud van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als herkenbare doorgaande structuur met een keten van moerasgebieden en open (weidevogel-)graslanden;

- behoud van de karakteristieke kommen en overige weidevogel- en ganzengebieden als open graslanden met waar nodig agrarisch natuurbeheer;
- behoud en herstel van het waardevolle oeverwallenlandschap met zowel monumenten (boerderijen, molens, kastelen) als karakteristieke kavelpatronen (kromakkers, oude rivierlopen) en landschapselementen (hoogstamboomgaarden, kolken, hagen).

2.2.12 Rijn- en Lekuiterwaarden

Kwaliteiten
De noordoever van de Nederrijn, bovenstrooms van Rhenen, wordt gekenmerkt door de overgang van rivier via uiterwaarden naar de stuwwal van de Veluwe. De overgangszone wordt gekenmerkt door hydrologische, bodemkundige en klimatologische verschillen. Karakteristieke elementen in de uiterwaarden zijn stroomdalvegetaties, natte graslandvegetaties en moerasvegetaties. De belangrijkste goed ontwikkelde stroomdalgraslanden komen voor in de Blauwe Kamer bij Wageningen. Ook dijken en kaden zijn belangrijke groeiplaatsen. Karakteristiek voor de relatie met de stuwwal is de hellingvoet met zeldzame soorten als vogelmelk, marjolein, slangelook en pijpbloem. Plaatselijk zijn waardevolle kwelvegetaties.
De gradiëntrijke overgang van uiterwaard naar stuwwal is van grote betekenis voor insecten waaronder dagvlinders en ook voor amfibieën en reptielen. De Bovenste polder onder Wageningen is een belangrijk gebied voor broedvogels, overwinteraars en doortrekkers. De overgang van stuwwal naar uiterwaard is voor veel diersoorten belangrijk als migratiezone. Van bijzonder belang in dat opzicht zijn de zones Wageningse berg-Renkumse benedenwaard; Duno-Doorwerthse waarden en Hemelse berg-Rosandepolder.
Wat betreft de zuidoever kunnen de Randwijkse uiterwaarden goed als verbindingszone fungeren langs de grootste barrière op de noordoever, het industrieterrein van Norske Skog (Parenco). In relatie met de Blauwe kamer, de Noordoever Nederrijn, het begrazingsgebied Meinerswijk, en weidevogelgebieden in de Randwijkse uiterwaard, Klaverwaard, Wolfswaard en de Spees ontstaat daardoor een langgerekt uiterwaardengebied met aan de rivier gebonden natuurwaarden: moerassen, droog en nat bos, strangen, botanisch grasland en weidevogelgebieden.
Op dit moment zijn er enkele grotere gebieden met begeleid-natuurlijk beheer: Meinerswijk, de Wageningse uiterwaard en de Blauwe kamer. Hier liggen mogelijkheden om de uiterwaarden te betrekken bij het leefgebied van grote zoogdieren op de Veluwe (Hert aan de Rijn).

Nederrijn en Lek zijn gestuwd door de stuwen bij Amerongen en Hagestein en de uiterwaarden hebben daardoor een weinig dynamisch karakter met gedurende het gehele jaar vrij stabiele hoge waterstanden. Dit is gunstig voor de weidevogels, de amfibieën en voor water- en moerasvegetaties. Verder is het landschap veelal vrij kleinschalig en gevarieerd met hagen, oude rivierlopen, kleine moerasjes. Diverse uiterwaarden zijn 's winters in trek bij de zeldzame wilde zwaan. Bij de Oude Rijn in de Tollewaard en bij de Diefdijk liggen koppelingen met binnendijkse moerasgebieden.
De Rijn- en Lekuiterwaarden bovenstrooms van Amerongen zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied vanwege het voorkomen van de kwartelkoning als broedvogel en van de trekvogels kleine zwaan en kolgans.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor de Rijn- en Lekuiterwaarden zijn als volgt:
- handhaven van het open, grazige en natte karakter van de weidevogel- en zwanengebieden.
- uitbreiding van de oppervlakte laagdynamisch (riet-)moeras;
- handhaven van de kenmerkende landschapselementen.

Prioriteiten noordoever bovenstrooms Rhenen
- het ontwikkelen van de hellingvoet tot een breed gevarieerd overgangslandschap tussen stuwwal en uiterwaard;
- het behouden en ontwikkelen van stroomdalgraslanden op de hogere ruggen;
- het ontwikkelen van kwel- en beekmoerassen;
- het realiseren van natuurlijke oeverzones;
- het uitbreiden van ooibos met als doel verbinding van het CVN naar uiterwaarden;
- afwisseling van nat/open en droog/open terreinen;
- integrale jaarrondbegrazing van een aantal uiterwaarden in aansluiting op delen van de stuw-wal bij Wageningen, Renkum en Doorwerth.

Prioriteiten Zuidoever bovenstrooms Rhenen
- uitbreiden integraal begrazingsbeheer Meinerswijk;
- inrichten van Randwijkse waarden als verbindingszone door ontwikkelen van strang en ooibos;
- ontwikkelen moeraszones en wilgenstruwelen.

2.2.13 Waaluiterwaarden

Kwaliteiten
Dit deelgebied omvat de Midden-Waal, tussen de Gelderse poort en Fort Sint Andries, en de Beneden-Waal, van Fort Sint Andries tot de Merwede.
De Midden-Waal is een zeer dynamische rivier in een nauw winterbed. Langs het gehele zomerbed liggen zandige oevers waarop bij hoge afvoeren zand wordt afgezet, maar waar ook sterke erosie kan optreden. In de uiterwaarden liggen oude rivierlopen die niet dichtslibben, omdat ze door de rivier opengehouden worden, naast grote zandwinplassen, kleiputten met zachthoutooibos en weidse graslandgebieden. Deze laatste fungeren als weidevogelgebied en als foerageergebied voor duizenden ganzen en eenden. De enige parel is de oeverwal in de Winssense waard, waar een soortenrijk stroomdalgrasland ligt. In het algemeen lenen deze uiterwaarden zich voor een grootschalig begrazingsbeheer, waarbij vanwege de rivierkundige eisen periodiek ingegrepen moet worden in de sedimentafzetting en de vegetatieontwikkeling. De resultaten van een dergelijk beheer zijn al op diverse plaatsen te zien (Beuningen/Ewijk, Afferden/Deest, Beneden-Leeuwen).
De Beneden-Waal heeft wat meer het karakter van de benedenrivier, met kleinere waterstandsschommelingen. Daardoor kunnen hier rietmoerassen in de uiterwaarden voorkomen. De uiterwaarden zijn heel verschillend; in Gameren zijn nevengeulen aangelegd, terwijl in de Breemwaard moerassen voorkomen en de Brakelse benedenwaarden nog geheel onvergraven zijn, met uitgestrekte bloemrijke hooilanden en dichtgeslibde strangen. De Crobse waard bestaat grotendeels uit klei- en zandputten, terwijl de uiterwaarden bij Herwijnen zeer kleinschalig zijn. Rondom kasteel Loevestein wordt gewerkt aan een grootschalig natuurterrein door kleiwinning (dus buiten begrenzing).
De Waaluiterwaarden zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied vanwege de broedvogel kwartelkoning en de trekvogels kleine zwaan, kolgans, grauwe gans en smient.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor de Waaluiterwaarden zijn als volgt:
- realiseren van grootschalig natuurbeheer met ruimte voor (periodiek terug te zetten) sedimentatie en vegetatieontwikkeling langs de Midden-Waal;
- realiseren van een grote eenheid natuur rondom Loevestein, met veel ruimte voor moeras en zachthoutooibos;
- realiseren van een netwerk van nevengeulen langs de Beneden-Waal;
- behoud van enkele grote graslandgebieden voor weidevogels, ganzen en eenden;
- behoud van de oeverwal in de Winssense waard, de Breemwaard en de Brakelse benedenwaarden.

2.2.14 Maasuiterwaarden

Kwaliteiten
Er zijn drie trajecten te onderscheiden in de Maasuiterwaarden: de Benedenmaas (tot aan de sluis Lith), de Getijdemaas (valt deels onder 2.4 Fort Sint Andries) en de Afgedamde Maas. Fort Sint Andries en de Afgedamde Maas zijn belangrijke natuurkernen; hier liggen actuele hoge waarden (parels) en kansen voor Grote natuurlijke eenheden. De Maasuiterwaarden worden intensief door de landbouw gebruikt. In de Benedenmaas liggen enkele waardevolle delen, zoals de uiterwaard bij Heumen (dassenleefgebied), bij Overasselt (resten van het Maasheggenlandschap), bij Batenburg (natuurontwikkelingsproject) en Alphen (waardevol reliëf). Ook dragen de bandijken vaak een soortenrijke stroomdalvegetatie met onder andere veel rapunzelklokje en ruige leeuwetand. Het buiten Fort Sint Andries liggende deel van de Getijdemaas is eveneens in intensief landbouwkundig gebruik met een enkel waardevol deel: het reservaat in de Hedelse benedenwaard, de kolk bij Well. Op lange termijn kunnen rivierverruimende maatregelen langs de Maas leiden tot een samenhangend netwerk van natuuroevers en nevengeulen.
Op korte termijn is het behouden van de genoemde waardevolle elementen als "natuurstapstenen" van belang.
De Afgedamde Maas is ecologisch en cultuurhistorisch bijzonder waardevol. Het eiland van Nederhemert en de Wilhelminasluis zijn daarin hoogtepunten. Qua natuur zijn vooral de oeverlanden (getijderietlanden) en de hoge zandige oeverwallen (Doornwaard, Poederoijen) bijzonder. Het ontbreken van rivierkundige eisen en het schone water (defosfatering door de Haagse Drinkwaterleiding) maken het gebied extra kansrijk voor natuurontwikkeling.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor de maasuiterwaarden zijn als volgt:
- ontwikkelen en herstellen van de stroomdalgraslanden in de Doornwaard en de Poede-roijense waard;
- beschermen en herstellen van de rietoevers langs de Afgedamde Maas;
- realiseren van een grote eenheid natuur in Nederhemert-Slijkwell;
- tot stand brengen van een aantal stapstenen natuur langs de Benedenmaas.

2.2.15 Over- en Midden-Betuwe

Kwaliteiten
Door A50, KAN, Betuwelijn en intensief grondgebruik (kassen, boomteelt) is het landschap van de Over-Betuwe sterk versnipperd en veranderd. De Midden-Betuwe is minder verstedelijkt en kent nog enkele waardevolle open kommen (Eldikse, Maurikse en Ommerense veld). Deze zijn van belang voor weidevogels, en kennen een rijke flora en fauna in de poldersloten. Er zijn wel enkele bijzondere kleinere natuurterreinen zoals landgoed Loenen en de Oude Rijn met zijn dijk in de Marspolder. Het park Over-Betuwe moet hoogwaardig groen in deze verstedelijkende omgeving brengen. Het park is aangegeven als ecologische verbindingszone om aan te geven dat het groen deels ook een ecologische functie heeft, namelijk als bos- en moerasstapstenen. Financiering van het park gebeurt uit speciaal hiervoor gereserveerde middelen en staat los van dit gebiedsplan. Alleen voor enkele stapstenen in het STUIT-gebied de Woerd, dat buiten deze constructie om gefinancierd wordt, kunnen hectares uit dit gebiedsplan benut worden.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid voor Over- en Midden-Betuwe zijn als volgt:
- behoud van de resterende open gebieden als karakteristiek landschap, en voor weidevogels en ganzen;
- ontwikkelen van het park Over-Betuwe tot groen recreatiegebied met daarin ecologisch hoogwaardige bossen en moerassen;
- behoud van karakteristieke elementen op de oeverwallen, zoals hoogstamboomgaarden, oude dijken en kolken.

2.2.16 De Graafschap

Kwaliteiten
De Graafschap is aangewezen als Waardevol Cultuurlandschap. De landschappelijke en cultuurhistorische waarden van dit gebied zijn dan ook groot. De grote verscheidenheid aan landgoederen draagt hier belangrijk aan bij. Belangrijke natuurwaarden vormen de bossen op wat rijkere bodems: beekbegeleidende bossen en bossen op klei (bijvoorbeeld Medler-De Wiersse, Hackfort, Suideras en Huize Baak). Het Stelkampsveld is een belangrijk gebied met blauwgrasland, natte heide en vennen. Gorsselsche heide, Ampsen en Verwolde herbergen nog tal van soorten die karakteristiek zijn voor natte heide en vennen. Heksenlaak, Oude beek, Visscherij, Lindense laak en Baakse beek bieden goede kansen voor de ontwikkeling van natuurwaarden doordat hier grondwater opkwelt. Het Groote veld biedt goede mogelijkheden voor de ontwikkeling van een gradiëntrijk grootschalig natuurgebied.
Door het kleinschalige landschap zijn grote delen van de Graafschap geschikt voor amfibieën en de das. De das is sinds een aantal jaren weer in de Graafschap aanwezig. Bijzondere amfibieën komen slechts in geringe aantallen voor. De potenties van de Graafschap voor deze groep worden onvoldoende benut.

Prioriteiten
De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in De Graafschap zijn als volgt:
- ontwikkelen van een grote natuurlijke eenheid in het Groote Veld;
- behouden en versterken van de bijzondere bossen op iets rijkere standplaatsen;

- herstellen en verder ontwikkelen van de natuurwaarden van het Stelkampsveld;
- behouden en versterken van aanwezige natte heiden en vennen (Gorsselsche heide, Ampsen, Verwolde en Velhorst);
- behouden en versterken van het landschap;
- benutten van de potenties voor de ontwikkeling van kwelafhankelijke vegetaties (natte schrale graslanden en broekbos) in de beekdalen van de Lindense laak, Baakse Beek en Heksenlaak;
- herstellen van de ecologisch waardevolle beken: Baakse Beek, Lindense Laak en Hek-senlaak;
- realiseren van ecologische verbindingszones;
- aanleggen van natte landschapselementen voor amfibieën.

Bijzonderheden
Het gebied ten zuidoosten van Zutphen is in het streekplan aangewezen als "stedelijk uitloopgebied". In dit gebied zal 40 ha bos en natuur worden ontwikkeld. De gemeente stelt voor het stedelijk uitloopgebied een inrichtingsplan op. De provincie stelt in dit gebiedsplan hiervoor 20 ha nieuwe natuur beschikbaar, de andere 20 ha zal door de gemeente (of derden) uit eigen middelen gerealiseerd moeten worden. In dit gebiedsplan zijn van de 20 ha nieuwe natuur die de provincie beschikbaar stelt 5 hectare begrensd. De overige 15 ha zijn gereserveerd en zullen door Gedeputeerde Staten alleen beschikbaar worden gesteld op basis van een inrichtingsplan van de gemeente. Dit inrichtingsplan zal duidelijk moeten aangeven hoe (financiering), waar en wanneer de gemeente de 15 ha uit dit gebiedsplan en de overige 20 ha zal realiseren.

2.2.17 Noordoost-Achterhoek

Kwaliteiten
De Noordoost-Achterhoek is een landschappelijk gevarieerd gebied met kampenlandschappen, grote escomplexen, jonge ontginningslandschappen en het beekweidelandschap rond de Ber-kel en de Bolksbeek. Het gebied is het belangrijkste leefgebied voor de sterk onder druk staan-de boomkikker. Versterking van de populatie is noodzakelijk. In het noordelijk deel van het gebied vormen natte heiden en vennen de belangrijkste natuurwaarden (Needse achterveld, Teesselinkven, Hoones bosch, en potentieel Vossebulten). Het Noordijkerveld biedt goede potenties voor de ontwikkeling van een voor Achterhoekse begrippen grootschalig en afwisselend gebied met natte en droge heide met vennen en natte en drogere schrale graslanden. In het zuidelijk deel van de Noordoost-Achterhoek liggen een aantal zeer kleine maar ook heel waardevolle blauwgraslandreservaatjes (Koolmansdijk en Konijnendijk) en natte heidegebiedjes (Lieveldерveld en 't Veller). Uitbreiding van de meeste van deze "postzegels" is van groot belang om de kwaliteiten te behouden en verder uit te bouwen. De Breken is een gebiedje met een uniek hoogveentje en potenties voor de ontwikkeling van nat schraal grasland. De Buurserbeek verbindt verschillende gebieden waarbinnen nog zeldzame soorten voorkomen. Beek(dal)herstel van de Buurserbeek is daarom kansrijk en gewenst. Door de Noordoost-Achterhoek loopt een groot aantal ecologische verbindingszones.

Prioriteiten

De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in de Noordoost-Achterhoek zijn als volgt:

- herstellen en versterken van de natuurkwaliteiten van het gebied Needse Achterveld– Teesselinkven;
- beekherstel en natuurontwikkeling Buurserbeek;
- realiseren van ecologische verbindingszones;
- realiseren nieuwe natuur in het Noordijkerveld;
- herstellen en ontwikkelen natte heiden, vennen en natte schraallanden in Hoones bosch en Vossebulten;
- behouden en ontwikkelen hoogveen, broekbos en nat schraalland De Breken;
- kleinschalig ontwikkelen van nieuwe natuur, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer in het (potentieel) boomkikkerleefgebied;
- versterken van de blauwgrasland- en natte heidegebiedjes: Lievelderveld, Koolmansdijk en Konijnendijk;
- realiseren kwelafhankelijke natuur in het Ruurlose Broek.

Bijzonderheden

Het gebied kent de volgende bijzonderheden:

het Noordijkerveld is een van de grootste gebieden voor nieuwe natuur in de Achterhoek. De gebiedscommissie Neede-Borculo heeft voor dit gebied een inrichtingsvisie op laten stellen. Gedeputeerde Staten hanteren deze visie als uitgangspunt voor de toekomstige ontwikkeling (inrichting en beheer) van het Noordijkerveld. De doelmatigheidstoets van een inrichtingsplan voor het Noordijkerveld zal aan de hand van dezelfde criteria moeten plaatsvinden als de criteria voor een grote eenheid natuur. Concreet betekent dit dat alleen een beschikking voor nieuwe natuur wordt afgegeven wanneer er zicht is op een samenhangende inrichting en beheer van het gehele gebied.

In het oude begrenzingenplan Noordoost-Achterhoek is in het Ruurlose broek 35 hectare natuurontwikkeling aangegeven in een zoekgebied. In dit plan is deze natuurontwikkeling in de vorm van nieuwe natuur in een zoekgebied overgenomen. De exacte locatie zal in het kader van de ruilverkaveling Beltrum-Eibergen worden bepaald. Gedeputeerde Staten zijn van mening dat deze hectares in "één blok" moeten worden ingezet. Dit biedt de beste garanties voor het benutten van het opwellend kwelwater ten behoeve van natuurontwikkeling. Het gebied ten oosten van de Groenlose Slinge heeft de hoogste potenties. De voorkeur van Gedeputeerde Staten gaat daarom uit naar het realiseren van natuurontwikkeling in dit gebied. In dit gebied kunnen pas beschikkingen worden afgesloten na vaststelling van de definitieve locatie van de natuurontwikkeling door de Ruilverkavelingscommissie. Op dat moment vervalt de status van zoekgebied voor nieuwe natuur van het resterende gebied.

De Landinrichtingscommissie Eibergen-Oost heeft de provincie voorgesteld de ecologische verbindingszone die ten zuiden van Eibergen loopt, te verleggen naar de noordzijde van Eibergen; dit in verband met de sterke uitbreiding van Eibergen aan de zuidzijde. Om de doelstelling van het oorspronkelijke tracé ook bij het nieuwe tracé te bereiken heeft de Landinrichtingscommissie voorgesteld tevens de Hupselse beek als ecologische verbindingszone (model kamsalamander) te duiden. De inrichting van de Hupselse beek wordt in het kader van de Landinrichting Hupsel-Zwolle gerealiseerd. In dit plan hebben Gedeputeerde Staten het voorstel van de Landinrichtingscommissie overgenomen.

2.2.18 Winterswijk

Kwaliteiten

Winterswijk staat bekend om zijn hoge natuur- en landschapskwaliteiten. In het oude hoevenlandschap met zijn scholtegoederen liggen de kwaliteiten met name in het nog goed bewaarde landschap, de nog vrij natuurlijke beken en de beekbegeleidende bossen. In het jonge landschap liggen de kwaliteiten in de eerste plaats in de enige hoogveenrestanten van Gelderland (Korenburgerveen en Wooldse veen) en daarnaast nog in enkele aan ontginning ontsnapte heideterreintjes met vennen (Nonneven) en het blauwgrasland van Willink's Weust. Het kleinschalige landschap maakt het gebied geschikt voor amfibieën en de das. Maatregelen ter bescherming van de das (verkeers-slachtoffers, rust) en het herstellen van natte landschapselementen voor amfibieën zijn echter wel noodzakelijk. Het gebied Korenburgerveen-Mentink kan uitgroeien tot een grote eenheid natuur waarvan inrichting en beheer voor het gehele gebied in onderlinge samenhang word uitgevoerd.

Prioriteiten

De prioriteiten van het provinciaal natuur- en landschapsbeleid in Winterswijk zijn als volgt:

- behouden en herstellen van de waardevolle beken (HEN-wateren en wateren met ecologische doelstelling) in een natuurrijk cultuurlandschap;
- versterken van de beekbegeleidende bossen;
- herstellen en bufferen van de hoogvenen;
- ontwikkelen van de grote eenheid natuur Korenburgerveen-Mentink;
- behouden en herstellen van het waardevolle landschap, met name het oude hoevenlandschap;
- optimaal benutten van de potenties van de kalkrijke bodem in en nabij Willink's Weust;
- herstellen van een grootschalig natte heide-, vennen- en beek-bovenlooplandschap in de bovenloop van Vennevertlose beek;
- realiseren van ecologische verbindingszones;
- aanleggen van natte landschapselementen voor amfibieën.

Bijzonderheden

Dit gebied kent de volgende bijzonderheden:

- In dit plan is de ontwikkeling van nieuwe natuur bij Willink's Weust voorzien. Als doelstelling is aangegeven de ontwikkeling van 50% bos en 50% lage vege-tatie (heide en schraal grasland). Dit is een voorlopige indicatie. Op basis van een na-dere analyse van de potenties kan voor een andere verdeling worden gekozen. Gedepu-teerde Staten zullen hiervoor goedkeuring moeten verlenen.
- In het begrenzingenplan WCL-Winterswijk was een doelstelling van 200 ha bos uitbreiding in Winterswijk opgenomen. De locatie hiervan was niet nader aangegeven. Ook in dit plan nemen Gedeputeerde Staten deze doelstelling, 200 ha bosuitbreiding, op. Deze 200 ha komen niet ten laste van de beschikbare hectares nieuwe natuur uit dit plan.

2.2.19 Zuid-Achterhoek en Liemers

Kwaliteiten

Zuid-Achterhoek en Liemers vormen een gevarieerd gebied. Geomorfologisch en landschappelijk opvallend zijn de stuwwal van Montferland en de Oude IJssel met de hoge rivierduinengordel aan de noordzijde. Het kleigebied van de Liemers en de Oude IJssel wijkt duidelijk af van de rest van de Achterhoek. Hier liggen de dichtstbevolkte delen van de regio. In het gebied liggen een aantal waardevolle bossen op rijkere bodems (bijvoorbeeld Het Heekenbroek, De Bijvanck, de Bosjes van Wissink en 't Bosslag). In de Kruisbergse bossen zijn waardevolle (in de afgelopen jaren herstelde) vennen aanwezig. In de beekdalen van de Zelhemse beek, Roode beek en Kleine beek liggen goede potenties voor de ontwikkeling van grondwaterafhankelijke natuur zoals beekbegeleidende bossen en natte schrale graslanden. Het nog jonge natuurontwikkelingsproject in de bovenloop van de Heidenhoekse Vloed toont aan dat er (lokaal) goede potenties liggen voor herstel van blauwgraslanden, natte heide en vennen.
Het noordelijk deel van dit gebied behoort nog tot het leefgebied van de boomkikker. Versterking van de populatie is nodig. De knoflookpad komt nog voor op een aantal plaatsen in Hummelo-Keppel. Snelle, gerichte maatregelen zijn hard nodig voor deze zeer zeldzame soort, wil hij niet uit de Achterhoek verdwijnen.
Montferland, met zijn karakteristieke landschapsopbouw (bossen op de stuwwal, graanteelt op de flanken), biedt goede mogelijkheden voor de ontwikkeling van een grote eenheid natuur/cultuur. Het kleigebied ten oosten van Montferland is een belangrijk foerageergebied voor ganzen en biedt mogelijkheden voor versterking van leefgebieden voor moerasvogels.

Prioriteiten

De prioriteiten van het natuur- en landschapsbeleid in Zuid-Achterhoek en de Liemers zijn:

- ontwikkelen van kwelafhankelijke natuur in de dalen van de Zelhemse beek, Roode beek en Kleine beek;
- herstellen en verder ontwikkelen van de natte natuur in De Zumpe;
- herstellen (aanpak verdroging en vermesting) van de verruigde delen van het Heeken-broek;
- behouden en verder ontwikkelen van de vennen in de Kruisbergse Bossen;
- het realiseren van ecologische verbindingszones;
- het realiseren van de grote eenheid Montferland;
- behouden en herstellen van de populatie van de knoflookpad, het versterken van het leefgebied van de boomkikker en van moerasvogels;
- het verder ontwikkelen van natuurontwikkelingsgebied "Heidenhoekse vloed".

Bijzonderheden

Dit gebied kent de volgende bijzonderheden:
Ten noorden van Doetinchem, in het dal van de Zelhemse beek, is 20 ha nieuwe natuur ten behoeve van de ontwikkeling van natte schrale graslanden aangewezen. Uit het lokale gebiedsproces moet naar voren komen wat de beste ligging is voor deze graslanden. In dit gebied moet gezocht worden naar een goede locatie met opwellend grondwater en een goed beheersbare hydrologische situatie. Versnippering van de hectares moet worden voorkomen. Gedeputeerde Staten zijn van mening dat de inzet in één "blok" de beste garantie is voor een goede ontwikkeling. De Dienst Landelijk Gebied zal aanvragen hierop toetsen.
De gebieden Doetinchem-Wehl en Duiven-Westervoort zijn in het streekplan Gelderland aangewezen als stedelijk uitloopgebied (STUIT-gebied). In deze gebieden is het ontwikkelen van bos en natuur een belangrijke doelstelling van

Gedeputeerde Staten. De betrokken gemeenten stellen een plan op voor deze STUIT-gebieden.

2.3 Inzet subsidiemiddelen

In tabel 1 staat weergegeven hoeveel hectares de provincie Gelderland beschikbaar heeft om in dit gebiedsplan te verdelen ten behoeve van nieuwe natuur en agrarisch natuurbeheer.
De hectares die vermeld staan bij de Robuuste verbinding Veluwe-Utrechtse Heuvelrug en de ecologische poorten zijn pas sinds eind 2003 beschikbaar en zullen vóór 2006 in dit gebiedsplan worden begrensd.

Tabel 1: beschikbare quota voor natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer in Gelderland

BESCHIKBARE QUOTA GELDERLAND		
Agrarisch natuurbeheer (SAN)	15.328	ha
Nieuwe natuur (SN)	18.375	ha
Robuuste Verbinding Veluwe-Utrechtse Heuverug (1e tranche), 10 % SAN , 90 % SN	950	ha
Ecologische poorten (1e tranche), 10 % SAN, 90 % SN	1.300	ha
nieuwe natuur in stedelijk uitloopgebieden (SN)	125	ha

Tabel 2 geeft een beeld van de inzet van de hectares over de verschillende soorten begrenzingen in dit gebiedsplan. Het overzicht laat zien dat er voor de realisering van dit gebiedsplan een tekort is aan hectares voor nieuwe natuur en agrarisch natuurbeheer. Dit tekort wordt veroorzaakt doordat in dit plan aan een tweetal nieuwe items uit de "Gelderse Natuurdoelenkaart" invulling is gegeven: ecologische verbindingszones en het soortenbeleid. Deze beleidsitems zijn door het Rijk deels nog niet van instrumenten voorzien. In de rijksnota "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" kondigt het Rijk aan dat extra middelen beschikbaar komen voor "robuuste verbindingszones" en "groenblauwe dooradering". Voor een deel van de robuuste verbindingen en de ecologische poorten zijn inmiddels hectares beschikbaar. De overige hectares zullen komende jaren beschikbaar komen. De geplande robuuste verbindingszones zullen voor een deel gaan samenvallen met de bestaande verbindingszones. Hierdoor wordt het mogelijk die bestaande verbindingszones te realiseren. Met de middelen voor groenblauwe dooradering zullen het soorten- en landschapsbeleid invulling kunnen gaan krijgen.

Tabel 2: Verdeling van de hectares over de verschillende soorten begrenzingen in Gelderland

INZET VAN SUBSIDIEMIDDELEN IN GELDERLAND	
agrarisch natuurbeheer concreet begrensd (SAN)	2.591 ha
agrarisch natuurbeheer in zoekgebied (SAN)	12.169 ha
nieuwe natuur concreet begrensd (SN)	14.795 ha
nieuwe natuur in zoekgebied (SN)	4.523 ha
agrarisch natuurbeheer voor voortzetting van beheersovereenkomsten (SAN): 1. buiten zoekgebieden voor agrarisch natuurbeheer; of 2. die niet aan de doelstellingen van dit gebiedsplan voldoen	568 ha

3 Natuurdoeltypen en pakketten

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is aangegeven welke natuur- en landschapsdoelen Gedeputeerde Staten waar willen realiseren met de inzet van de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer. Voor de beschrijving van de natuur is gebruikgemaakt van "natuurdoeltypen". In dit hoofdstuk worden de natuurdoeltypen nader beschreven en worden zij gekoppeld aan de pakketten uit de subsidieregelingen: welke pakketten horen bij welke natuurdoeltypen en welke nadere voorwaarden stellen Gedeputeerde Staten.
Begin 2003 heeft een evaluatie plaatsgevonden van de subsidieregelingen. Dit heeft geleid tot een aantal wijzigingen in de pakketten en de pakketvoorwaarden. Zo is bijvoorbeeld het beheerspakket faunarand volledig aangepast en opnieuw opengesteld en zijn er nieuwe landschapspakketten die een eenvoudige variant zijn van de oude landschapspakketten. In de bijlagen 3 tot en met 7 zijn de pakketten beschreven met daarin alle wijzigingen die op 15 december 2003 in de Staatscourant zijn gepubliceerd.

In dit gebiedsplan is een groot oppervlakte "zoekgebied" aangegeven met mogelijkheden voor kleinschalige ontwikkeling van nieuwe natuur, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer.
Gedeputeerde Staten willen met de beschikbare middelen een optimale natuur- en landschapskwaliteit bereiken. Daarom zal de Dienst Landelijk Gebied voor de inrichting van bestaande en nieuwe natuur toetsen of de gewenste kwaliteiten wel haalbaar zijn op de plek waarvoor een aanvraag is ingediend.

Doelmatigheidstoets van inrichtingsplannen

Voor het verkrijgen van een beschikking voor de inrichting van nieuwe natuur of voor de inrichting van bestaande natuur, moet de aanvrager een inrichtingsplan overleggen. De Dienst Landelijk Gebied toetst dit plan op doelmatigheid. Onderstaand is aangegeven waarop de Dienst Landelijk Gebied een inrichtingsplan onder andere toetst.
Het inrichtingsplan moet aannemelijk maken dat:

1. in een periode van 6 jaar de abiotische omstandigheden (grond- en oppervlaktewaterkwantiteit en -kwaliteit, grondwaterstandsverloop, voedselrijkdom van de bodem) worden bereikt die behoren bij de te realiseren natuurdoeltypen;
2. te nemen inrichtingsmaatregelen noodzakelijk zijn voor het realiseren van die abiotische omstandigheden op de aangegeven termijn;
3. inrichtingsmaatregelen in ieder geval plaats zullen vinden op de, uit abiotisch oogpunt, meest kansrijke plaatsen;
4. de kosten van de te nemen maatregelen in verhouding staan tot de te realiseren natuurdoelen;

3.2 Grasland: Botanisch

Algemeen
Op basis van verschillen in vochtsituatie en voedselrijkdom zijn zes natuurdoeltypen voor grasland geformuleerd. In Gelderland ligt de prioriteit enerzijds op het realiseren van de natte tot vochtige, voedselarme tot matig voedselrijke typen, en anderzijds op de droge, matig voedselrijke stroomdalgraslanden in de uiterwaarden. Deze typen zijn rijk aan kruiden, grassen, zeggen en russen.

Een aantal droge uiterwaardgraslanden is van belang voor de kwartelkoning. Een op deze zeldzame vogelsoort toegesneden pakket is (nog) niet beschik-

baar. Vooralsnog zijn deze graslanden samengenomen met de stroomdalgraslanden waarvoor botanische pakketten afgesloten kunnen worden.
Recente heideontginningen bieden meer kansen voor heischrale graslanden, droge graslanden liggen op de oude voedselrijke enkeerdgronden in een mozaïek met akkers (Veluwe)

Alle nagestreefde botanische graslandtypen worden niet bemest. Om botanisch waardevolle graslanden in stand te houden moeten ze worden gemaaid of beweid. Ontwikkeling en instandhouding van graslanden kan zowel met de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer als met de Subsidieregeling Natuurbeheer.
Binnen de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer vindt de ontwikkeling plaats door een verschralingsbeheer: maaien en afvoeren. Na de ontwikkelingsperiode bestaat het beheer uit maaien (met weer afvoeren) en eventueel maaien (met afvoeren) met nabeweiding. Het pakket Landschappelijk waardevol grasland kent een jaarrondbegrazing, waarbij niet bemest en van 1 januari tot 1 juni niet gemaaid mag worden.
Percelen met een beschikking voor Agrarisch Natuurbeheer blijven in het kader van de MINAS als landbouwgrond aangemerkt.

Wanneer landbouwgrond wordt omgezet in natuur kan voor de ontwikkeling gebruik worden gemaakt van de Subsidieregeling Natuurbeheer. Het nemen van inrichtingsmaatregelen zoals het afgraven van de bouwvoor, herstel van hoogteverschillen en waterhuishouding is dan mogelijk en vrijwel altijd gewenst. Op deze wijze kan snel resultaat worden geboekt.
Doordat bij omzetting van landbouwgrond in natuur inrichtingsmaatregelen genomen kunnen worden, zal het eindresultaat vaak sneller te realiseren zijn en meer kwaliteit hebben dan bij agrarisch natuurbeheer. Bij agrarisch natuurbeheer is het daarom extra van belang dat de abiotisch meest kansrijke locaties worden uitgezocht voor het aangaan van een beschikking agrarisch natuurbeheer.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SAN-pakketten	SN-pakketten	gewenste terreincondities
bloemrijk grasland zuur blauwgrasland	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10*	4, 17	geen werkende drainage; grondwatertrap I, II of III; onder invloed van kwel.
bloemrijk grasland basisch	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10*, 6**	4, 17	geen werkende drainage; grondwatertrap I, II of III of buitendijks.
droog grasland heischraal grasland	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10*	4, 18	bodem heeft geen dik humeus dek (eerd-dek)
stroomdalgrasland	1, 2, 3, 4, 6**, 7, 8, 9, 10*	4, 18	bodem heeft geen dik humeus dek (eerd-dek); lage overstromingsfrequentie.

* van pakket 10 is alleen de variant zonder bemesting opengesteld (pakketcode 3108)
** pakket 6 is alleen opengesteld in de uiterwaarden van Rijn, IJssel, Maas en Waal. De ligging van deze uiterwaarden staat weergegeven op kaart 2

3.3 Grasland: weidevogels

Algemeen

Bij weidevogels gaat de aandacht uit naar de grotere open gebieden. De open kleigebieden en uiterwaarden van het Rivierenland en de IJssel en de open klei- en veengebieden van de Randmeerkust zijn voor Gelderse maatstaven goede weidevogelgebieden. Hier broeden soorten als grutto, tureluur, kwartelkoning, graspieper en veldleeuwerik. Voor de kwartelkoning vormen de Gelderse uiterwaarden het belangrijkste broedgebied in Nederland. De kwartelkoning is ook een van de doelsoorten van de aanwijzing Vogelrichtlijn. Hoewel de broedpopulaties de afgelopen decennia in heel Gelderland zijn afgenomen, zijn de aantallen in de Randmeerkust niet of nauwelijks achteruit gegaan. Populatiegroei is alleen opgetreden in het Staatsbosbeheerreservaat in de polder Oosterwolde. In de Achterhoek komen slechts enkele gebieden in aanmerking voor weidevogelbeheer. Het gaat hier vooral om broekontginningen waar in redelijke aantallen soorten broeden als wulp, grutto, veldleeuwerik en graspieper.
In de weidevogelgebieden streven Gedeputeerde Staten naar duurzame en zo mogelijk groeiende populaties. Weidevogels zijn gebaat bij variatie in het beheer en vooral in het voorjaar hoge grondwaterstanden (plas-dras): laat gemaaide percelen, waar de nesten ongestoord kunnen uitkomen; vroeg gemaaide percelen, waar alweer gewas op staat op het moment dat de late percelen gemaaid worden; beweide percelen met een pollige structuur; ruige randen en overhoeken. Handhaven van de weidevogelstand zal in de uiterwaarden op de meeste plaatsen niet gemakkelijk zijn. Hier zullen immers grote ingrepen nodig zijn ten behoeve van de veilige afvoer van het rivierwater. In dit gebiedsplan is ervoor gekozen om de goede weidevogelgebieden ook hier zo veel mogelijk als open graslandgebied in stand te houden. De graslanden zullen echter van karakter veranderen door maaiveldverlaging, aanleg van waterpartijen en verwijderen van zomerkades. Door een extensiever beheer zullen de graslanden deels verruigen. Met name de weidevogels grutto en kievit zullen zich minder thuisvoelen. Tureluur, graspieper, veldleeuwerik, gele kwikstaart, patrijs en kwartelkoning en mogelijk de grauwe gors kunnen profiteren.

De Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer kent een flinke variatie aan weidevogelpakketten. Ten eerste zijn er de individuele pakketten, waarbij per perceel een rustperiode en andere beperkingen in het voorjaar in acht genomen worden (SAN-beheerspakketten 13 tot en met 16). Daarnaast zijn er collectieve pakketten (SAN-beheerspakketten 18 tot en met 21). Bij deze laatste pakketten wordt voor een gebied van minimaal 100 ha een pakket aan maatregelen afgesproken, bestaande uit: een percentage laat maaien, nestbescherming op de overige oppervlakte, en een resultaat in termen van aantal broedparen weidevogels. Er is dan een grote vrijheid om, bijvoorbeeld met een agrarische natuurvereniging of met vrijwilligers, een optimaal resultaat te behalen met zo weinig mogelijk beperkingen voor de bedrijfsvoering. Bovendien wordt zo in een groot gebied (minimaal 100 ha) een samenhan-gend beheer gevoerd.

Beschikbare pakketten:

natuurdoeltypen	SAN-pakketten	SN-pakketten
rijk weidevogelgrasland	7, 8, 13, 14, 16, 20, 21	23, 24
weidevogelgrasland	7, 8, 16, 20, 21	

Voor de kwartelkoning wordt aanvullend vanuit het soortenbeleid geld ter beschikking gesteld om percelen waar deze vogel broedt, pas in augustus te maaien. Gedeputeerde Staten streven naar een apart kwartelkoningpakket.

3.4 Akkers

Algemeen

Het natuurdoeltype "akker" kan alleen gerealiseerd worden op oude bouwlanden en oeverwallen met graanteelt. Oude bouwlanden zijn kampen en essen met een cultuurdek, op de bodemkaart aangegeven als enkeerdgronden, laarpodzolgronden en eenmansesjes. Akkers kunnen een grote landschappelijke en cultuurhistorische waarde hebben wanneer ze liggen in gave oude cultuurlandschappen; in kampen- en essenlandschappen, op oeverwallen in of nabij de uiterwaarden en op landgoederen.

De landschappelijke waarde in het kampenlandschap is het grootst wanneer begroeide esranden aanwezig zijn of worden hersteld. Akkerflora op de kalkrijke, droge oeverwallen kent een groot aantal zeldzame en bedreigde plantensoorten, zoals het groot spiegelklokje. Graanakkers op kalkarme zandgronden zijn van belang voor soorten als slofhak, kleine leeuwenklauw, geelgors en patrijs. Akkers kunnen op basis van zowel de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer als Natuurbeheer worden gerealiseerd.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SAN-pakketten	SN-pakketten	gewenste terreincondities
akker	23, 26, 27, 28, 29, 30	8	

3.5 Randen en zomen

Algemeen

Onder randen en zomen vallen natuurdoeltypen van kruidenrijke perceelsranden. Zij liggen altijd langs een landschapselement, watergang of bos. Randen en zomen zijn vooral waardevol voor de fauna, zoals vogels, (kleine) zoogdieren, amfibieën, reptielen en insecten. Deze natuurdoeltypen zijn met name toegekend in ecologische verbindingszones en gebieden met soortenbeleid voor amfibieën. Randen en zomen hebben alleen waarde als ze gedurende een groot deel van de dag in de zon liggen daarom zijn ze ongewenst aan noordkanten van landschapselementen en bossen.

Randen en zomen zijn altijd onbemest. Zomen worden niet beweid en de eerste drie jaar jaarlijks gemaaid, hierna eens in de drie jaar. Op akkerranden vindt graanteelt plaats. Subsidiëring vindt plaats op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. De meest waardevolle grasranden en zomen kunnen worden ontwikkeld op natte percelen.

Voor de inrichting van grasranden en zomen (bijvoorbeeld verwijderen van de voedselrijke toplaag van de bodem) is inrichtingssubsidie beschikbaar.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SAN-pakketten	gewenste terreincondities
randenbeheer grasland	7, 8	langs een landschapselement of bos; of op natte percelen (gt I, II of III) langs een beek; niet aan noordzijde land schapselement of bos.
randenbeheer akker	23, 30	langs een landschapselement of bos; niet aan noordzijde land schapselement of bos.
kruidenrand of zoom	7, 8, 9, 30	langs een landschapselement of bos; of op natte percelen (gt I, II of III) langs een beek; niet aan noordzijde land schapselement of bos.

3.6 Grote natuurlijke eenheden

Algemeen

"Grote natuurlijke eenheden" zijn, deels nog te ontwikkelen, bos- en natuurgebieden die vanwege hun omvang goede mogelijkheden bieden voor een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling en daarmee een duurzaam herstel en behoud van soorten. Natuurlijke processen als begrazing, grondwaterstromingen, overstroming, erosie en sedimentatie worden in deze gebieden zo veel mogelijk benut.

Vanwege bijvoorbeeld cultuurhistorische waarde is een "puur-natuur-ontwikkeling" niet in alle grote natuurlijke eenheden maximaal mogelijk. In het buitendijkse gebied stellen rivierkundige eisen duidelijk grenzen aan de natuurlijke processen. In die gevallen is het benutten van de grote schaal en vooral een integrale benadering van de gehele grote eenheid van belang voor het herstel en behoud van de biodiversiteit.

De Randmeren vormen een eenheid die qua schaal en integrale benadering tot een grote natuurlijke eenheid gerekend kunnen worden. In de IJsselvallei kunnen de Rammelwaard-Cortenoever en de Welsumer waarden tot een grote natuurlijke eenheid ontwikkeld te worden. Hetzelfde geldt voor drie grote natuurlijke eenheden in de Achterhoek: Montferland, het Groote Veld en Korenburgerveen-Mentink en een zestal grote natuurlijke eenheden in het Rivierenland. Op dit moment functioneren deze gebieden niet als grote natuurlijke eenheid, maar ze hebben wel kansen om tot een grote natuurlijke eenheid ontwikkeld te worden. Dit kan niet van vandaag op morgen. Wel is het belangrijk dat de ontwikkelingsrichting nu wordt ingezet.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SN-pakketten	gewenste terreincondities
grote natuurlijke eenheid	10 A, 10 B	integraal (beweidings-)beheer voor de gehele grote eenheid; integrale (waterhuishoudkundige) inrichting voor de gehele grote eenheid.

Sinds oktober 2003 is de minimum oppervlakte beheerseenheid, behorende bij SN-pakket 10 A en 10 B verlaagd van 250 ha naar 0,5 ha.

De grote eenheden in de uiterwaarden kunnen meestal alleen gerealiseerd worden op basis van breed gedragen inrichtingsplannen voor een gehele uiterwaard.
In paragraaf 3.12 wordt uitgebreid ingegaan op het beheer van de uiterwaarden

3.7 Heide, stuifzand en vennen

Algemeen
Heide en vennen zijn zeer voedselarme, natte tot droge natuurdoeltypen. Heiden worden gedomineerd door struikheide (droge heide) en dopheide (natte heide). Vooral natte heiden kunnen zeer soortenrijk zijn met bijvoorbeeld klokjesgentiaan, beenbreek en snavelbiezen. Gedeputeerde Staten geven hoge prioriteit aan het behoud en herstel van dergelijke locaties, ook binnen de grote eenheden. Ook alle op de Veluwe gelegen stuifzanden hebben hoge prioriteit.
De ontwikkeling van heide en vennen vanuit landbouwgrond vergt vrijwel steeds het verwijderen van de voedselrijke bouwvoor, het herstel van hoogteverschillen en het herstel van de waterhuishouding. Omvorming van bos naar heide gaat gepaard met verwijderen van strooisellaag en stobben. Het beheer van heide bestaat uit het periodiek plaggen en/of begrazen of maaien. Ongestoorde vennen kunnen lang in stand blijven. De praktijk leert echter dat met de huidige milieudruk sommige typen vennen periodiek geschoond moeten worden. Vennen die in een groter heidegebied liggen, kunnen met de heide worden meebegraasd. Heiden en vennen kunnen alleen op basis van de Subsidieregeling Natuurbeheer worden gerealiseerd en instandgehouden.

Stuifzanden moeten voldoende groot zijn om de wind vrij spel te laten houden. Bij omvorming van bos naar stuifzand is het juist gewenst om de stobben deels achter te laten. Dit zijn de eerste plekken waar korstmossen zich vestigen. Inleidend beheer is gericht op het kappen van bos en het verwijderen van vegetatie- en strooisellaag tot op het verstuifbare zand.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SN-pakketten	gewenste terreincondities
natte heide	1, 5, 12, 21	grondwatertrap I, II of III; bodem heeft geen dik humeus dek (eerddek).
droge heide	1, 5, 12, 20	bodem heeft geen dik humeus dek (eerddek).
stuifzand	5, 19	duinvaaggronden, met voldoende hoeveelheden verstuifbaar zand; slechts plaatselijk (schijn-)grondwaterspiegel; weinig uitgestoven laagtes (dessertpavements) en voldoende strijklengte in de heersende windrichting.
ven	1, 12	water is voedselarm, met bij voorkeur kwel.

3.8 Moeras, riet en plas

Algemeen

Moeras komt van oudsher in laagtes in beek- en rivierdalen en in broekgebieden voor. Naast natuurlijke laagtes en oude beek- en rivierlopen zijn er ook gegraven moerassen: klei- en leemputten (Gelderse Vallei en Achterhoek). Vaak is moeras als natuurdoel onderdeel van een afwisseling van natuurtypen: water, bos (beekbos of vochtig kleibos), nat grasland (bijvoorbeeld bij een stapsteen voor amfibieën). Waar het moeras of riet vooral dient als leefgebied voor moerasvogels, moet veel aandacht aan de waterhuishouding worden besteed. Een rietbegroeiing die in het voorjaar met de voeten in het water staat, is dan nodig. Dit moeras is aangegeven met het natuurdoeltype rietmoeras.

Op de Veluwe zijn de dalen van de Hierdense beek, de Renkumse beek en de Wolfhezer beek belangrijke moeraslocaties. Ook de laagtes rond de pingo-ruïnes in de agrarische enclave zijn van belang.
Na de afsluiting van de Zuiderzee heeft zich langs de Randmeerkust plaatselijk een rietzoom ontwikkeld. In die kustzone en ook in de uiterwaarden langs de IJssel beslaan de natuurdoelen moeras en riet aanzienlijke oppervlakten.
In het Rivierenland horen moerassen ook zeker thuis. Toch is moeras hier een van de meest bedreigde natuurtypen. In het binnendijkse gebied verdwijnen en verruigen moerassen en rietvelden door verdroging en slechte waterkwaliteit (ingelaten rivierwater). Buitendijks zijn de nog steeds toenemende schommelingen in de rivierstanden (laagwater in het voorjaar, hoogwater of juist langdurige droogte in het groeiseizoen) funest. De meest kansrijke gebieden voor moeras zijn dan ook die gebieden waar hoge grondwaterstanden of een beperkte rivierdynamiek te realiseren zijn, zoals: de Rijnstrangen, het Lingegebied en de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de gestuwde Nederrijn/Lek, de benedenloop van Waal en Maas, de Afgedamde Maas.
In de grote natuurkernen beslaan de natuurdoelen moeras en riet aanzienlijke oppervlakten.
In het huidige landschap betekent moerasontwikkeling vrijwel steeds: afgraven van de bodem. Een combinatie met hetzij delfstofwinning, hetzij meer ruimte voor water ligt dan voor de hand.
Kleinschalig moeras (<0,5 ha) valt onder het landschapspakket 63 (rietzoom en klein rietperceel).
Het natuurdoel "plas" is (matig) voedselrijk stilstaand water. Plassen kunnen van belang zijn voor watervogels, vissen en voor amfibieën.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SN-pakketten	gewenste terreincondities
moeras	2, 15	grondwatertrap I, II, III of buitendijks.
rietmoeras	2, 15	in april, mei en juni water boven maaiveld.
plas	1, 11	

Relatie met ontgrondingsvergunning

Het realiseren van de natuurdoeltypen moeras riet en plas vergt uiteraard in de meeste gevallen nogal wat graafwerk. Vaak zal er sprake zijn van een ontgronding waarvoor een vergunning ingevolge de Ontgrondingenwet nodig is. In de provinciale ontgrondingen verordening zijn werkzaamheden opgenomen die door de provincie zijn vrijgesteld van de vergunningplicht. Veelal kan dan worden volstaan met een melding. Nadere informatie hierover bij de afdeling Landelijk Gebied van de provincie (tel. 026-359 95 87).

Als een ontgrondingsvergunning nodig is dan zal altijd als voorschrift worden opgenomen dat het terrein conform het bij de aanvraag in te dienen inrichtingsplan als natuurgebied moet worden opgeleverd. Tevens moet het beheer na oplevering geregeld zijn.

Wanneer substantiële inkomsten uit speciewinning worden verkregen, dan ligt subsidie uit de Subsidieregeling Natuurbeheer niet voor de hand. De Dienst landelijk Gebied zal het inrichtingsplan beoordelen.

3.9 Bossen

Algemeen

Op basis van verschillen in vochtsituatie, voedselrijkdom en beheer zijn de bossen ingedeeld in verschillende natuurdoeltypen. In Gelderland ligt de prioriteit voor natuurbos op de iets voedselrijkere bossen langs beken en in kwelgebieden, bossen op leemrijke grond en bossen op klei. Deze bossen kunnen zeer soortenrijk zijn met, afhankelijk van waterhuishouding en bodem, soorten als bittere veldkers, -ijle zegge, elzenzegge, boszegge, bosanemoon, slanke sleutelbloem, keverorchis, boskortsteel en gevlekte aronskelk.
Natuurlijke bossen zijn schaars in Gelderland maar hebben wel een hoge prioriteit in het natuurbeleid.
Op de Zuid-Veluwe ligt hoge prioriteit bij het omvormen van multifunctioneel bos naar natuurbos binnen de grote eenheid. Na inleidend beheer wordt in principe niet meer ingegrepen. Inrichtingsmaatregelen omvatten het verwijderen van niet ter plaatse thuishorende soorten, het aanbrengen van structuur door variabele dunning. Spontane bosverjonging heeft de voorkeur; daarbij zal enige tijd bestrijding van niet gewenste soorten nodig zijn. Met het bijplanten van inheemse loofbomen kan de variatie worden vergroot. Het verdient aanbeveling om gebruik te maken van oorspronkelijk inheems plantgoed.

Bosontwikkeling vanuit landbouwgrond is ook mogelijk. Met name bij de "ecologische poorten" en bij de enclave Uddel-Elspeet is grond met dit natuurdoel begrensd. Verschraling door het verwijderen van de bouwvoor of gedurende enkele jaren maaien en afvoeren kan dan gewenst zijn. Wanneer de bouwvoor verwijderd is, heeft het de voorkeur om bos spontaan te laten ontstaan. Zeker in natte en vochtige situaties is aanplant niet nodig of gewenst. Aanplant van natuurbos mag alleen plaatsvinden met inheems plantgoed. De natuurkwaliteit van veel multifunctionele bossen kan worden verbeterd door het verwijderen van exoten en te zorgen voor een menging van soorten.

Hakhout kent een beheer waarbij de zomen periodiek (eens per 3 tot 15 à 20 jaar) worden afgezet. In het verleden bestond een groot deel van de bossen in de Gelderse Vallei en de Achterhoek uit hakhout. Door een verminderde economische waarde van dit type bosbeheer is een groot deel van deze bossen doorgeschoten.

Zowel bestaande als nieuwe bossen vallen onder de Subsidieregeling Natuurbeheer. De subsidiëring van tijdelijk bos (snelgroeiend bos) wordt geregeld via de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. De ontwikkeling van dat type bos heeft geen relatie met langetermijndoelen en hoeft niet geregeld te worden via dit gebiedsplan.

Dit gebiedsplan heeft geen betrekking op het normale, multifunctionele beheer van bestaande bossen. Daarvoor kan steeds direct een beschikking worden aangevraagd (Subsidieregeling Natuurbeheer, pakket 9). Dat geldt ook voor het pakket "bos met verhoogde natuurwaarde" (Subsidieregeling Natuurbeheer,

pakketten 26, 27) en voor de pakketten "hakhout en griend" en "middenbos" (Subsidieregeling Natuurbeheer, pakket 29 en 30). Het gebiedsplan stuurt wel op de omvorming naar natuurbos (Subsidieregeling Natuurbeheer pakket 28). Omvorming naar natuurbos komt voor inrichtingssubsidie in aanmerking wanneer in een gebied pakket 28 is opengesteld.
Dit plan stuurt ook de mogelijkheid van bosontwikkeling op als "nieuwe natuur" begrensde percelen.

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SN-pakketten	gewenste terreincondities
arm droog bos	9, 26, 27, 28, 29, 30	bodem heeft geen dik humeus dek (eerddek).
arm vochtig bos	9, 26, 27, 28, 29, 30	bodem heeft geen dik humeus dek (eerddek); grondwatertrap I, II of III.
veenbos	9, 26, 27, 28, 29, 30	grondwatertrap I; alleen onder invloed van regenwater.
leembos	9, 26, 27, 28, 29, 30	bodem bevat leem; gemiddelde hoogste grondwaterstand ten minste 40 cm mv (behalve op leemrijke bodem op grondwatertrap VII).
beekbos	9, 26, 27, 28, 29, 30	grondwatertrap I, II of III; onder invloed van kwel en/of inundatie met beekwater met een natuurlijke kwaliteit.
droog kleibos	9, 26, 27, 28, 29, 30	op kleigrond.
vochtig kleibos	9, 26, 27, 28, 29, 30	op kleigrond; grondwatertrap I, II of III.
struweel, hakhout, middenbos	6, 9, 29, 30	

3.10 Stapstenen

Algemeen
Stapstenen zijn van belang voor ecologische verbindingszones en voor het soortenbeleid. Stapstenen vormen geschikt leef- en meestal ook voortplantingsgebied voor de betreffende doelsoorten. De grootte, de inrichting en het beheer van stapstenen is afhankelijk van de doelsoorten. Er zijn verschillende typen stapstenen, variërend van bos, heide, schraal grasland tot water. Vaak kan een stapsteen gerealiseerd worden door tegen een bestaand bosje of landschapselement nieuwe natuur te ontwikkelen. Van groot belang voor het functioneren van een stapsteen is dat ze op regelmatige afstand van elkaar liggen (niet te ver van elkaar en niet te dicht bij elkaar omdat dan de middelen niet efficiënt ingezet worden).

Aanleg en beheer van stapstenen kan alleen via de Subsidieregeling Natuurbeheer worden gerealiseerd. De in de regeling opgenomen basis- en pluspakketten sluiten voor een aantal stapstenen onvoldoende aan op de eisen van gewenste inrichting en beheer. Daarom zijn nieuwe stapsteenpakketten geformuleerd (zie bijlage 7). Gedeputeerde Staten hebben de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit verzocht deze stapsteenpakketten aan de Subsidieregeling Natuurbeheer toe te voegen. Zolang deze pakketten nog

niet aan de regeling zijn toegevoegd, zullen de betreffende stapstenen gerealiseerd moeten worden door het combineren van verschillende bestaande pakketten (vaak een combinatie van basis/-pluspakketten uit de Subsidieregeling Natuur-beheer met landschapspakketten). In bijlage 7 en in onderstaande tabel is bij de beschrijving van de betreffende stapstenen aangegeven welke bestaande pakketten in aanmerking komen. In een op te stellen inrichtingsplan kan dit maatwerk worden gerealiseerd. De Dienst Landelijk Gebied zal het inrichtingsplan toetsen aan de terreincondities en de beschrijving van de stapstenen (bijlage 7).

Beschikbare pakketten en gewenste terreincondities

natuurdoeltypen	SN-pak-ketten	gewenste terreincondities
stapsteen amfibie	1, 2, 4, 6, 11, 12, 17, 29, 30, 55, 62, 63, 64, 65	minimumoppervlakte 2 ha, maximum 3 ha; afstand tot volgende stapsteen minimaal 750 meter, maximaal 1.250 meter.
stapsteen winde*	1, 2, 11, 12, 13, 63	oppervlakte variërend van circa 0,75 ha bij waterlopen smaller dan 5 meter tot maximaal 2 ha bij waterlopen die breder zijn dan 10 meter; afstand tot volgende stapsteen minimaal 2.000 meter, maximaal 4.000 meter.
stapsteen ijsvogelvlinder groot	6, 9, 30, 26, 27, 28, 29	minimumoppervlakte 10 ha, maximum 15 ha; afstand tot volgende stapsteen minimaal 4.500 meter, maximaal 5.500 meter.
stapsteen ijsvogelvlinder klein	26, 27, 28, 29, 30, 53, 55, 64, 65	minimumoppervlakte 1 ha, maximum 1,5 ha; afstand tot volgende stapsteen minimaal 500 meter, maxi-maal 750 meter.
stapsteen rietzanger groot	2, 15	minimumoppervlakte 25 ha, maximum 35 ha; afstand tot volgende stapsteen minimaal 9.000 meter, maximaal 11.000 meter.
stapsteen rietzanger klein	2, 15	minimumoppervlakte 2,5 ha, maximum 3.5 ha; afstand tot volgende stapsteen minimaal 2.000 meter, maximaal 3.000 meter.

* Een stapsteen Winde is op de bij dit gebiedsplan gevoegde CD-ROM steeds aangegeven voor een smalle beekloop. In de praktijk blijkt het vaak zinvol om de stapsteen juist buiten de loop te realiseren, bijvoorbeeld in een parallelle beekloop of een zijbeek. Om dit mogelijk te maken is de locatie van de stapsteen winde niet alleen gebonden aan de beekloop waarin de stapsteen is aangegeven. De stapsteen moet functioneel zijn voor het betreffende beeksysteem en kan dus ook buiten het op de CD-ROM aangegeven vlak worden gerealiseerd.

3.11 Landschap

Algemeen

Het landschap in de provincie Gelderland is ingedeeld in een aantal landschapstypen. Aan- of juist afwezigheid van landschapselementen en het aantal verschillende landselementen zijn vaak karakteristiek voor een landschapstype. Dit wordt in de landschapsbeleids- en ontwikkelingsplannen van de gemeenten veelal verder uitgewerkt.

Hoogstamboomgaarden in zijn kenmerkend voor het oeverwallenlandschap en verdienen de komende jaren extra aandacht.

Landschapselementen spelen een belangrijke rol bij het realiseren van de ecologische verbindingszones en het soortenbeleid voor amfibieën en de das.

Landschapssubsidie is zowel beschikbaar voor het beheer van landschapselementen als voor de aanleg.

3.12 Beheer van uiterwaarden: een verhaal apart

In de vorige paragrafen 3.3 t/m 3.11 worden de pakketten uit de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer beschreven. Deze landelijke regelingen houden geen rekening met de bijzondere situatie in de uiterwaarden, waar het terreinbeheer mede bepaald wordt door rivierkundige eisen. Ook in de inrichtingsfase wijken uiterwaardplannen af van "normale" natuurontwikkelingsprojecten.

In de uiterwaarden is sprake van zowel "klassiek" natuurbeheer, als van natuurontwikkelingsprojecten. Daarnaast zal in de toekomst, op basis van de PKB Ruimte voor de Rivier, een nieuwe ronde inrichtingsprojecten uitgevoerd worden. Dit gebiedsplan maakt het "klassieke", perceelsgewijze natuurbeheer in de uiterwaarden mogelijk door het begrenzen van agrarisch natuurbeheer en nieuwe natuur op plaatsen waar weidevogelpopulaties en botanisch waardevolle graslanden aanwezig zijn en ontwikkeld kunnen worden. De betreffende pakketten uit de subsidieregelingen voldoen daarvoor. Wel is het noodzakelijk dat het veranderde beheer niet leidt tot extra verruwing van de uiterwaard. Dit kan betekenen dat de rivierbeheerder aanvullend op de eisen van het beheerspakket eisen aan het beheer stelt. Voor aanplant van landschapselementen is een vergunning vereist op grond van de Wet Beheer Rijkswaterstaatwerken (WBR). Ook hier kan de rivierbeheerder extra eisen aan het beheer stellen, die niet door de regeling vergoed worden.

Dit gebiedsplan begrenst verder een aantal natuurontwikkelingsprojecten in de uiterwaarden. Deels zijn deze al uitgevoerd: al gerealiseerde nieuwe natuur. Deels zijn het nog lopende projecten in verschillende fasen van uitvoering en planvorming. Deze projecten worden uitgevoerd in een samenwerking van verschillende rijks- en andere partners op basis van de Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG). Op dit moment wordt bezien, hoe deze projecten kunnen voldoen aan de nieuwe rivierkundige doelstelling van 16.000 m3/sec. In deze projecten komen kostenposten naar boven, die uitgaan boven de normbedragen van de Subsidieregeling Natuurbeheer, bijvoorbeeld voor het verwerken van verontreinigde specie. Ook op andere aspecten voldoet deze subsidieregeling niet. De situatie kan gemakkelijk ontstaan, dat de beheersvergoeding ingetrokken wordt omdat de pakketeisen van de Subsidieregeling Natuurbeheer ingrepen verbieden die noodzakelijk zijn om te voldoen aan de eisen van WBR-vergunning. Extra beheerskosten die noodzakelijk zijn om de overeengekomen inrichting te handhaven, worden niet vergoed (bijvoorbeeld op diepte houden van geulen).

Deze factoren vormen ook complicaties bij het beheer van uiterwaarden, dat verder gaat dan het perceelsgewijze beheer. Bij een grootschalige herinrichting die realisering van dynamische natuur tot doel heeft, kan het beheer alleen gedaan worden door een partij die in staat is duurzaam het beheer van het gehele gebied te regelen en duurzaam als aanspreekpunt voor de rivierbeheerder te fungeren. Als dynamische natuur wordt alle natuur beschouwd waarin spontane

processen als vegetatie-ontwikkeling, erosie en sterke sedimentatie toegelaten worden. De mogelijkheden voor natuurbeheer in uiterwaarden worden hiermee beperkt tot die situaties waarin beheerders een voldoende groot oppervlakte bezitten of een samenwerkingsvorm in het leven roepen, die een duurzaam en samenhangend beheer garandeert. Deze eisen volgen niet zozeer uit de Subsidieregeling Natuurbeheer, maar worden gesteld in de vergunning op basis van de Wet Beheer Rijkswaterstaatswerken (WBR) en door Gedeputeerde Staten in de vergunning op basis van de Ontgrondingenwet.
De inrichtingsprojecten in de uiterwaarden onderscheiden zich ook door de grote rol die klei- en zandwinning daarin spelen. Gedeputeerde Staten hebben in het Kleiwinningsplan ervoor gekozen, kleiwinning te richten op functieverandering van landbouwgrond naar natuurterrein. Dat betekent dat in commerciële kleiwinningsprojecten functieverandering en inrichting niet uit de Subsidieregeling Natuurbeheer vergoed worden; ze vallen buiten de begrenzing. Overigens is het niet meer dan redelijk dat voor aldus opgeleverde nieuwe natuur wel beheersmiddelen uit deze subsidieregeling beschikbaar zijn. Wanneer een ontgronder de vergunningsvoorwaarden van oude vergunningen wil aanpassen ten gunste van een natuurlijke oplevering, kan inzet van de Subsidieregeling Natuurbeheer wel op zijn plaats zijn. In de NURG-projecten worden de opbrengsten van klei- en zandwinning ingezet voor de inrichting van het project.

3.13 Agrarisch natuurbeheer in nieuwe natuur

Wanneer een grondgebruiker niet direct tot functiewijziging van landbouwgrond naar natuur kan of wil overgaan, heeft hij in een aantal gebieden die begrensd zijn als nieuwe natuur de mogelijkheid om beheerssubsidie op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer aan te vragen.
Deze mogelijkheid geldt niet voor deelgebieden die liggen in een grote eenheid of (op enkele uitzonderingen na) in een uiterwaard.

In onderstaande tabel worden de SAN-pakketten vermeld die bij de verschillende SN-natuurdoeltypen mogelijk zijn.
Voorbeeld: wanneer een deelgebied het natuurdoelentype akker heeft, en dit deelgebied maakt geen deel uit van een grote eenheid of een uiterwaard (zie kaart 2), dan kunnen in plaats van het in de tabel genoemde pakket uit de Subsidieregeling Natuurbeheer (8), de pakketten uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer worden aangevraagd (27, 28 en 29).

Natuurdoeltype	Pakketten subsidieregeling Natuurbeheer	Pakketten subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
akker	8	27, 28, 29
blauwgrasland	17, 4	2, 3, 4
bloemrijk grasland (basisch)	17, 4	2, 3, 4
bloemrijk grasland (zuur)	17, 4	2, 3, 4
droog grasland	18, 4	2, 3, 4
heischraal grasland	18, 4	2, 3, 4
stroomdalgrasland	18, 4	2, 3, 4
rijk weidevogelgrasland	23, 24	13, 14, 20, 21

Subsidieregelingen Natuurbeheer (SN) en Agrarisch Natuurbeheer (SAN) in het kort

Uitvoeringsplan vervangt begrenzingenplannen
Het gebiedsplan vervangt, na vaststelling door Gedeputeerde Staten, de bestaande gebiedsplannen natuur en landschap Achterhoek (sept. 2002), Gelderse Vallei (sept. 2002), IJsselvallei en Randmeerkust (sept. 2002), Veluwe (nov. 2002) en Rivierenland (nov. 2003).

Subsidie aanvragen bij LASER Roermond
Een beheerder/eigenaar van grond in het buitengebied die subsidie wil ontvangen op basis van de Subsidieregeling Natuurbeheer of de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer, moet die subsidie aanvragen bij LASER Roermond. Hiervoor is een aanvraagformulier bij LASER te verkrijgen. Wanneer aan alle voorwaarden wordt voldaan, kan LASER een beschikking afgeven aan de beheerder/eigenaar. In deze beschikking kent LASER de aangevraagde subsidie toe.

Uiteenlopende subsidiemogelijkheden
De Subsidieregeling Natuurbeheer en Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer bieden diverse subsidiemogelijkheden voor beheer, omvorming en nieuwontwikkeling van bos, natuur en landschap. Een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van subsidie is dat betreffende perceel is opgenomen in dit gebiedsplan en dat de subsidie betrekking heeft op het realiseren van in dit plan genoemde doelen.

Een overzicht van de belang-rijkste subsidiemogelijkheden:
Agrarisch natuurbeheer: een eigenaar/pachter van landbouwgrond die zijn landgebruik meer wil gaan afstemmen op de natuur, kan beheerssubsidie krijgen. De bestemming van de grond in het bestemmingsplan van de gemeenten verandert hierdoor niet.
Nieuwe natuur: een eigenaar/erfpachter die zijn grond wil omzetten in natuur, kan subsidie krijgen voor de inrichting (inrichtingssubsidie) en de waardevermindering van die grond (subsidie functieverandering). De beoordeling van de subsidieaanvraag vindt plaats aan de hand van een door de aanvrager op te (laten) stellen inrichtingsplan. De natuurfunctie wordt notarieel vastgelegd. De bestemming van de grond in het gemeentelijk bestemmingsplan verandert in natuur.
Landschap: een eigenaar/pachter van een landschapselement kan landschapssubsidie aanvragen voor het beheer en de aanleg van het landschapselement.
Inrichting bestaande natuur: een beheerder/eigenaar van een bestaand bos- of natuurterrein kan subsidie krijgen voor de inrichting van een bestaand bos- of natuurterrein tot een ander type bos- of natuurterrein. De beoordeling van een aanvraag voor subsidie vindt plaats aan de hand van een door de aanvrager op te (laten) stellen inrichtingsplan.
Bestaande natuur (en bos): voor het beheer van een bestaand natuur- of bosterrein kan de eigenaar/erfpachter beheerssubsidie aanvragen. In tegenstelling tot bovenstaande subsidie-mogelijkheden hoeft het betreffende gebied niet in dit plan te zijn opgenomen. Dit plan regelt subsidiëring van beheer van bestaande bos- en natuurgebieden niet.
Recreatie: een eigenaar/erfpachter kan subsidie krijgen indien het terrein, kosteloos voor het publiek is opengesteld.

Pakketten omschrijven de afspraak tussen overheid en eigenaar/beheerder
Voor het verlenen van subsidie maken overheid en eigenaar/(erf-)pachter) afspraken. Deze gaan over te realiseren doelen, maatregelen, subsidiebedragen en de wijze waarop wordt bepaald of het gewenste resultaat is behaald. Deze afspraken zijn vastgelegd in pakketten. In de bijlagen 3 t/m 7 zijn de pakketten beschreven. Er zijn vier type pakketten:

Voor het beheer van natuur en bos:

1. basispakketten voor het realiseren van een basisnatuurkwaliteit (bijlage 3).
2. pluspakketten voor het realiseren van een hoge natuurkwaliteit (bijlage 4). Een basispakket zal in de praktijk vaak een opstap vormen om te kunnen komen tot een pluspakket.

Voor agrarisch natuurbeheer:

3. beheerspakketten voor het verhogen van de natuurwaarde van landbouwgrond (bijlage 5).

Voor landschapsbeheer:

4. landschapspakketten voor het onderhoud (en aanleg) van landschapselementen (bijlage 6).

Afrekenen op resultaat
De pakketeisen zijn geformuleerd in de vorm van natuurresultaat: bijvoorbeeld te realiseren begroeiingstypen, aantal broedparen, aantal plantensoorten in een perceel.
De subsidieaanvrager moet zelf aangeven of het perceel voldoet aan de in de pakketten gestelde eisen. De Dienst Landelijk Gebied controleert steekproefsgewijs.

4 Subsidiemogelijkheden

4.1 Inleiding

In de vorige twee hoofdstukken is aangegeven wélke natuur Gedeputeerde Staten wáár willen realiseren, zijn de natuurdoeltypen omschreven en is aangegeven welke beheers-, basis- en pluspakketten worden opengesteld. In dit hoofdstuk worden de subsidiemogelijkheden op basis van de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer beschreven. Een subsidie aan een beheerder wordt door LASER beschikbaar gesteld door het afgeven van een beschikking.

4.2 Landschapssubsidie

Landschapssubsidie wordt zowel verstrekt op basis van de Subsidieregeling Natuurbeheer als op de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. Deze subsidie wordt verstrekt voor het instandhouden en aanleg van landschapselementen. Te denken valt aan een de aanleg van een poel of het planten van een rij knotbomen. In bijlage 6 zijn de landschapspakketten beschreven en is de hoogte van de beheersvergoeding aangegeven.

De subsidie wordt toegekend door LASER in een "beschikking voor landschapsbeheer". Landschapssubsidie kan worden verstrekt voor landschapselementen:

- die liggen in een "zoekgebied voor landschap", in een zoekgebied "landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer of kleinschalige natuurontwikkeling" en in een voor agrarisch natuurbeheer of nieuwe natuur begrensd gebied;
- die voldoen aan de voorwaarden zoals vermeld in de in dit plan opengestelde landschapspakketten;
- die vrij staan (dus geen knotbomen in een bosrand).
- Voor aanleg en herstel van landschapselementen is inrichtingssubsidie beschikbaar. Deze subsidie bedraagt maximaal € 10.000,-- per hectare (prijspeil 2004). Voor achterstallig onderhoud is geen subsidie beschikbaar.

Publiekrechtelijke rechtspersonen zoals gemeenten, komen niet in aanmerking voor landschapssubsidie. Ook landschapselementen op erfpercelen en in tuinen komen niet in aanmerking voor subsidie. Onder een erf wordt verstaan: al dan niet bebouwde grond, of een gedeelte daarvan, dat direct is gelegen bij een gebouw onderscheidenlijk bedrijfsgebouw en dat in feitelijk opzicht is ingericht ten dienste van dat gebouw onderscheidenlijk bedrijfsgebouw, inclusief de op deze grond gelegen afscheidingen, van welke aard dan ook, die dienen ter afbakening van deze grond ten opzichte van de omliggende grond.
Onder een tuin wordt verstaan: grond, of een gedeelte daarvan, begroeid met sierbeplanting, inclusief de op deze grond gelegen afscheidingen, van welke aard dan ook, die dienen ter afbakening van deze grond ten opzichte van de omliggende grond.

In het buitendijkse gebied geldt de Wet Beheer Rijkswateren (WBR). Daarin staat vermeld dat voor elke nieuw (landschaps)element in het buitendijkse gebied, dat een effect kan hebben op de vrije afvoer van water ijs en sediment, een WBR-vergunning moet worden aangevraagd.

4.3 Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer: beheerssubsidie

Subsidie voor aangepast agrarisch grondgebruik ten behoeve van de natuur kan worden verstrekt ter realisering van een beheerspakket uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. De subsidie wordt toegekend door LASER in een "beschikking voor agrarisch natuurbeheer" (deze vervangt de "beheersovereenkomsten" uit de oude Regeling Beheersovereenkomsten en Natuurontwikkeling). Een beschikking agrarisch na-tuurbeheer wordt verstrekt voor terreinen met een agrarische bestemming. De subsidie betreft een bijdrage per hectare en wordt verstrekt voor een periode van zes jaar.

Sinds oktober 2003 zijn de mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer in gebieden "nieuwe natuur" verruimd. Voorheen was in deze gebieden voor een beperkte periode het zogenaamde overgangsbeheer mogelijk. Nu kan beheerssubsidie op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer worden aangevraagd in natuurgebieden voorzover deze mogelijkheid en de daarbij behorende beheerspakketten ook in dit gebiedsplan per deelgebied is aangegeven. Dit geldt echter niet voorzover de terreinen in eigendom zijn van een particuliere natuurbeschermingsorganisatie of als voor het terrein een subsidie functieverandering is verstrekt.
Pachters van eigendommen van erkende natuurbeherende organisaties kunnen in aanmerking komen voor beheerssubsidie in natuurgebieden als de grond vanaf 1 december 1977 ononderbroken door de pachter in gebruik was.
Percelen met een beschikking voor Agrarisch Natuurbeheer blijven in het kader van de MINAS als landbouwgrond aangemerkt.
In bijlage 5 zijn de beheerspakketten beschreven en is de hoogte van de beheersvergoeding aangegeven.

4.4 Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer: inrichtingssubsidie

Inrichtingssubsidie op basis van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer wordt uitsluitend verstrekt voor eenmalige maatregelen, zonder welke ontwikkeling van een beheerspakket niet mogelijk is. Te denken valt aan verlaging van een perceelsrand of de aanleg van een raster ten behoeve van randenbeheer. Hiervoor dient door de subsidie aanvrager een inrichtingsplan te worden ingediend.

Inrichtingssubsidie bedraagt maximaal 95% van de werkelijk gemaakte subsidiabele kosten. Voor inrichtingssubsidie komen alleen de beheerspakketten 7, 8 en 9 (bonte weiderand, bonte hooirand, kruidenrijke zomen) en 16 (plas-dras voor weidevogels) De inrichtingssubsidie bedraagt ten hoogste € 7.000,-- per hectare (prijspeil 2004).

4.5 Subsidieregeling natuurbeheer: subsidie functieverandering

Ingevolge de Subsidieregeling Natuurbeheer kan subsidie voor functieverandering worden verstrekt ter compensatie van waardedaling die het omzetten van cultuurgrond in nieuwe natuur met zich meebrengt. Als particulieren een basis- of pluspakket op landbouwgrond willen realiseren, geldt als voorwaarde dat op de betreffende grond een kwalitatieve verplichting in de zin van artikel 6:252 van het Burgerlijk Wetboek wordt gevestigd. Dit houdt in dat een definitieve omzetting van landbouwgrond in natuurgrond plaatsvindt. Het waardeverschil tussen de landbouwgrond en de natuurgrond (na inrichting) wordt vergoed. Daartoe wordt de beheerssubsidie uit bijlage 3 en 4 verhoogd met een bedrag dat overeenkomt met het waardeverschil tussen landbouwgrond en natuurgrond. De verhoging wordt gedurende een periode van 30 jaar aan de beschikkinghouder uitgekeerd. De subsidie functieverandering wordt jaarlijks gewijzigd met een percentage gelijk aan het consumentenprijsindexcijfer zoals dat in het voorafgaande jaar is gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Het Nationaal Groenfonds biedt de mogelijkheid om via de Voorfinanciering Particulier Natuurbeheer (VPN) deze jaarlijkse verhoging om te zetten in een eenmalige lening. Aangezien de kosten van rente hierin zijn verrekend, is dit bedrag wel lager dan de huidige marktwaarde. De hoogte van de jaarlijks uit te keren verhoging is bepaald aan de hand van gemiddelde bedragen per regio. Bij de regio-indeling is aangesloten bij de prijsontwikkeling van grasland zonder melkquotum en bouwland.

Een beschikking functieverandering kan sinds de regelingswijziging van oktober 2003 onafhankelijk van een beschikking inrichtingssubsidie worden aangevraagd. Door de subsidie functieverandering te ontkoppelen van de inrichtingssubsidie ontstaat de mogelijkheid om inrichting door andere subsidieverstrekkers of geldschieters te laten financieren.
De vergoeding wordt niet verstrekt aan beheerders waaraan al een aankoopsubsidie is verstrekt (natuurbeherende organisaties), en aan beheerders waaraan de vergoeding reeds eerder werd verstrekt. Ook percelen die op basis van een ontgrondingsvergunning opgeleverd moeten worden als natuurterrein, zijn uitgesloten van subsidie functieverandering.
Bij de aanvraag voor subsidie functieverandering wordt getoetst of het beheerspakket dat wordt ontwikkeld overeenkomt met het gebiedsplan, of dat er sprake is van bos buiten een natuurgebied en of het terrein waarvoor subsidie wordt aangevraagd landbouwgrond is. Na verlening van de subsidie functieverandering moet de eigenaar van de grond binnen acht maanden een overeenkomst sluiten met de minister van LNV , waarin een aantal verplichtingen is vastgelegd. Voor deze zogenaamde "kwalitatieve overeenkomst" en voor het daadwerkelijk kunnen uitvoeren van de inrichtingsmaatregelen zal de eigenaar/erfpachter wel over de benodigde vergunningen of documenten van het bevoegde gezag moeten beschikken, maar de verplichting om dit op orde te hebben bij de aanvraag van de subsidie functieverandering is vervallen.

4.6 Subsidieregeling natuurbeheer: inrichtingssubsidie

Inrichtingssubsidie op basis van de Subsidieregeling Natuurbeheer kan worden verstrekt ten behoeve van de inrichting van terreinen voor het realiseren van een basis- of pluspakket. Inrichtingsmaatregelen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op verhoging van het grondwaterpeil, verlagen van het maaiveld/ verwijderen van de bouwvoor, herstel van het oorspronkelijke reliëf, aanleg van natuurstroken/plas-drasoevers langs beken, inrichting van een grootschalige begrazingseenheid, verwijderen van exoten en eenmalig maaien of kappen.

Inrichtingssubsidie wordt verstrekt op basis van een inrichtingsplan. De Dienst Landelijk Gebied toetst een inrichtingsplan op doelmatigheid. De inrichtingssubsidie bedraagt maximaal 95% van de werkelijk gemaakte kosten met ten hoogste € 7.000,-- per hectare. Tot de subsidiabele kosten behoren:
- het opstellen van een inrichtingsplan;
- bebossing van terrein voor basispakket 9, omvormingspakket 26 en pluspakket 27;
- maatregelen, gericht op wijziging van de waterhuishouding;
- grondverzet;
- maatregelen tot wijziging van de feitelijke bereikbaarheid, onder andere aanleg en herstel van wegen en paden;
- verwijdering van opstallen;
- verwijdering van begroeiing en beplanting;
- overige maatregelen voorzover noodzakelijk in verband met de desbetreffende inrichting.

Inkomsten uit inrichting (bijvoorbeeld verkoop van specie) worden verrekend met de kosten.

In het buitendijkse gebied is voor inrichtingsmaatregelen een vergunning vereist op grond van de Wet Beheer Rijkswaterstaatwerken. In geval van dynamische natuur wordt deze alleen verleend wanneer het beheer voor de gehele uiterwaard duurzaam geregeld is. Dit betekent dat de mogelijkheden voor particulier beheer van dit type natuur beperkt zijn (zie 3.12).

4.7 Subsidieregeling natuurbeheer: beheerssubsidie

Beheerssubsidie wordt verstrekt voor het instandhouding van een basis- of pluspakket uit de Subsidieregeling Natuurbeheer in bos- of natuurterreinen en kan alleen door de grondeigenaar of de erfpachter worden aangevraagd. Het is een bijdrage per hectare per jaar en wordt verstrekt voor één tijdvak (zes jaar). Met basispakketten kan een "basisnatuurkwaliteit" instandgehouden of ontwikkeld worden. De pluspakketten beschrijven een extra natuurkwaliteit welke pas na langere tijd is te realiseren. In "heel goede" terreinen is deze kwaliteit nu al aanwezig. In de bijlagen 3 en 4 zijn basis- en pluspakketten beschreven en is de hoogte van de beheersvergoeding aangegeven. Bij ieder pluspakket wordt een corresponderend basispakket aangegeven. Indien de aanvrager een pluspakket heeft aangevraagd en bij controle blijkt dat het doel (instandhouding) niet kan worden gehaald, kan de beschikking voor het pluspakket worden gewijzigd in een subsidieverlening voor het corresponderende basispakket. Gedurende het gehele tijdvak waarvoor subsidie is verleend moet dan aan het doel en de beheersvoorschriften van het betreffende basispakket worden voldaan.
De subsidieontvanger is verplicht het terrein gedurende 358 dagen per jaar kosteloos van zonsopgang tot zonsondergang voor het publiek open te stellen en de openstelling kenbaar te maken door middel van borden.

4.8 Subsidieregeling natuurbeheer: subsidie effectgerichte maatregelen

Om effecten van verzuring, verdroging of vermesting tegen te gaan of ongedaan te maken, kent de Subsidieregeling Natuurbeheer de Subsidie effectgerichte maatregelen, maar hiervoor kunnen binnen de SN nog geen aanvragen worden ingediend. Er is op moment nog een aparte subsidieregeling voor deze maatregelen: de Regeling effectgerichte maatregelen in bossen en natuurterreinen. Het is de bedoeling dat deze regeling op termijn komt te vervallen en onderdeel wordt van de Subsidieregeling Natuurbeheer.
(meer informatie hierover bij het LNV-Loket (0800- 22 333 22).
Effectgerichte maatregelen zijn belangrijk voor het behoud en herstel van een groot aantal soorten planten en dieren, zolang het brongerichte milieu- en waterbeleid nog onvoldoende resultaten afwerpt. De effectiviteit van deze maatregelen verschilt per ecosysteem, per locatie en per maatregel. Het is daarom van belang dat de beheerder - bij wie het initiatief rust om effectgerichte maatregelen te nemen - de maatregelen zorgvuldig afstemt op de aanwezigheid van kansrijke plaatsen en vervolgens op de precieze aard van de situatie ter plekke. Vanuit de provincie bestaat sterke voorkeur om effectgerichte maatregelen in ieder geval uit te voeren in de volgende situaties:

- voor de prioritaire natuurdoeltypen en met name wanneer zij zijn gelegen in grote eenheden, parels of A-locaties bos;
- op plaatsen met restpopulaties van een van de aandachtssoorten of in ecologische verbindingszones voorzover deze voor aandachtssoorten van belang zijn;
- in natuurgebieden met actuele/potentiële kwel, vanwege de grotere weerbaarheid die deze gebieden hebben tegen de effecten van atmosferische depositie en daarmee de grote kansrijkdom van deze gebieden voor herstel.

Bij het uitvoeren van effectgerichte maatregelen moet goed gelet worden op aanwezige "andere waarden" als ecologisch waardevolle wateren, doelsoorten of geomorfologisch en archeologisch waardevolle structuren. Deze waarden mogen niet verloren gaan.

Subsidie effectgerichte maatregelen wordt uitsluitend verstrekt op terreinen waarvoor een beheerssubsidie op basis van de Subsidieregeling Natuurbeheer is verleend en waar zonder deze maatregelen de ontwikkeling en instandhouding van het betreffende basis- of pluspakket niet mogelijk is.

De subsidie bedraagt 95% van de werkelijk gemaakte, in de Subsidieregeling Natuurbeheer, artikel 81, aangegeven, subsidiabele kosten. Om voor een subsidie in aanmerking te komen dient een plan te worden ingediend bij LASER. Tot de subsidiabele kosten behoren onder andere: het opstellen van het plan, maaien, geschikt maken voor begrazing, chopperen, plaggen, baggeren, verbeteren van de hydrologische situatie, aanpassing van de bosvegetatie door middel van aanwijzing van toekomstbomen en structuurdunning of noodverjonging ter verbetering van de vitaliteit van het bos dan wel de aanpassing van het bos aan de groeiplaats.

4.9 Subsidieregeling natuurbeheer: Recreatiesubsidie

Voor het instandhouden van de recreatieve functie van een natuurterrein kan ook subsidie worden verleend; de recreatiesubsidie. De hoogte van de recreatiesubsidie is een vast bedrag per hectare per jaar en wordt verleend voor dezelfde periode en alleen in combinatie met de beheerssubsidie.
Om in aanmerking te komen voor recreatiesubsidie mag er geen ontheffing zijn verleend voor de openstelling en moet gedurende het gehele tijdvak aan enkele voorwaarden en verplichtingen worden voldaan, zoals vermeld in het Recreatiepakket 85 in bijlage 4:
Publiekrechtelijke rechtspersonen, zoals een gemeente, komen niet in aanmerking voor deze subsidie.

5 Hoe wordt de uitvoering bevorderd?

Met het vaststellen van dit gebiedsplan is de inzet van de middelen uit de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer voor natuur en landschap zo goed mogelijk geregeld. Het is nu aan beheerders en eigenaren in het landelijk gebied om gebruik te maken van de regelingen en zo de doelen te realiseren. Onderstaand is aangegeven hoe Gedeputeerde Staten willen stimuleren dat de uitvoering ook werkelijk ter hand wordt genomen. Zij zien daarbij een belangrijke rol voor hun partners in het gebiedsgerichte beleid.

5.1 Landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige natuurontwikkeling

Dit plan biedt ruime mogelijkheden voor landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige natuurontwikkeling. Dit geldt voor de verweven delen van de Ecologische Hoofdstructuur, een groot aantal landgoederen, de ecologische verbindingszones en de gebieden buiten de Ecologische Hoofdstructuur met bijzondere natuur- en landschapswaarden.

Vóór het van kracht worden van de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer, toen de Regeling Beheersovereenkomsten en Natuurontwikkeling nog in werking was, had de Dienst Landelijk Gebied de verantwoordelijkheid voor de realisering van agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer. Deze rol werd door de Dienst Landelijk Gebied ingevuld door actief de boer op te gaan en via gesprekken aan de keukentafel de mogelijkheden en onmogelijkheden met grondgebruikers te bespreken. Tegenwoordig heeft de Dienst Landelijk Gebied deze taak niet meer. Wel zorgt de Dienst Landelijk Gebied voor aanvraagbegeleiding. Dit houdt onder andere in dat een particulier die een aanvraag voor de realisering van nieuwe natuur in wil dienen door de Dienst Landelijk Gebied wordt ondersteund door middel van informatievoorziening over alle aspecten die komen kijken bij het indienen van een aanvraag functieverandering, inrichting en beheer. Ook een preadvies door de Dienst Landelijk Gebied over een concept-aanvraag is mogelijk. Onafhankelijke voorlichting op het gebied van de Subsidieregelingen en het Gebiedsplan natuur en landschap wordt verzorgd door het Groenloket. Dit doet het Groenloket door het beantwoorden van, veelal telefonische, vragen en door het actief benaderen van partijen en organiseren van voorlichting voor partijen in het veld. Ook stimuleert het Groenloket samenwerking tussen verschillende beheerders.

Gedeputeerde Staten zien de volgende mogelijkheden om realisering van landschapsbeheer, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige nieuwe natuur te bevorderen:

- Gemeenten kunnen, op basis van hun landschapsbeleidsplan, een actieve acquisitie voeren.
- Streekcommissies kunnen themagericht en op projectbasis realisering bevorderen.
- De realisering van ecologische verbindingszones wordt getrokken door de Gelderse Waterschappen en gemeenten.
- Agrarisch natuurverenigingen, die op diverse plaatsen in Gelderland zijn ontstaan, kunnen projecten starten en coördineren in de uitvoering. Dit behoort tot hun reguliere taken. Bijzondere initiatieven van agrarische natuurverenigingen en van anderen (bv. Gelders Particulier Grondbezit, Unie van Bosgroepen) willen Gedeputeerde Staten ondersteunen. Deze initiatieven moeten uitstijgen boven de regulieren taken, hierin zit het "bijzondere". Gedeputeerde Staten nodigen partijen in de kaderbrief uit om "bijzondere" projecten in te dienen bij de programmabureau's.

Deze projecten moeten aan de volgende voorwaarden voldoen:

1 Gebiedsgericht zijn (niet generiek voor bijvoorbeeld hele werkgebied van een agrarische natuurvereniging, maar gericht op bijvoorbeeld (een deel van) een ecologische verbindingszone, een kerngebied van de Ecologische Hoofdstructuur, een gebied met specifiek soortenbeleid).

2 Invulling geven aan één of meerdere bijzondere doelstellingen uit het gebiedsplan natuur en landschap.

3 Afrekenbaar zijn geformuleerd. Resultaatdoelstelling: x aanvragen SAN ingediend en/of y aanvragen SN.

En wanneer het gaat om acquisitie voor SN:

4 Zich richten op de in iedere regio aanwezige specifieke kansen voor particulier beheer en aansluiten bij de door de provincie vastgestelde realisatiestrategieën

- Reconstructiecommissies, landinrichtingscommissies en kavelruilcommissies kunnen kleinschalige natuurontwikkeling en aanleg/herstel van landschapselementen onderdeel uit laten maken van hun plannen. Bovendien kunnen deze commissies agrarisch natuurbeheer stimuleren door te bevorderen dat de "juiste boer op de juiste plek" komt.
- Voor het tot stand komen van overeenkomsten agrarisch natuurbeheer, landschapsbeheer en de realisering van nieuwe natuur bij particulieren is kennisopbouw bij individuen en organisaties van belang. Het behoort tot de reguliere taak van agrarische natuurberenigingen te zorgen voor kennisopbouw bij individuen. Initiatieven gericht op kennisopbouw bij agrarische natuurverenigingen (niet bij individuen) willen Gedeputeerde Staten op projectbasis ondersteunen. De Federatie Natuurlijk Platteland Oost (FNPO) zal centraal moeten staan bij deze kennisopbouw. Ook willen Gedeputeerde Staten initiatieven voor kennisopbouw bij andere intermediaire organisaties (bv. Gelders Particulier Grondbezit, Bosgroep) ondersteunen. Gedeputeerde Staten nodigen partijen in de kaderbrief uit om dit soort projecten in te dienen bij de programmabureau's.

5.2 Nieuwe natuur

In terreinen die zijn begrensd als nieuwe natuur is zowel particulier natuurbeheer (beschikkingen ten behoeve van particuliere eigenaren) als verwerving ten behoeve van terreinbeherende organisaties mogelijk.
De vraag "wel of geen particulier beheer op een bepaalde plek" heeft tot nu toe op veel plekken in Gelderland tot lang lopende discussies geleid zonder dat dit veel heeft opgeleverd. Ook is niet duidelijk waar primair moet worden ingezet op stimulering van het particulier beheer en waar op verwerving. Of dat moet worden ingezet op een combinatie van beide.
Gedeputeerde Staten willen daarom meer sturing gaan geven. Dit zullen Gedeputeerde Staten doen door een kaart te maken waarop per gebied is aangegeven voor welke strategie wordt gekozen, een realisatiestrategiekaart. De realisatiestrategie bepaalt hoe de provincie haar inspanningen voor de realisatie van de nieuwe natuur in een gebied zal gaan richten (middelen en werkwijze) en welke inspanningen van derden de provincie zal ondersteunen. Bijvoorbeeld in een gebied waar wordt gestreefd naar realisatie door particulieren, kunnen Gedeputeerde Staten de Dienst Landelijk Gebied vragen voorlichting aan particulieren te geven en kunnen particuliere initiatieven worden ondersteund.
In gebieden waar realisatie door natuurbeherende organisaties wordt nagestreefd kan de DLG worden gevraagd een aankoopstrategie op te stellen en actief grondeigenaren te benaderen over verkoop.

Gedeputeerde Staten zetten in op "actieve realisatie" van nieuwe natuur en zullen de Dienst Landelijk Gebied vragen de realisatie projectmatig en gebiedsgericht op te pakken. De Dienst Landelijk Gebied zal daartoe haar hele "instrumentenkoffer" kunnen inzetten. De realisatiestrategiekaart bepaalt welke instrumenten waar worden ingezet.
De jaarlijks beschikbare middelen zijn beperkt en de Dienst Landelijk Gebied kan niet overal tegelijk aan de slag. Waar en op welk moment actief aan de realisatie wordt getrokken wordt bepaald door:

1 De prioriteiten van het natuurbeleid;
2 De ontwikkelingen in een gebied (bijvoorbeeld initiatieven van onderop, grote grondmobiliteit);
3 De meeliftmogelijkheden met andere projecten in het landelijk gebied (bijvoorbeeld verdrogings- of waterbergingsaanpak).

Overigens hoeft niet alleen de Dienst Landelijk Gebied trekker te zijn van projecten "actieve realisatie". Gedeputeerde Staten nodigen ook anderen uit om initiatieven te ontwikkelen om projectmatig, gebiedsgericht en conform de vastgestelde realisatiestrategie, de realisatie van de ecologische hoofdstructuur op te pakken. Dit soort projecten kunnen via de programmabureau's bij de provincie worden ingediend.

Wanneer een als nieuwe natuur aangeduid perceel wordt aangekocht door het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL)- is het op dit moment zo geregeld dat dit perceel zal worden doorgeleverd aan Staatsbos-beheer, Natuurmonumenten of Het Geldersch Landschap. Gedeputeerde Staten willen dat dit verandert, doorlevering (tegen taxatiewaarde) aan particulieren moet mogelijk worden. Gedeputeerde Staten dringen bij het Rijk hierop aan. Wanneer in te toekomst een keuze gemaakt moet (en kan) worden tussen doorlevering van BBL grond aan een particulier of aan een terreinbeherende organisatie dan zal de realisatiestrategiekaart daarvoor richtinggevend zijn.

Naast de actieve realisatie zullen Gedeputeerde Staten de realisering van nieuwe natuur zo veel mogelijk stimuleren en ondersteunen. Hierbij gaat het om:

- de in de vorige paragraaf genoemde aanvraagbegeleiding door de Dienst Landelijk Gebied, de diensten van het Groenloket, subsidiering van "bijzondere" projecten gericht op uitvoering en projecten gericht op kennisopbouw;
- de inzet van vrijwillige en wettelijke kavelruilinstrumenten;
- de verwerving van ruilgronden;
- de facilitatie van grondverwervings- en ruilprocessen;
- de opheffing van knelpunten in de waterhuishouding en milieuomstandigheden door inrichtingsmaatregelen en verplaatsing van emissiebronnen;

6 Gebruik van de CD-ROM en subsidieaanvragen

6.1 Toelichting op de CD-Rom

De CD-ROM in dit plan dient als richtlijn voor de subsidieverlening door LASER Roermond. Hierop staat aangegeven waar welke subsidie aan te vragen is, en voor welk deel van de oppervlakte. De verschillende soorten subsidie zijn hiervoor beschreven (hoofdstuk 4).
Subsidie is echter alleen beschikbaar voor landbouwgronden, bossen en natuurterreinen met een minimumoppervlakte die per pakket verschilt, maar doorgaans 0,5 ha is. Ingeval van nieuwe natuur geldt de koopplicht ook alleen voor landbouwgronden.
Bestaande natuur is alleen aangegeven als deze op de topografische kaart als zodanig herkenbaar is. Natuurterreinen die buiten deze regeling om gerealiseerd zijn, zijn niet aangegeven. Als natuurterrein opgeleverde ontgrondingen zijn met een speciale aanduiding opgenomen. Bestaande natuurreservaten kunnen als "nieuwe natuur" op de kaart staan, wanneer ze zijn gerealiseerd met gelden uit deze regeling, of zijn voorgangers de Relatienota en de RBON.
De kaart geeft niet duidelijk weer, waar de Ecologische Hoofdstructuur ligt. Dat komt omdat de middelen deels buiten de Ecologische Hoofdstructuur ingezet worden. Zo is in het gehele leefgebied van de das rond Nijmegen subsidie beschikbaar voor kleinschalige natuurontwikkeling, landschapsbeheer en agrarisch natuurbeheer. Ook zijn middelen beschikbaar voor weidevogelgebieden buiten de Ecologische Hoofdstructuur.
Landschapssubsidie is beschikbaar voor landschapselementen in het gehele gebied. Anderzijds gelden binnen de Ecologische Hoofdstructuur soms lage percentages natuurdoelen. Sommige ecologische verbindingszones kunnen met 10% natuurelementen al gerealiseerd worden.

6.2 Subsidieaanvragen

Subsidieaanvragen voor (agrarisch) natuurbeheer kunnen worden ingediend bij LASER Roermond (0800 22 33 322). LASER is de uitvoerder van de subsidie-regelingen.
Het Groenloket (0900 36 36 360) kan inhoudelijke informatie leveren over dit plan. De Dienst Landelijk Gebied controleert de naleving van beschikkingen.

Bijlagen

Bijlage 1	Modellen voor ecologische verbindingszones
Bijlage 2	Beschrijving van de landschapstypen
Bijlage 3	Basispakketten uit de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 4	Pluspakketten uit de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 5	Beheerspakketten uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
Bijlage 6	Landschapspakketten uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en de Subsidieregeling Natuurbeheer
Bijlage 7	Stapsteenpakketten

Bijlage 1 Modellen voor ecologische verbindingszones

Inleiding

De provincie Gelderland gebruikt zogenaamde modellen om de doeltoekenning van ecologische verbindingszones aan te geven. In deze bijlage zijn de modellen beschreven.
Een model kan bestaan uit een landschapszone, een corridor en stapstenen.
Een *landschapszone* is een zone van een vastgestelde, per model verschillende, breedte. De gehele zone vormt de ecologische verbindingszone. De zone bestaat uit (veelal) agrarisch cultuurlandschap met landschapselementen. Aard, hoeveelheid en ruimtelijke rangschikking van de landschapselementen in de landschapszone verschillen per model en bepalen de werking van de zone voor de doelsoorten.
Stapstenen zijn natuur- of bosgebiedjes van ten minste enige hectares groot waarin een doelsoort voor de verbindingszone een geschikte plek vindt om zich voort te planten en (meestal) ook de rest van zijn levenscyclus in door te brengen. De inrichting en het beheer van stapstenen verschilt per gekozen model en doelsoort.
Een *corridor* is een min of meer aaneengesloten "lint" van landschapselementen die een verbinding vormt tussen de stapstenen. Het doel van de verbindingszone bepaalt welke landschapselementen geschikt zijn voor de corridor.

Onderstaand is per model aangegeven waaraan landschapszone, stapstenen en corridor moeten voldoen. Bij het gebruik van de modellen is het van groot belang aandacht te besteden aan de specifieke eisen die de voor die specifieke situatie gekozen doelsoorten aan de onderdelen van het model stellen.

Beschrijving van de modellen

Model das

Dit model bestaat uit een brede landschapszone. De zone is opgebouwd uit kleinschalig landschap waarin houtwallen, singels en bosjes dekking bieden en geleiding geven en waarin voldoende geschikte voedselgebieden aanwezig zijn. "Natte" elementen zijn niet noodzakelijk in deze zone.
Dit model is, behalve voor das en boommarter, functioneel voor allerlei dieren van bossen, bosranden en kleinschalig landschap.

Landschapszone
Begroeiing: kleinschalig agrarisch gebied met vochtige weilanden, houtwallen, singels, lanen, bosjes en dergelijke.
Minimale breedte corridor: minimaal 500 meter, over korte afstand mag corridor smaller zijn (tot 100 meter breed).
Maximale lengte: 7,5 km
Maximale onderbreking: 1 kilometer; voor boommarter echter hooguit 100 m.
Landschap in onderbreking: geen water, infrastructuur en dichte bebouwing.
Barrières: drukke wegen vormen geen absolute barrière. Wel bemoeilijken drukke wegen de dispersie en eisen zulke wegen veel slachtoffers. Daarom zijn op plaatsen waar een verbindingszone een drukke weg kruist mitigerende maatregelen noodzakelijk. Dassen maken gebruik van tunnels en ecoducten.
Nodig per kilometer: een corridor van 500 meter breed bestaande uit kleinschalig landschap. In de corridor bestaat ten minste 5% van de oppervlakte uit bos en houtwal/singel. Per km is dit 2,5 ha.

Model kamsalamander (amfibie)

Dit model bestaat uit een corridor met stapstenen, ingebed in een landschapszone."Natte" elementen, m.n. poelen, zijn essentieel. Behalve de kamsalamander kunnen ook andere zeldzame amfibieën - heikikker, boomkikker, knoflookpad - en ringslang doelsoort zijn.

Dit model mikt op een herstel van een kleinschalig landschap met ook natte elementen. Daarmee is het toepasbaar zowel in het Rivierengebied als op de lage zandgronden. De kwaliteit van de natte elementen is van groot belang, terwijl de "droge" elementen zeer verschillend kunnen zijn. Het model biedt plaats aan een zeer grote verscheidenheid aan organismen: van spitsmuis tot steenuil en van libel tot vleermuis. De poelen in de zone dienen echter vrij van vis te zijn en te blijven.

Landschapszone
Kleinschalig landschap met een samenhangend netwerk van landschapselementen in een agrarisch cultuurlandschap. Daarnaast liggen in deze landschapszone kleine poelen: 500 m2, opgenomen in het netwerk.
De breedte van de landschapszone is 250 m; per strekkende km. buiten de stapstenen ten minste 5 poelen, goed verspreid, als kleine stapstenen.
Corridor
Begroeiing corridor: ruigte, struweel, (vochtig) schraalland, kleine loofbosjes, greppels, houtwal, oevers van sloten of beken, en dergelijke.
Minimale breedte corridor: 10-15 meter
Maximale lengte corridor: 500 meter
Maximale onderbreking corridor: 50-100 meter
Landschap in onderbreking: verkeerswegen, spoorwegen en bebouwing vormen een barrière voor dispersie. Dat geldt in mindere mate voor akkers.
Barrières: mitigerende maatregelen zijn noodzakelijk. Gebruik van tunnels is voor verschillende soorten amfibieën bekend. Grote tunnels (doorsnede > 1 meter) verhogen de effectiviteit. Ecoducten voldoen het best.

Stapsteen
Begroeiing stapstenen: poel met goed ontwikkelde water- en oevervegetatie waarin open ruimten aanwezig zijn; landhabitat bestaande uit struweel, heggen of houtwallen, met voldoende schuilmogelijkheden in de vorm van dood hout en dergelijke.
*Minimum oppervlakte stapsteen:*1-3 ha landhabitat met daarbinnen enkele forse poelen, bijv. van 2000 m2 elk.
Onderlinge afstand stapstenen: 1 kilometer

Nodig per kilometer
stapstenen: 3 ha
corridor: 1 ha
landschapszone: 1,2 ha, namelijk: 250 m breed, waarin 5% van de oppervlakte landschapselementen. Daarin ten minste 5 poelen van 500 m2 elk.

Model hagedis
Dit model bestaat uit een corridor met stapstenen, ingebed in een landschapszone. Het voorkomen van plekken met zand en lage schrale begroeiing is essentieel voor dit model.
Het model is niet alleen voor hagedissen van belang; zeer veel vlinders, sprinkhanen en andere ongewervelden zijn afhankelijk van warme, open plekken en trekken op hun beurt weer vogels als geelgors en roodborsttapuit aan.
Een kanttekening bij dit model is, dat veel soorten van heide zich moeilijk verspreiden en relatief grote leefgebieden (ca. 100 ha) nodig hebben. De consequentie daarvan is dat ecologische verbindingszones voor veel van deze soorten niet zullen functioneren.

Landschapszone
Een zone van 250 m breed met kleinschalig landschap, waarin schrale elementen (als omschreven bij corridor) voorkomen, in de vorm van bijv. ruigtes, open plekken in bos, bosranden, heideresten, zandwegen met bermen.

Corridor
Begroeiing corridor: doorgaand min of meer open, schraal terrein met struweel, ruigte- en schraal grasland.
Minimale breedte corridor: 25-50 meter
Maximale lengte corridor: 1000 meter
Maximale onderbreking corridor: 50-100 meter
Landschap in onderbreking: verkeerswegen, spoorwegen en bebouwing vormen een barrière voor dispersie. Dat geldt in mindere mate voor akkers.
Barrières: er zijn geen gegevens bekend van zandhagedissen die gebruikmaken van tunnels. Ecoducten worden wel gebruikt.

Stapsteen
Begroeiing stapstenen: heide of schrale vegetatie met zonnige zandige plekken en struwelen.
Minimum oppervlakte stapstenen: 10 ha
Onderlinge afstand stapstenen: 1 km

Nodig per kilometer
stapsteen: 10 ha
corridor: 2,5 ha
landschapszone: 1,2 ha

Model vuurvlinder
Dit model is bestaat uit grote en kleine stapstenen van schraal grasland en heide, gelegen in een landschapszone.
Het model is gebaseerd op de vele vlindersoorten van heide en schraalgrasland, die sterk achteruitgegaan zijn, zoals zilveren maan, heivlinder, heideblauwtje, bruine vuurvlinder, kommavlinder, aardbeivlinder. Vele andere m.n. ongewervelde dieren en vogels kunnen meeprofiteren. Een kanttekening bij dit model is, dat veel soorten van heide zich moeilijk verspreiden en relatief grote leefgebieden (ca. 100 ha) nodig hebben. De consequentie daarvan is dat ecologische verbindingszones voor veel van deze soorten niet zullen functioneren.
Combinatie met model hagedis ligt voor de hand, omdat beide modellen zijn ontwikkeld voor fauna van zonnige, schrale plekken (heide, zand, schraal grasland). Hagedis eist echter een corridor en is beter toepasbaar in kleinschalig landschap, terwijl vuurvlinder een bredere landschapszone in open landschap vraagt.

Landschapszone
Een 500 m brede zone van open landschap met bloemrijke bermen en slootkanten. Dicht bos belemmert de dispersie.

Stapsteen
Begroeiing stapstenen: schraal grasland of heide.
Minimum oppervlakte stapsteen: groot 4 ha, klein 0,5 ha
Onderlinge afstand stapstenen: groot 2 km, klein 500 meter

Nodig per kilometer
grote stapsteen: 2 ha
kleine stapsteen: 1 ha

Model ijsvogelvlinder
Dit model bestaat uit grote en kleine stapstenen bestaande uit bos met veel variatie in de structuur, in een landschapszone. Het is met name bedoeld voor organismen die niet zozeer uitgestrekte bossen nodig hebben, als wel bos met een hoge kwaliteit: vochtig, met gevarieerde samenstelling en structuurrijke randen en open plekken. Bijvoorbeeld de kleine ijsvogelvlinder en de grote weerschijnvlinder profiteren van dit model. Tevens dient het model om kleine, geïsoleerde maar waardevolle bosjes uit hun isolement te halen.

Landschapszone
Een zone van 250 m breed van kleinschalig landschap of open bos. In een agrarisch landschap bevorderen houtwallen de dispersie.

Stapsteen
Begroeiing stapsteen: vochtig loofbos met open plekken en structuurrijke randen.
Minimum oppervlakte stapstenen: groot 10 ha, klein 1 ha
Onderlinge afstand stapstenen: groot 5 km, klein 1,5 km

Nodig per kilometer
grote stapsteen: 2 ha
kleine stapsteen: 0,4 ha

Model rietzanger
Dit model bestaat uit grote en kleine stapstenen. Het is bedoeld om de populaties van rietvogels te versterken door de afstand tussen de verschillende broedgebieden te verkleinen, zodat samenhangende populaties kunnen ontstaan. De kwaliteit van veel rietland is sterk achteruitgegaan door verdroging. De waterhuishouding van de stapstenen vraagt dan ook de nodige aandacht. Overigens zijn aan rietland ook andere dieren gebonden, zoals enkele bedreigde libellensoorten.

Stapsteen
Begroeiing stapsteen: rietmoeras met overjarig riet.
Minimum oppervlak stapsteen: groot 25 ha, klein 2,5 ha
Onderlinge afstand stapstenen: groot 10 km, klein 2,5 km

Nodig per kilometer
grote stapsteen: 2,5 ha
kleine stapsteen: 0,75 ha

Model winde

Dit model bestaat uit een corridor met stapstenen. Herstel van stromende wateren staat centraal; een beek of rivier vormt de corridor. De stapstenen bieden plaats aan bijzondere watermilieus, paaiplaatsen, etc. De gehele waterfauna, van eendagsvlieg tot ijsvogel, profiteert van dit model. Wanneer in het beek- of rivierdal waardevolle geïsoleerde wateren aanwezig zijn, moet niet lichtvaardig tot aankoppeling aan het stromende water overgegaan worden.

Corridor

Inrichting corridor: een over een zo lang mogelijke periode stromende waterloop zonder barrières. Ca. een kwart van de oeverlengte is ingericht met plasdrasbermen en bosschages.
Maximale lengte corridor: 3 km
Barrières: gemalen, stuwen, sluizen, schotten en wellicht ook duikers.

Stapstenen

Inrichting stapstenen: open water met in het water groeiende moerasplanten (riet, lisdodde) en waterplantenbegroeiing; overstromingsvlaktes; verdiepte rivierbochten, aangekoppelde rivierarmen en/of meestromende nevengeulen. Minimum oppervlakte stapstenen: deze is in het algemeen niet aan te geven en hangt o.m. af van het formaat van de waterloop; gemiddelde oppervlakte enkele ha's.

Nodig per km

stapsteen: 1 ha
corridor: 0,4 ha, kan wellicht grotendeels binnen het profiel gevonden worden.

Bijlage 2 Beschrijving van de landschapstypen

Algemeen

Uitgangspunt voor de landschapstypenindeling in dit plan vormt "Het Landschapsbeeld van Gelderland", opgesteld in 1985 en nader uitgewerkt in het achtergrondsdocument "Landschapsbeeld" bij het vigerende streekplan uit 1996.
Hier is op voortgeborduurd en tevens is een aardwetenschappelijke en cultuurhistorische invalshoek bij de indeling betrokken. Dit leidt tot een verdere onderverdeling van een aantal van de tot nu toe gehanteerde landschapstypen. Per landschapstype is bepaald welke landschapselementen kenmerkend zijn en in welke hoeveelheden de elementen voorkomen Hierbij is de aandacht met name uitgegaan naar elementen die zijn opgenomen in de Subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarische Natuurbeheer.
In bepaalde gebieden komen verschillende landschapstypen naast elkaar voor. In deze gevallen worden beide typen vermeld (bijv. kamp-es). Het dominante type wordt als eerste vermeld.

Het boslandschap

Kenmerkend voor dit landschap is de aanwezigheid van boscomplexen. Verder onderscheid is gemaakt afhankelijk van het aanwezige reliëf en de vochtigheid van de standplaats.

Stuwwal boslandschap
Stuwwallen zijn boogvormige (hoge) heuvelruggen gevormd door de stuwende werking van landijs op de ondergrond. In de Gelderse Vallei zijn de flanken (Utrechtse Heuvelrug en Veluwe) alsmede heuvels op Emminkhuizerberg door landijs vormgegeven. Groesbeek, delen van Nijmegen, 's-Heerenberg (het Montferland), Lochem en Neede bevinden zich op stuwwallen. In de IJsselvallei vindt men de uitlopers van de stuwwallen van de Veluwe.
De oostelijke stuwwal loopt van Hatem naar Dieren, is 56 km lang, plaatselijk 11 km breed en maximaal 110 meter hoog. Het rivierensysteem van Rijn en IJssel heeft aan de noord- en zuidkant delen van de stuwwal verwijderd. Het sneeuwsmeltwaterdal bij Epe is bodemkundig waardevol door het voorkomenvan venig en moerig materiaal in de lagere delen. Het droogdalsysteem bij Eerbeek is met z'n afwateringsgebied van 35 km2, het grootste van de Veluwe.
Een groot deel van het bos op de stuwwallen van de Veluwe staat op oude groeiplaatsen. Heel waardevol zijn de malebossen van beuk en eik die met name op de Noord-Veluwe over een groot aaneengesloten oppervlakte nog vorkomen. Daarnaast zijn relicten van het oude eikenhakhout heel waardevol. Ook deze eikenstrubben zijn vooral te vinden op stuwwallen. De diversiteit aan de oostrand wordt verhoogd door het aantal sprengenbeken dat hier ontspringt.
Kenmerkend voor het stuwwallandschap zijn de droge dalen, daluitspoelingswaaiers en glooiingen van hellingafspoelingen. De stuwwallen bevatten relatief grof zand en grind en zijn aardkundig waardevol in verband met de zeldzaamheid van gave stuwwallen en de aanwezigheid van goed ontwikkelde holt- en/of haarpodzolen. Een deel van het Montferland is in recenter tijden verstoven. Enkele percelen met zand en heide getuigen hier nog van. De grondwaterstand is diep. Aanwezige groeven geven een goed inzicht in het gestuwde materiaal.
Bebouwing is schaars. De wegen zijn grillig of rationeel, afhankelijk van het plaatselijke reliëf.
De stuwwalbosgebieden bevatten geen lijnvormige elementen.

Duinen boslandschap
Op een aantal dekzandruggen in de Achterhoek heeft in het (geologisch) recente verleden stuifzandvorming plaatsgevonden. Voorbeelden ervan zijn de Lochemse berg en de Kale berg (beide bij Lochem), het Oude Schot en 't Zand (tussen Zelhem en Ruurlo) het rivierduin bij Doetinchem (Wrange Bult, de Kruisbergsche bosschen, de Wrange).
De rivierduinen van Wijchen en Bergharen bestaan uit sterk geaccidenteerde zandgronden die liggen temidden van een vlak komkleigebied. Deze duinen zijn ontstaan doordat zandig materiaal uit de rivierbedding verstoof en gedeponeerd werd op de oudere klei- en leemafzettingen.
Veel landduinen bereiken slechts een geringe hoogte, maar vallen door de steile hellingen en het contrast met de uitgestoven laagtes toch goed op.
Gebieden met geen of weinig bodemvorming (duin-, vorstvaaggronden) liggen te midden van podzolen die niet recentelijk verstoven zijn. Delen van de rivierduinen zijn bebost. Ook bij duinenbossen is over het algemeen sprake van een lage grondwaterstand. Plaatselijk komt in (uitgestoven) laagtes oppervlaktewater en/of riet voor. Lokaal hebben wegen en paden een grillig karakter. Daarnaast zijn ook singels en houtwallen aanwezig.

Nat boslandschap
Het Heekenbroek bij Hoog-Keppel is een nat bos. Het is gelegen op een terrasvlakte (afgezet voordat de rivieren gingen meanderen) met geulen van een meanderend afwateringssysteem. Ook het Appensche veld, de Poll is een bosgebied met plaatselijk drassige percelen, vennen en waterpartijen. Deels is dit een gevolg van vroegere doorbraken in de bandijk. 't Woud bij Voorthuizenis een nat gebied bestaande uitnaaldbos met restanten heide.
De gronden bevatten klei (poldervaaggronden) of bestaan uit vlakvaag- en veldpodzolgronden en hebben een relatief hoge grondwaterstand (gt 3). Het bos bevat nagenoeg geen lijnvormige elementen. Het natte karakter van het bos wordt mede bepaald door de aanwezigheid van een aantal vennen en kolken en drassige bospercelen.

Boslandschap
Het bos dat zich niet onderscheidt op basis van reliëf of vochtigheid; het "gewone bos" vindt men in het dekzandgebied, met een sterke afwisseling tussen dekzandruggen en -ruggetjes enerzijds en vlakten met ten dele verspoelde dekzanden anderzijds. Het staat voor het overgrote deel op veldpodzolen met een gt rond de 6 of 7*. Het bos is relatief rijk aan lijn- en vlakvormige elementen (singels, houtwallen, poelen).
Voorbeelden in de Achterhoek zijn het Warkumsche veld/Groote veld, het Noorderbroek, Wolboom.

Het landgoederenlandschap

Kenmerkend is de aanwezigheid van monumentale bebouwing, als landhuizen en kastelen, de inzet van lijn- en vlakvormige structuren ter verfraaiing van de leefomgeving en de nevenschikking van cultuurgronden en bos.
Onderscheid wordt gemaakt op de aanwezigheid van water als vormgevend element en huidige functie.

Droog landgoedlandschap
In de Achterhoek is er één landgoed waar water niet een nadrukkelijk element is; het Stille Wald bij Wehl. Er zijn slechts weinig lijnvormige beplantingen aanwezig. Het landgoed-karakter wordt hier met name gedragen door de stervormige lanenstructuur aan weerszijden van de spoorlijn en de verweving van land- en bosbouw. Het gebied is gelegen op dekzandruggen met uitzondering van dat

deel waar de spoorlijn door loopt. Hier is sprake van een verspoelde dekzandvlakte.
De bodems hebben slechts weinig bodemvorming ondergaan; vlak- en vorstvaaggronden.

Nat landgoedlandschap
De landgoederen worden aangetroffen op geomorfologisch gevarieerde gebieden als dekzandruggen, vlakten met verspoelde dekzanden, beekoverstromingsvlakten of sneeuwsmeltwaterafzettingen, maar ook in gebieden met meanderende ruggen en geulen. Ook de aangetroffen bodems zijn divers; met o.a. veldpodzolen, dikke eerdgronden, beekeerdgronden en poldervaaggronden. De natte landgoederen zijn rijk aan statige lanen en bomenrijen, houtwallen, waterpartijen en waterlopen.
De aanwezige boerderijen liggen vaak verspreid over het landgoed, de binding vaak nog weerspiegeld in de kleuren van de luiken.
Voorbeelden in de Achterhoek zijn o.a. de Slangenburg, de Wildenborgh, 't Meddler, de Wiersse en Onstein. Voorbeelden in de IJsselvallei zijn o.a. Cannenburch, Beekwolde, het Holthuis, het Woudhuis, Groot- en Klein Noordijk, Huize den Bosch, Voorstonden en de Engelenburg. Op of nabij de landgoederen liggen beken als de Hartensche Molenbeek, Geelmolensche beek, Rode beek, Leuvenheimsche beek, Brummensche beek, Soerensche beek, Rhienderensche beek, Ockensche beek en Voorstondsche beek.
De landgoederen in de Randmeerkust werden vanaf het eind van de 18e eeuw aangelegd en dragen namen als Hulshorst, De Essenburgh, Groeneveld, Klarenbeek, Schouwenburg, Zwaluwenburg, De Oldhorst, De Vollenhof en IJsselvliet.
Waardevolle landgoederenzones op de Veluwe zijn: Leuvenum-Staverden langs de Hierdense beek, de omgeving van paleis het Loo, de zuid-oost Veluwezoom met Middachten, Biljoen en Hof te dieren, Zijpendaal-Sonsbeek, Mariendaal-Warnsborn.

Zorglandgoedlandschap
Nabij Ermelo zijn op oude, waarschijnlijk in Engelse landschapsstijl aangelegde, landgoederen een aantal inrichtingen gevestigd ('s Heerenloo-Loozenoord, Emaus). De vele gebouwen vullen de oorspronkelijke open ruimtes. Ook de slingerende wegen en de beplantingsvormen herinneren nog aan de oorspronkelijke opbouw van het gebied. De bodems bestaan uit (dikke) eerdgronden en verwijzen naar een nog ouder, agrarisch gebruik.

Het dekzandlandschap

In de laatste ijstijd zijn grote hoeveelheden zee- en rivierzand verstoven. Dit dekzand werd door de overheersende westenwind afgezet. Het oudere dekzand ligt als een deken op de flanken van de, in de voorlaatste ijstijd geplooide, Veluwe. Van de jongere, in paraboolvorm afgezette zandpakketten zijn veelal slechts de "armen" over en manifesteren zich als hoger gelegen noordoost-zuidwest georiënteerde ruggen. Boven Nunspeet ligt bijv. een 7 km lange dekzandrug die zo'n 2 meter boven de omgeving uitsteekt. Dit is voor een deel het gevolg van ophoging van landbouwgronden met potstalmest. Deze rug is aardwetenschappelijk waardevol.
Onderscheid wordt gemaakt naar de ouderdom van de structuurbepalende vormen.

Eslandschap
Het eslandschap behoort tot de oudere nog in relatief grote hoeveelheden herkenbare landschapstypen. Een es (eng of enk) is een open complex van aaneenliggende akkers. Ze zijn gelegen op de hogere delen van het landschap; de stuwwallen, de plateaus en hogere dekzandruggen en hebben een glooiende, vaak bolle vorm.
De houtwallen rond de individuele kampen zijn grotendeels verdwenen, evenals de wildwallen die de eenheid afgrensden. Bomenrijen, singels, geriefhout en enkele bosjes zijn in kleine hoeveelheden aanwezig.
Essen zijn ontstaan na het jaar 1000 toen de landbouw zich ontwikkelde van zelfvoorzienend naar marktgericht. In het heersende landbouwsysteem waren essen, heide- en weidegebieden nauw met elkaar verbonden. Schapen begraasden de heideterreinen en verbleven 's nachts in de potstal.
(Heide)plaggen vormden de vloerbedekking. De plaggen met de mest werden op de landbouwgrond aangebracht. Hierdoor ontstonden de kenmerkende dikke eerdgronden; zandgronden met een dikke humusrijke bovengrond. De relatie is verloren gegaan met de introductie van kunstmest en de opkomst van de schapenhouderij in Australië.
De bebouwing is geconcentreerd in dorpen of langs de randen van de es. De wegen zijn rationeel, recht.
Driedorp (Gelderse Vallei) ligt op een paraboolvormige dekzandcomplex en is mede door zijn dikke humushoudende bovengrond zowel geomorfologisch als bodemkundig waardevol. De es van Meerveld is een van de fraaiste voorbeelden van een kleine dorps-es op de Veluwe.
Essenlandchappen vindt men onder andere bij Beekbergen, Loenen, Dijkhuizen, Zuuk, Mullegen, Duinen, Otterlo, Wageningen, Lunteren, Doesburg, Wekerom, Harskamp, Garderen, Gortel, Speuld, Meerveld, Lochem, Neede en Berchem en op de flanken van de stuwwal van Nijmegen.

Kampenlandschap
De akkers in het kampenlandschap zijn ontstaan in de late Middeleeuwen als individuele huiskampen, van elkaar gescheiden door houtwallen en singels. Een bolle ligging en steilrandjes droegen bij aan de herkenbaarheid. Als gevolg van voortschrijdend inzicht en kennis werden de lagere delen van het dekzandgebied benut. Dit resulteerde in een divers landschapsbeeld. Nu werden ook de dekzandvlaktes, de lagere dekzandruggen en de beekdalen voor akkerbouw benut. Dit wordt ook weerspiegeld in de diverse bodemtypen als veldpodzolen, beekeerdgronden en hoge dikke eerdgronden.
Grondwaterstanden varieerden sterk, zelfs nu varieert dit van zeer diep tot vrij ondiep. Nu behoort het kampenlandschap tot de structuurrijkste typen met relatief veel lijn- en vlakvormige elementen. De bebouwing is verspreid. De waterlopen en wegen zijn grillig.
Voorbeelden in de Achterhoek zijn er rond kasteel Verwolde, in de driehoek Eefde, Laren en Lochem, en bij Winterswijk. Voorbeelden met een herkenbaar landschapsbeeld op de Veluwe zijn: Vierhouten, Nierssen, Uddel-Zuid, de Hindenkamp, het gebied rondom de Renkumse beken en in mindere mate de enclave Kootwijk. In het rivierengebied is het kampenlandschap verbonden met de stuwwal(overgangen) en de rivierduinen. In de Gelderse vallei is het ten westen van Bennekom gelegen gebied bij Nergena het enige nog goed herkanbare restant van de vroeger veel algemenere kleine kampengebiedjes. Voorbeelden in de IJsselvallei zijn er bijvoorbeeld in de omgeving van Ugchelen, Wiessel en Oene.
In de Randmeerkust zijn een tweetal typen te onderscheiden: de "traditionele" kampen op de flank van de Veluwe en de kampen op de dekzandruggen. De kampen op de dekzandruggen hebben een tweede ontginningsfase gekend

waarbij aansluitend op de individuele kampen een strokenverkave-ling heeft plaatsgevonden. In tegenstelling tot de verspreid liggende bebouwing en het grillige karakter van wegen en waterlopen, is hier spraken van een lintbebouwing en rechte, rationele wegen en waterlopen. Restanten van het kampenlandschap zijn nog te zien bij Wezep. Het eskampenland-schap heeft de overhand in dit deelgebied. Voorbeelden vindt men bijv. bij Hulshorst, haaks op de Harderwijker weg.

Rivierduinkampenlandschap
Een bijzonder vorm van dit kampenlandschap ligt bij Doetinchem, Bergharen en Wijchen op een langgerekt rivierduin.
Rond Drempt, Laag- en Hoog-Keppel komt oud bouwland voor. Voor het overgrote deel ligt het duin echter onder bos en bebouwing. Het rivierduin is ontstaan toen de meanderende rivier zich in de
terrasvlakte insneed. Grote hoeveelheden zand werden op de oevers afgezet. Deze gronden zijn later verstoven. Plaatselijk zijn deze rivierduinen in jongere tijden wederom gaan stuiven (Kruisbergsche bosschen). De landschapseenheid bevat naast het rivierduin ook aangrenzende plateau-achtige terrasresten met dekzand, terrasvlakten en meanderende ruggen en geulen. Met name dit contrast maakt deze eenheid aardkundig uitermate waardevol. Door de aanwezigheid van natte uitgestoven laagten en oude rivierlopen zijn ook "kolken, poelen, vennen en vijvers" aanwezig. Landbouwpercelen op vnl. hoge dikke eerdgronden liggen verspreid te midden van diverse grotere en kleinere boscomplexen. De verkaveling is onregelmatig, blokvormig. De bebouwing ligt zowel verspreid als geconcentreerd in Hoog- en Laag-Keppel en Hummelo. In deze eenheid vinden we ook kasteel Keppel en de oude havezate Huize Ulenpas.

Heideontginningenlandschap (droog, vochtig en nat)
Vanaf 1850 worden heideterreinen op grote schaal ontgonnen ten behoeve van de landbouw (en bosbouw). Allereerst veelal in aansluiting op bestaande kampen en essen later ook de vochtige en natte heideterreinen. Hoe recenter de ontginning, hoe rationeler en grootschaliger de ontsluiting.
De ontginning kon plaatsvinden doordat de functie van heide en weide drastisch veranderde. Ze waren niet langer noodzakelijk voor de levering van mest en plaggen in de landbouw.
Een gangbare vorm van ontginning was een verbeterde afwatering, het inplanten van (toekomstige) perceelsranden gevolgd door het spontaan dicht laten lopen van de betreffende percelen met bos. Na voldoende ontwatering werd de bosopslag verwijderd. Veel lijn- en ook vlakvormige elementen herinneren hieraan.
Over het algemeen volgden de beplantingen de rechte weg- en waterlopen. De kavels zijn relatief groot en rationeel. De bebouwing is verspreid.
Door de ligging in vlakten met verspoelde dekzanden, vereffeningsrestvlakten, beekoverstromingsvlakten en gebieden met welvingen, glooiingen en plateaus; is er sprake van weinig reliëf. De bodems zijn met name goed ontwaterde haar- en holtpodzolen bij de droge ontginning. Veldpodzolen en beekeerdgronden met een hogere grondwaterstand overheersen bij de nattere ontginningen.
Voorbeelden van een vochtige heideontginning zijn het Wolfersveen en Stuivezand bij Halle, het Eschoter veld, Veldhuizen. Het Noordijker Veld, het Meddosche Veld, de Empensche en Tondensche heide, Horsthoekerveld, Hoornerveen, de Garderbroeksche heide en het Uddelerveen zijn natte heideontginningen
Voorbeelden van droge heideontginningen zijn: Valksche heide, gebied tussen Beekbergen en Apeldoorn, de grote Kolonie, het gebied rondom Groenendaal,

Deelen, oud-Reemst, en de Firenze.
Op de Zuid-Veluwe liggen vrij jonge grootschalige ontginningen: Kemper- en Arnhemse heide, Arnhem-Noord, Heelsum-Noord en Deelen.

Droge bosontginninglandschap
In de Achterhoek zijn na 1900 nog grote oppervlakten bos ontgonnen ten behoeve van de landbouw. Deze gebieden liggen o.a. tussen Didam en het Montferland, op de stuwwal van het Montferland en ten oosten van Silvolde en Gaanderen. Bij Nieuw-Dijk, Kilder en Braamt was dit het gevolg van de verkoop van uitgestrekte bosbezitten van het Huis Bergh.
Deze jonge ontginningsgronden hebben geen mestdek. Dikke eerdgronden kunnen binnen het landschapsgebieden wel voorkomen op de hogere dekzandruggen (bij Silvolde) of aan de voet van de stuwwal. Hier komen ook vlakvaag-, veldpodzolgronden respectievelijk holtpodzolgronden voor.
De kavelvorm sloot aan op de omliggende in landbouw zijnde percelen. Dit resulteerde in een open es-achtige verkaveling bij Beek en een relatief besloten kampen-achtig landschap bij Ulft.

Broekontginningenlandschap
Deze landschapseenheid ligt met name in vlakten die onder invloed gestaan hebben van rivieren of beken. De bodem bevat dan ook meer klei en/of veen dan de heideontginningen. Poldervaaggronden en beekeerdgronden komen veel voor. De grondwaterstanden zitten in hetzelfde bereik als de heideontginningen. Het accent ligt echter aan de natte en niet aan de droge kant. In tegenstelling tot de blokverkaveling bij heideontginningen, heeft de ontginning een slagen-karakter (langwerpige, smalle kavels). Van de oorspronkelijke perceelsscheidende (elzen)singels is nagenoeg niets meer over. De aanwezige bebouwing ligt verspreid.
Broekontginningslandschappen komen voor tussen het rivierduin van Wijchen en Nijmegen enerzijds en tussen Groesbeek en de Duitse grens anderzijds. Baaksche-, Deldensche- en Het lage Broek ten westen van Hengelo en het Velswijkerbroek ten noorden van Doetinchem, het Huiler broek, de Broeken en de Maanderbroek, Gulbroek, Lutterbroek, de Hoeven, Daalhoeven en Zuidbroek zijn voorbeelden van natte broekontginningen.

Hooilandenlandschap
Dit landschapstype van de natte dekzanden komt nog op slechts één plek in de IJsselvallei voor namelijk ten noordoosten van Loenen. Vroeger was dit een veel voorkomend type in dit deel van de IJsselvallei. Met de uitbreidingen van Apeldoorn en uitgevoerde ruilverkavelingen is dit veranderd. Het zijn gebieden met een onregelmatige blokverkaveling, weinig bebouwing, grillige weg- en waterlopen die voornamelijk in gebruik zijn als grasland. De begroeiing bestaat grotendeels uit singels, bomenrijen, solitaire bomen en kleine bosjes. De bodem bestaat uit de nattere zandgronden met een matig dikke humuslaag (beek- en gooreerdgronden) en natte podzolen (veld- en laarpodzolen).

Bebost veenlandschap
Op een aantal plaatsen in de Achterhoek zijn de heideveengebieden niet ontgonnen tot landbouwgrond. Er heeft wel winning van hoogveen plaatsgevonden. Dit is onder meer te zien aan de veendijken die parallel aan elkaar vanuit de ontginningsas het veen ingaan. De veenrestvlakte is het overblijfsel van het oude komveen dat onder invloed van een hoge grondwaterstand in depressies is gevormd.
Momenteel lopen de veengebieden dicht met zowel loof- als naaldhout. Op een aantal plaatsen zijn moeras- en heideterreinen aanwezig. Verspreid komen er

kleine poelen en vennen voor.
Voorbeelden zijn het Korenburger, Vragender, Corlesche en Meddosche veen bij Winterswijk en Het Wooldsche veen tegen de Duitse grens bij, hoe kan het ook anders, Woold.

De heidevelden
Rond 1850 bestond het overgrote deel van de Veluwe uit woeste grond in de vorm van heidevelden en zandverstuivingen. Een deel ervan is nog overgebleven. De openheid van heide maakt het reliëf in de ondergrond zoals landduinen en droge dalen goed zichtbaar, o.a. bij de Posbank, de Worthrheder-heide en de Renderklippen.
Heidevelden behoren tot het cultuurlandschap. Ze blijven alleen in stand door begrazing, maaien, plaggen en branden. Zonder dergelijk actief beheer is er op korte termijn sprake van vergrassing en bosopslag.
De manier waarop tegen heide wordt aangekeken is tijdsgebonden. In de jaren 80 was het streefbeeld paarse hei; nu een meer natuurlijk beeld: structuurrijke hei met vliegdennen en geleidelijke overgangen naar bos. Het landschapsbeeld van de heidevelden Uddelsche buurtveld, de Asselsche hei, het Harskampsche zand, en de heidevelden op de Hoge Veluwe-oost wordt mede bepaald door de aanwezigheid van natte hei en vennen. Een deel van de heideterreinen is in gebruik als militair oefenterrein.

Zandverstuivingen
Terwijl rond 1850 het overgrote deel van de Veluwe bestond uit woeste grond met een groot aandeel stuivend zand, resteren nu slechts enkele actieve stuifzanden. Actief beheer is onontbeerlijk om dit landschapstype te behouden. Met verloop van tijd raakt het stuifzand begroeid door een pionierbebossing van grove den en berk.
Het complex Hulshorsterzand-Beekhuizerzand is het grootste levende stuifzandgebied. Het gaat om twee actieve stuifzandkernen die op relatief korte afstand van elkaar liggen. Het Kootwijkerzand kent vrij grote hoogteverschillen. Wekeromse zand, stuifzand op de Hoge Veluwe en Harskamp. Het Harskampse zand is een van de grootste gebieden op de Veluwe waar heide, stuifzand en bos naast elkaar voorkomen. Het gebied is zeer reliëfrijk. In het noordoostelijk deel ligt Gerritsfles, het grootste ven op de Veluwe. Het gehele gebied is in militair gebruik.

Het rivierenlandschap

Uiterwaardlandschap
Het gebied tussen de winter- en zomerdijk heeft een primaire waterbergende functie. Bij overstromingen vindt hier sedimentatie van zand en klei plaats. Om die redenen hebben sinds jaar en dag in de uiterwaarden ontgrondingen plaatsgevonden ten behoeve van de keramische industrie, ophoogzand- en beton- en metselzandvoorziening. In het verleden gebeurde dit nog kleinschalig. Traditioneel werden de gronden na winning van delfstoffen weer als landbouwgrond in cultuur genomen. Op kleine schaal werd ook niets gedaan na winning en ontstond "onland".
De voorkomende bodems zijn vnl. ooivaag- en in mindere mate poldervaaggronden. In verlaten rivierarmen (strangen) is plaatselijk ook veen aanwezig.
Plaatselijk is in het reliëf nog duidelijk de loop van oude meanderende rivierarmen te herkennen (kronkelwaarden).
Er is enkel bebouwing op hoogwatervrije hoogtes. Veelal zijn deze hoogtes opgeworpen t.b.v. de steenfabrieken. De ontsluiting van de steenfabrieken en veerstoepen is veelal de enige vormen van verharding. De percelen hebben een

onregelmatige blokvorm.
Begroeiing is schaars in de vorm van singels, knotwilgenrijen en bosjes.

Oeverwallandschap
Oeverwallen zijn welvingen langs meanderende rivieren die ontstaan zijn door de afzetting van zand tijdens overstromingen. Een tweetal oeverwallen met de bijbehorende verlaten rivierbedding vormt een stroomrug. Door de hoge ligging t.o.v. de rivier vindt in het rivierengebied de bewoning veelal op de oeverwallen plaats, zowel verspreid als geconcentreerd in dorpen en steden. De wegen en waterlopen hebben een slingerend karakter. De percelen hebben een stroken- of grillige blokvorm. De bodems (ooivaag- en poldervaaggronden) zijn relatief droog en uitstekend geschikt voor boomgaarden. De boomgaarden, (wind)singels en overige beplantingen vormen een kleinschalig landschap. Oeverwallen komen voor langs de IJssel, o.a. tussen Veesten en Vorchten, tussen Empe en Brummen en bij Steenderen en het Rijnstrangengebied (ten zuiden van Zevenaar), langs de Neder-Rijn tussen Wageningen en Rhenen. In tegenstelling tot de oeverval bij de Rijnstrangen bevinden er zich langs de IJssel nauwelijks boomgaarden. Tussen de Rijn en de Waal liggen veel "fossiele" oeverwallen met plaatsen als Elst, Valburg, Zetten en Buren. Bijzonder is de aanwezigheid van landgoederen (Hemmen, Loenen, Mariënwaard).

Ingepolderde uiterwaardenlandschap
In 1356 is de IJsselmeander bij Empe afgesneden. De Oude IJssellopen in de Voorster-, Nijenbeker-, Wilpsche Klei en de Overmarsch verloren hun watervoerende karakter. Dit en de aanleg van de Veluwsche Bandijk in de 14e eeuw maakten permanente bewoning en landbewerking dichter bij de IJssel mogelijk. De zomerkade functioneerde blijkbaar als een waterkering. Dat overstromingen voorkwamen blijkt uit het feit dat de boerderijen op pollen stonden. Met de aanleg van de Brummensche Bandijk werd ook een deel van Cortenoever feitelijk ingepolderd. De bodems wijken dan ook niet af van wat voor de huidige uiterwaarden gebruikelijk is (ooivaag- en poldervaag-gronden).
De gebieden kenmerken zich mede door het voorkomen van relatief veel reliëf, onregelmatige blok verkavelingen, slingerende wegen (vaak op dijkjes) en (oude)waterlopen en kolken. Er is sprake van meer bewoning dan in de uiterwaarden zelf.
De Bakerwaard tussen Baak en Bronkhorst heeft zijn functie van waterberging door indijking verloren. Behoudens langs de Baakerwaardsche Laak zijn lijnvormige beplantingen in de vorige eeuw verdwenen. De kavels bezitten een onregelmatige blokvorm. Opvallend is de hogere ligging van het centrale deel. De weinige bebouwing is hier gelegen op vorstvaaggronden. De andere gronden bevatten rivierklei (polder-, ooivaaggronden). Langs de Baakerwaardsche Laak liggen populierenbossen met riet en moerasvegetaties. Hier zit ook veen in de ondergrond.
Ingepolderde uiterwaarden vindt men ook langs de (Oude) Rijn: Marspolder en Rijnstrangengebied, langs de Waal: de polder van Erlecom, Tiengeboden en het Munnikenland en langs de Maas: de polder van Bern.

Komlandschap
Kommen zijn de tussen de diverse stroomruggen gelegen lagere delen waar tijdens de overstromingen de fijnere sedimenten werden afgezet. Hier vond ook vaak veenvorming plaats. Ze bevatten meer klei en veen en zijn ook beduidend natter dan de oeverwallen. De bodems bestaan uit poldervaaggronden. Bewoning was voor recente ontwatering en ruilverkavelingen nagenoeg niet aanwezig. Nu liggen boerderijen verspreid langs rechte, rationele ontsluitingswegen. De kavels zijn groot en blokvormig. Lijnvormige elementen

als bomenrijen, (elzen)singels en knotwilgrijen volgen de weg- en waterlopen en zijn veelal transparant, zodat een grootschalig open landschap is ontstaan.
Een voorbeeld van een kommenlandschap bevindt zich ten noorden van Duiven-Zevenaar (Lathumsche- en Bahrsche Veld, Rouvenen).
In de noordelijke IJsselvallei liggen de komgronden achter de oeverwal en worden aan de westzijde begrensd door de Groote Wetering. Ontginningen konden plaatsvinden nadat de waterstaatkundige toestand verbeterd werd. Zo is in 1370 de Groote Wetering gegraven met als doel het water van de Veluwse beken af te voeren. De aanwezigheid van een aantal noord-zuid georiënteerde weteringen is kenmerkend voor dit gebied (Groote-, Nijbroeksche- Middeldijkse-Zeedijksche- en Terwoldsche Wetering).

Terrasvlaktelandschap
Tijdens een deel van de ijstijden liep de Rijn ten westen van het Montferland door het (Oude) IJsseldal. De zee lag veel lager dan nu en het riviersysteem was niet meanderend maar vlechtend. De rivier bestond uit een brede vlakte met vele zichzelf vertakkende stroomgeulen met snel stromend water. Er werd voornamelijk zand en grind afgezet. Toen de zeespiegel steeg, werd het stromingsregime rustiger en kreeg een benedenloopkarakter. De rivier ging meanderen en sneed zich in, in het ontstane terras. De (lage) delen van het terras werden opgevuld met klei. Langzamerhand verlegde de Rijn zijn loop naar het westen en verliet hij de IJsselvallei. Nog tijdens de laatste ijstijd ontstond de Gelderse Poort. De invloed van de Rijn bleef verder beperkt tot de aanvoer van overstromingsmateriaal via die Wald en het Grenskanaal, waarmee de terrasvlakte werd vervlakt
Op de terrasvlakte is veel micro-reliëf aanwezig door de vele oude en nieuwe geulen in boven- en ondergrond. Hierin onderscheidt het zich o.a. van de jongere komgebieden. Tot halverwege de vorige eeuw had het gebied een slagen- en strokenkarakter met veel lijnvormige elementen op de kavelscheidingen. Hier is niets van over en het gebied is arm aan structuur. De weinige lijnvormige elementen staan langs weg- en waterlopen. De verkaveling is nu rationeel en relatief grootschalig. De bebouwing is verspreid. Het gebied wordt tevens gekenmerkt door oude én nieuwe zand- en kleiwinningen. De terrasvlakte ligt ten oosten van het Montferland.

Terrasvlakte en -restruggenlandschap
Het verschil met de terrasvlakte-eenheid bestaat uit het feit dat een groot deel van het oppervlakte bestaat uit plateaus en ruggen die niet door klei zijn afgedekt. Deze steken boven de omgeving uit en zijn van oudsher de gebieden waar akkerbouw plaatsvond en waar bebouwing zich concentreerde in dorpen en gehuchten als (klein)Azewijn, Netterden, Mechelen, Varsselde en Veldhunten. Tevens bevatten deze eenheden veel recente geulen van het meanderende riviersysteem.
Ook hier zijn de perceelsscheidende lijnvormige elementen verdwenen en vervangen door enkele erf- en wegbeplantingen.

Rivierweide- en beekweidelandschap
De rivierweide onderscheidt zich van de beekweide m.n door de grootte van het oppervlak dat, vergelijkbaar met uiterwaarden, dienst doet als waterberging bij hoge waterafvoer. De rivierweide vindt men langs de Oude IJssel, de beekweiden langs de Berkel en de Bolksbeek. De rivierweide bestaat uit een stelsel van meanderruggen en -geulen, de beekweide uit overstromingsvlakten of beekdalbodems met meanderruggen en -geulen.
De gronden in de rivierweide zijn rivierkleibodems (poldervaag-, ooivaaggronden). De beekweide bevat echter ook zandgronden met een

humeuze bovengrond (poldervaag-, beekeerd-, dikke eerdgronden). De beekweide is over het algemeen natter.
Beide landschappen zijn drastisch veranderd, lijnvormige elementen zijn nagenoeg verdwenen.
Resteert een open landschap met grillig blokvormige percelen en wat bosjes.

De zeekleipolders

Polderlandschap
Het noordelijk deel van de Gelderse Vallei en het noordelijk deel van de Randmeerkust is een waddengebied geweest met onder andere strandwallen, veenvorming en de afzet van zeeklei. In de zeeklei zijn nog aardwetenschappelijk zeer waardevolle resten aanwezig van kreekjes zoals de Kromme beken en de Riesbeek.

Tussen Hoophuizen en Polsmaten ligt nog een aantal aardwetenschappelijk zeer waardevolle en min of meer gave restanten van de strandwal. In dit gebied ligt overigens ook een van de laatste nog vrij meanderende beken: de Nodbeek. Noordelijker had de Zuiderzee tot de 14e eeuw vrij spel. Toen is begonnen met het bedijken. De oudste zeeweringen zijn de Winterdijk en de Woldweg. De Zomerdijk werd aangelegd in 1369. Maar tot de aanleg van de afsluitdijk in 1932 vonden nog overstromingen plaats. Veel boerderijen zijn dan ook op huisterpen gebouwd.
De bodems variëren tussen poldervaag-, drechtvaag- en waardveengronden afhankelijk van de dikte van de klei en veenpakketten. De grondwaterstand is relatief hoog. Dit wordt weerspiegeld in de vele sloten en vaarten.
De occupatie geschiedenis gaat dus ver terug. Pollen, verhogingen met bebouwing, herinneren hieraan. Ook de grillige blokvorm verkaveling die veel voorkomt is hier aan te danken. Begroeiing is schaars.Voorbeelden van polders vindt men ten noorden van Nijkerk, de poldes Oosterwolde en Hattem.

De veenontginningen

De veenontginningen hebben een verschillende ontstaans-geschiedenis.
In de IJsselvallei, in de sneeuwsmeltwaterdalen van de stuwwal, bij Epe en Vaassen, heeft veenvorming plaatsgevonden. Zo ontstonden het Tongerensche-, Wisselsche- en Pollensche Veen gescheiden van elkaar door bosstroken. In de laagste delen komen moerige en venige gronden voor met een grondwatertrap I en II, omringd door beek- en gooreerdgronden en veldpodzolen met een lagere grondwaterstand. De dalen zijn aardwetenschappelijk waardevol. Ze zijn smal en de ontginning heeft daardoor een totaal ander karakter gekregen dan andere veenontginningen. Het landschap is kleinschalig en voorzien van een gevarieerde begroeiing (vooral bij Tongeren). De ontwatering heeft gebruik gemaakt van reeds aanwezige beken als Vlasbeek, Dorpsche beek, Paalbeek, Verloren beek, Tongerensche beek en Smallertsche beek. Bebouwing is verspreid of in linten aan- of geheel afwezig. De wegen recht, de verkaveling blokvormig.
In de lage delen van de Randmeerkust heeft tussen de dekzandruggen (onderling) en de strandwal veenvorming plaatsgevonden. Veel veen is afgegraven. Ontginning tot landbouwgrond vond plaats na voldoende ontwatering. In het noordelijke deel vond dit eerst plaats na de inpoldering van de zeekleigebieden. De dekzandruggen functioneerden als ontginningsbasis. Hier ontstond een lintbebouwing (bijv. Oldenbroek). Soms was een tweede dekzandrug de eindgrens (bijv. Zwarteweg). Soms werd in een bepaalde richting geen enkele beperking opgelegd en ontstonden langgerekte, smalle percelen van wisselende lengte (franje) met secundaire, jongere nederzettingen (Bovenstreek, Lapstreek) waarbij de kavelgrenzen zich ook uitstrekte over het zandgebied. De oude *(besloten) ontginningen* worden veelal gekenmerkt door een hogere dichtheid aan sloten en kavelbeplantingen dan de meer recente *(open) ontginningen.*

In de lage delen van de Gelderse Vallei heeft onder invloed van kwel veenvorming plaats gevonden. Het veen is nagenoeg in zijn geheel afgegraven. Dit vond plaats na voldoende ontwatering. In de noordelijke delen van de vallei kon dit pas na het graven van de Laak ten behoeve van de inpoldering van de zeekleigebieden. De oude ontginningen worden veelal gekenmerkt door een hogere dichtheid aan sloten en kavelbeplantingen in een patroon van lange smalle percelen (slagen). De meer recente ontginning in het Binnenveld is veel opener. De oude ontginningen liggen veelal op beekeerdgronden en hebben hoogstens nog een wat moerige bovengrond. Onder invloed van de Rijn is in het Binnenveld ook klei afgezet. daarnaast komt ook nog veen aan het oppervlak voor.
Voorbeelden van de oude ontginningen vindt men o.a. bij Veenhuizen en in het Nijkerker- en Ederveen.

Het recreatielandschap

Dit landschapstype komt het meest voor in het Rivierengebied. Dit komt doordat de grootschalige complexen altijd het gevolg zijn van ontgrondingen. De laatste tientallen jaren geniet natte winning de voorkeur boven droge winning (als op de Veluwe). De resulterende (zandwin)plassen worden voor een belangrijk deel opgeleverd t.b.v. recreatie. Voorbeelden zijn de buitendijkse projecten de Bijlandt en de Gouden Ham. Binnendijks gelegen zijn o.a. Slijk-Ewijk en der Berendonck. Landschappelijke patronen volgen de vormen van recreatie (golf, surfen, zwemmen, dagrecreatie enz)
Rond een L-vormige plas, ontstaan na zandwinning, is bij Bussloo een recreatiegebied aangelegd. Deze grootschalige voorziening is mede aangelegd om de recreatieve druk van de Veluwe af te leiden. Er zijn stranden, ligweiden, horecavoorzieningen, een golfbaan en parkeerplaatsen aangelegd.
Verschillende bosjes en lijnvormige beplantingen creëren kleinere ruimtes. Aan de zuidkant grenst het gebied aan het Gietelsche en Appensche Veld.

Het kassenlandschap

Het landschapstype is geëvolueerd uit het oeverwallen- en stroomruggen-landschap. Het is zuiver doelmatig en zeer herkenbaar.
Traditionele landschapskenmerken zijn nagenoeg afwezig. Het is te bezien als een stads- of industrieellandschap.
Voorbeelden vindt men bij Gameren, Poederigen, Let en Huissen.

Bijlage 3

Basispakketten uit de subsidieregeling natuurbeheer

De bedragen worden jaarlijks geactualiseerd. De bedragen in de tekst zijn prijspeil 2004.

Basispakket 01: Plas en ven

1 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 40% van de oppervlakte van de beheerseenheid wordt bedekt door kroossoorten of kroosvaren; en de beheerseenheid maakt ten hoogste 90% deel uit van een terrein, waarvan de overige delen voldoen aan één of meer van de andere basis- of pluspakketten in de bijlagen van deze regeling, met uitzondering van pluspakket 10 grootschalige natuur.
2 Beheersvoorschriften: regulier onderhoud ten behoeve van de instandhouding van de plas. Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Plas en ven: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 16,56 per ha per jaar

Basispakket 02: Moeras

1 Ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit moeras; en ten hoogste 40% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water.
2 Beheersvoorschriften: Ten minste 60% van de oppervlakte van de beheerseenheid vrijhouden van bos en struweel; hetzelfde deel van de beheerseenheid wordt nooit in twee opeenvolgende jaren gemaaid. Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Moeras: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 32,10 per ha per jaar

Basispakket 03: Rietcultuur

1 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met riet; en het riet is ten hoogste 1 jaar oud.
2 Beheersvoorschriften: De gehele beheerseenheid wordt jaarlijks gemaaid in de periode tussen 1 september en 15 april; het maaisel wordt in dezelfde periode afgevoerd. Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Rietcultuur: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 165,65 per ha per jaar

Basispakket 04: (Half)natuurlijk grasland

1 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland of kwelder; en in geval van grasland zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten inclusief mossen aanwezig per 25m2; en ten hoogste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met pijpestrootje of bochtige smele.
2 Beheersvoorschriften: In geval van grasland het gewas jaarlijks afvoeren via maaien of beweiden. In de periode van 1 juli tot 1 april is een veebezetting van ten hoogste 3 GVE per hectare op enig moment toegestaan. Bemesting met ruige mest of kalk is toegestaan indien dit voor het beheer noodzakelijk is.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket (Half)natuurlijk grasland: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 127,35 per ha per jaar

Basispakket 05: Heide

1 Ten minste 30% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met een of meer van de volgende heidesoorten: struikhei, dophei, kraaihei; en de resterende oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met grassen, kruiden, mossen, korstmossen, stuifzand, struweel, bos of water; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 15% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of uit ander struweel dan jeneverbes of gagel.
2 Beheersvoorschriften: op ten minste 30% van de oppervlakte van de beheerseenheid vergrassing bestrijden door middel van begrazen; of in het

tijdvak op ten minste 10% van de oppervlakte van die delen van de beheerseenheid waar vergrassing optreedt, de vergrassing bestrijden door plaggen, chopperen, maaien en afvoeren. Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Heide: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 41,41 per ha per jaar

Basispakket 06: Struweel

1 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met bomen, struiken of kruidachtige planten; en ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met inheemse houtachtige gewassen met een lengte van ten minste 1 meter en ten hoogste 5 meter; ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit struweel.
2 Beheersvoorschriften: regulier beheer ten behoeve van de instandhouding van het bos, waaronder het onderhouden van wegen en waterlopen Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Struweel: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 10,35 per ha per jaar

Basispakket 07: Hoogveen

1 Op tenminste 5% van de oppervlakte van de beheerseenheid komen veenmossoorten voor, niet gedomineerd door waterveenmos (bedekkingsgraad kleiner dan 50%); en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel; en de overige oppervlakte bestaat uit pijpestrootje of natte heide; en de beheerseenheid ligt in de fysisch-geografische regio Heuvelland of hogere zandgronden.
2 Beheersvoorschriften: regulier onderhoud ten behoeve van de instandhouding van het hoogveen.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket hoogveen: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 79,72 per ha per jaar

Basispakket 08: Akker

1 Op de gehele beheerseenheid wordt ten minste vijf van de zes jaren graan, met uitzondering van maïs, verbouwd.
2 Beheersvoorschriften: bemesting met mest van rundvee, schapen of paarden is in ten hoogste 2 jaren van het tijdvak toegestaan; mechanische onkruidbestrijding is niet toegestaan tussen het zaaien en de oogst. Bemesting met ruige mest of kalk is toegestaan indien dit voor het beheer noodzakelijk is.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Akker: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 144,94 per ha per jaar

Basispakket 09: Bos

1 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit houtopstand waarvoor een herplantingsplicht als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Boswet geldt; en ten minste 5% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten; en de verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot.
2 Beheersvoorschriften: regulier beheer ten behoeve van de instandhouding van het bos, het onderhouden van wegen en waterlopen en het beheer zoals beschreven onder 1. Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Bos: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 49,69 per ha per jaar

Basispakket 10: Natuurlijke eenheid, A: zonder begrazing, B: met begrazing	1 De beheerseenheid bestaat uit aaneengesloten natuurgebied (land en/of water). 2 Beheersvoorschriften: Variant A: op ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid vindt ongecompartimenteerd waterbeheer plaats; Variant B: Op ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid vindt begrazingsbeheer plaats. Minimum oppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Natuurlijke eenheid: 0,5 ha. *Beheersbijdrage, behorende bij variant A zonder begrazing: € 10,35 per ha per jaar* *Beheersbijdrage, behorende bij variant B met begrazing: € 35,20 per ha per jaar*

Bijlage 4 Pluspakketten uit de subsidieregeling natuurbeheer

De bedragen worden jaarlijks geactualiseerd. De bedragen in de tekst zijn prijspeil 2004.

Pluspakket 11: Soortenrijke plas

1 Corresponderend aan basisipakket 01 (Plas en ven)
2 In de beheerseenheid komen ten minste 7 van de meetsoorten voor uit de lijst A; of ten minste 2 uit de lijst B; of ten minste 12 uit de lijsten A en C; of ten minste 8 uit de lijsten B en C. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (flora/zoet): brede waterpest, holpijp, waterviolier, waterdrieblad, kransvederkruid, groot nimfkruid, spits fonteinkruid, rossig fonteinkruid, plat fonteinkruid, stomp fonteinkruid, langstengelig fonteinkruid, fijne waterranonkel, grote boterbloem, grote waterranonkel, kleine egelskop, krabbenscheer, groot blaasjeskruid, stekelharig kransblad, sterkranswier, bronmos, watergentiaan, glanzig fonteinkruid, lidsteng, ruw kransblad, paarbladig fonteinkruid, blauwe watereereprijs, smalle waterweegbree, slanke waterweegbree, slangenwortel;
B (flora/brak): lidsteng, zilte waterranonkel, spiraalruppia, snavelruppia, gesteelde zannichellia, groot nimfkruid;
C (fauna): zomertaling, slobeend, krooneend, tafeleend, visdief, zwarte stern, bruine korenbout, plasrombout, grote keizerlibel, glassnijder, kamsalamander, knoflookpad, boomkikker, ringslang, waterspitsmuis, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water.
3 Beheersvoorschriften: meetsoorten monitoren. Beheer ten behoeve van instandhouding van een soortenrijke plas.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Soortenrijke plas: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 80,75 per ha per jaar

Pluspakket 12: Soortenrijk ven

1 In de beheerseenheid komen ten minste 4 van de meetsoorten voor uit de lijst A; of ten minste 10 uit de lijsten A en B. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (flora): ondergedoken moerasscherm, stijve moerasweegbree, kruipende moerasweegbree, gesteeld glaskroos, moerashertshooi, kleine biesvaren, grote biesvaren, oeverkruid, waterlobelia, waterlepeltje, waterpostelein, pilvaren, ongelijkbladig fonteinkruid, weegbreefonteinkruid, witte waterranonkel, vlottende bies, drijvende egelskop, kleinste egelskop, doorschijnend glanswier, moerassmele, duizendknoopfonteinkruid, drijvende waterweegbree, naaldwaterbies, draadzegge;
B (fauna): dodaars, geoorde fuut, wintertaling, zwarte stern, speerwaterjuffer, tengere pantserjuffer, venwitsnuitlibel, koraaljuffer, bruine winterjuffer, venglazenmaker, kamsalamander, vinpootsalamander, poelkikker, heikikker, boomkikker, ringslang, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water.
2 Beheersvoorschriften: Meetsoorten monitoren. Beheer ten behoeve van instandhouding van een soortenrijke ven.
3 Corresponderdend basispakket: basispakket 01 Plas en ven
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Soortenrijk ven: 0,1 ha.

Beheersbijdrage: € 59,01 per ha per jaar

Pluspakket 13: Beek en duinrel

1 In de beheerseenheid komen ten minste 2 van de meetsoorten voor uit de lijst A; of 5 uit de lijsten A en B. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (flora): bittere veldkers, verspreidbladig goudveil, paarbladig goudveil, drijvende waterweegbree, groot bronkruid, vlottende waterranonkel, klimopwaterranonkel, grote waterranonkel, haaksterrenkroos, teer vederkruid, beekpunge, bronmos, doorgroeid fonteinkruid, rivierfonteinkruid;
B (fauna): ijsvogel, grote gele kwikstaart, waterspreeuw, bosbeekjuffer, beekoeverlibel, gewone bronlibel, weidebeekjuffer, beekrombout, blauwe breedscheenjuffer, vuursalamander, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis, waterspitsmuis; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit ongekanaliseerde stromende beek of duinrel met een breedte van ten hoogste 25 m.
2 Beheersvoorschriften: meetsoorten monitoren. Beheer ten behoeve van instandhouding van een beek en duinrel.
3 Corresponderend basispakket: basispakket 02 (Moeras)
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Beek en duinrel: 0,1 ha.

Beheersbijdrage: € 403,77 per ha per jaar

Pluspakket 14:Trilveen

1 Op de beheerseenheid komen ten minste 7 van de volgende meetsoorten voor: (flora) knotszegge, ronde zegge, draadzegge, vleeskleurige orchis, slank wollegras, veenmosorchis, geelhartje, groenknolorchis, waterdrieblad, parnassia, moeraskartelblad, sierlijke vetmuur, plat blaasjeskruid, klein blaasjeskruid, kleine valeriaan, rood schorpioenmos, groot veenvedermos, echt vetmos;
ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit moeras; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 5% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel.
2 Beheersvoorschriften: jaarlijks maaien en het maaisel afvoeren, in de periode van 15 juni tot en met 15 september; meetsoorten monitoren.
3 Corresponderend basispakket: basispakket 02 (Moeras)
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket Trilveen: 0,05 ha

Beheersbijdrage: € 1.564,35 per ha per

Pluspakket 15: Overjarig rietland

1 Op de beheerseenheid komen ten minste 6 van de volgende meetsoorten voor: (fauna) roerdomp, woudaapje, purperreiger, lepelaar, bruine kiekendief, waterral, porseleinhoen, blauwborst, snor, sprinkhaanzanger, grote karekiet, baardmannetje, vroege glazenmaker, bruine korenbout, ringslang, noordse woelmuis, waterspitsmuis, ruige dwergvleermuis.
Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen; en ten minste 80% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met riet; en ten hoogste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel.
2 Beheersvoorschriften: jaarlijks ten hoogste een derde deel van de oppervlakte van de beheerseenheid maaien; het maaisel afvoeren; meetsoorten monitoren.
3 Corresponderend basispakket: basispakket 02 (Moeras)
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Overjarig riet: 0,5 hectare.

Beheersbijdrage: € 78,68 per ha per jaar

Pluspakket 16: Veenmosrietland en moerasheide

1 Op de beheerseenheid komen tenminste 5 van de meetsoorten voor uit de lijst A of ten minste 10 uit de lijsten A en B; ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de lijsten genoemd in de rode lijsten meetellen; en tenminste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met veenmossoorten; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit moeras; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 5% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel.
A (flora): lavendelhei, struikhei, kraaihei, gewone dophei, grote veenbes, kleine veenbes, rode bosbes, knotszegge, ronde zegge, sterzegge, draadzegge, vleeskleurige orchis, brede en rietorchis, slank wollegras, veenmosorchis, geelhartje, groenknolorchis, waterdrieblad, addertong, parnassia, moeraskartelblad, welriekende nachtorchis, sierlijke vetmuur, plat blaasjeskruid, klein blaasjeskruid, blauwe knoop, ronde zonedauw, kamvaren, moerasviooltje, tormentil;
B (fauna): bruine kiekendief, poseleinhoen, kwartelkoning, waterral, wulp, St.Jansvlinder, grote vuurvlinder, zilveren maan, groentje, noordse winterjuffer, groene glazenmaker, glassnijder, gevlekte witsnuitlibel, poelkikker, heikikker, levendbarende hagedis, ringslang, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis, Noorse woelmuis, waterspitsmuis.
2 Beheersvoorschriften: het gewas jaarlijks maaien en afvoeren; meetsoorten monitoren.
3 Corresponderend basispakket: basispakket 02 (moeras)
Minimum oppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Veenmosrietland en moerasheide: 0,05 ha.

Beheersbijdrage: € 819,96 per ha per jaar

Pluspakket 17: Nat soortenrijk grasland

1 Corresponderend basispakket 04 ((Half)natuurlijk grassland).
2 Op de beheerseenheid komen ten minste 5 van de volgende meetsoorten voor uit lijst A; of ten minste 4 uit lijst B; of ten minste 5 uit lijst C; of ten minste 3 uit lijst D; of ten minste 7 uit lijst E; of ten minste 10 uit de lijsten A en F; of ten minste 10 uit de lijsten B en F; of ten minste 10 uit de lijsten C en F; of ten minste 9 uit de lijsten D en F; of ten minste 12 uit de lijsten E en F. Ook kan van de genoemde aantallen bij de lijsten A t/m E ten hoogste één soort uit één van de andere lijsten A t/m E meetellen voor het resultaat. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (Flora/Dotterbloemhooiland): trosdravik, moesdistel, wilde herfsttijloos, moerasstreepzaad, vleeskleurige orchis, brede en rietorchis, addertong, harlekijn, adderwortel, slanke sleutelbloem, knolsteenbreek, echte koekoeksbloem, gewone dotterbloem, grote ratelaar, gevleugeld hertshooi, waterkruiskruid, kleine valeriaan;
B (Flora/Nat schraalland): tweehuizige zegge, blonde zegge, vlozegge, spaanse ruiter, gevlekte orchis, moeraswespenorchis, breed wollegras, klokjesgentiaan, draadrus, parnassia, vetblad, welriekende nachtorchis, klein glidkruid, zaagblad, kleine valeriaan, melkviooltje, schildereprijs, sterzegge;
C (Flora/Natte duinvallei): dwergbloem, teer guichelheil, zomer- en herfstbitterling, platte bies, vleeskleurige orchis, armbloemige waterbies, moeraswespenorchis, bonte paardenstaart, grote muggenorchis, slanke gentiaan, honingorchis, groenknolorchis, parnassia, knopbies, moerasgamander, drienervige zegge, geelgroene en dwergzegge;
D (Flora/Nat uiterwaardhooiland): trosdravik, wilde kievitsbloem, genadekruid, engelse alant, polei, rode ogentroost, gulden boterbloem, weidekervel, grote pimpernel, noords walstro, echte koekoeksbloem;

E (Flora/Brak grasland): aardbeiklaver, moeraszoutgras, schorrenzoutgras, selderij, kruipend moerasscherm, zulte, zilte zegge, zilte rus, melkkruid, rode ogentroost, fraai duizendguldenkruid, zeeweegbree, behaarde boterbloem, knolvossenstaart, zilt torkruid, zilte schijnspurrie, gerande schijnspurrie;
F (Fauna): zomertaling, slobeend, kwartelkoning, kemphaan, watersnip, grutto, tureluur, gele kwikstaart, grauwe klauwier, zilveren maan, aardbeivlinder, bruine vuurvlinder, groot dikkopje, bruin zandoogje, rugstreeppad, ringslang, kamsalamander, poelkikker, noordse woelmuis, ondergrondse woelmuis, veldspitsmuis, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland; en het grasland bevindt zich binnendijks ten opzichte van zeewerende dijken;

2 Beheersvoorschriften: het gewas jaarlijks afvoeren via maaien of beweiden; in de periode van 1 juli tot 1 april is een veebezetting van ten hoogste 3 GVE per hectare op enig moment toegestaan; meetsoorten monitoren; bemesting met ruige mest of kalk is toegestaan indien dit voor het beheer noodzakelijk is.

Beheersbijdrage: € 881,04 per ha per jaar

Pluspakket 18:
Droog soortenrijk grasland

1 Corresponderend basispakket 04 ((Half)natuurlijk grasland)

2 Op de beheerseenheid komen ten minste 4 van de meetsoorten voor uit lijst A; of ten minste 5 uit lijst B; of ten minste 5 uit lijst C; of ten minste 5 uit lijst D; of ten minste 8 uit de lijsten A en E; of ten minste 9 uit de lijsten B en E; of ten minste 9 uit de lijsten C en E; of ten minste 9 uit de lijsten D en E. Ook kan van de genoemde aantallen bij de lijsten A t/m D ten hoogste één soort uit één der andere lijsten A t/m D meetellen voor het resultaat. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.

A (Heischraal grasland): rozenkransje, valkruid, gelobde maanvaren, stijve ogentroost, klokjesgentiaan, addertong, heidekartelblad, liggende vleugeltjesbloem, blauwe knoop, harlekijn, hondsviooltje, betonie, herfstschroeforchis, groene nachtorchis, welriekende nachtorchis, veldgentiaan;

B (Kalkgrasland): poppenorchis, hondskruid, aarddistel, kalkwalstro, franjegentiaan, Duitse gentiaan, grote muggenorchis, geel zonneroosje, beemdhaver, honingorchis, tengere veldmuur, bijenorchis, vliegenorchis, soldaatje, aapjesorchis, bergnachtorchis, kuifvleugeltjesbloem, gulden sleutelbloem, harige ratelaar, grote centaurie, trosgamander, echte gamander, berggamander, driedistel, duifkruid, ruige scheefkelk, breed fakkelgras;

C (Stroomdalgrasland): wilde averuit, voorjaarszegge, vroege zegge, kleine steentijm, steenanjer, zandwolfsmelk, sikkelklaver, walstrobremraap, rode bremraap, voorjaarsganzerik, veldsalie, tripmadam, zacht vetkruid, kleine ruit, grote tijm, gestreepte klaver, brede ereprijs, liggende ereprijs, smal fakkelgras, duifkruid, overblijvende hardbloem;

D (Bloemdijk): gewone agrimonie, moeslook, kluwenklokje, rapunzelklokje, grote centaurie, wollige distel, ruige anjer, beemdkroon, aardaker, glad parelzaad, klavervreter, wilde peterselie, karwijvarkenskervel, grote bevernel, ruige weegbree, kleine ratelaar, veldsalie, knopig doornzaad, groot streepzaad, kattendoorn, wilde marjolein en echte kruisdistel;

E (Fauna): kwartel, patrijs, grauwe klauwier, geelgors, bruin dikkopje, icarusblauwtje, hooibeestje, kleine vuurvlinder, argusvlinder, bruin blauwtje, ondergrondse woelmuis, veldspitsmuis; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland.

3 Beheersvoorschriften: het gewas jaarlijks afvoeren via maaien of beweiden; in de periode van 1 juli tot 1 april is een veebezetting van ten hoogste 3 GVE per hectare op enig moment toegestaan; meetsoorten monitoren; bemesting met ruige mest of kalk is toegestaan indien dit voor het beheer noodzakelijk is.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Droog soortenrijk grasland: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 301,27 per ha per jaar
Beheersbijdrage in geval van bloemdijken: € 970,08 per ha per jaar

Pluspakket 19: Soortenrijk stuifzand

1 Op de beheerseenheid komen ten minste 4 van de volgende meetsoorten voor:
(Fauna) nachtzwaluw, draaihals, boomleeuwerik, duinpieper, gekraagde roodstaart, tapuit, klapekster, geelgors, kleine heivlinder, kommavlinder, heivlinder. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen; en ten minste 50 % van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit levend stuifzand; en ten minste 10 % van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met buntgras of korstmos; en ten hoogste 30 % van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit heide; en ten hoogste 20 % van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit struweel of bos.
2 Beheersvoorschriften: ten minste 50 % van de oppervlakte van de beheerseenheid vrijhouden van bos en struweel; meetsoorten monitoren.
Minimum oppervlakte van de beheerseenheid behorende bij pluspakket Soortenrijk stuifzand: 0,5 ha.
3 Corresponderend basispakket: basispakket 10 Natuurlijke eenheid, variant A: zonder begrazing.

Pluspakket 20: Droge heide

1 Corresponderend basispakket 05 (Heide)
2 Op de beheerseenheid komen ten minste 5 van de meetsoorten voor uit lijst A; of ten minste 11 uit de lijsten A en B. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (Flora): heidezegge, stekelbrem, duitse brem, kruipbrem, dennenwolfsklauw, grondster, grote wolfsklauw, kleine schorseneer, klein warkruid, rode dophei, kleine wolfsklauw, verfbrem, rond wintergroen, bronsmos, rode en dove heidelucifer, rood bekermos, rendiermossen;
B (Fauna): wulp, korhoen, patrijs, nachtzwaluw, draaihals, boomleeuwerik, paapje, roodborsttapuit, tapuit, grauwe klauwier, klapekster, geelgors, heivlinder, kommavlinder, bruine vuurvlinder, kleine vuurvlinder, hooibeestje, zandhagedis, levendbarende hagedis, gladde slang, adder; en ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met een of meer van de volgende heidesoorten: struikhei, dophei, kraaihei; en de resterende oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met grassen, kruiden, mossen, korstmossen, stuifzand, struweel, bos, water; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 15% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of uit ander struweel dan jeneverbes of gagel.

3 Beheersvoorschriften: op ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid wordt vergrassing bestreden door middel van begrazen; of in het tijdvak wordt op ten minste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid waar vergrassing optreedt, vergrassing bestreden door middel van plaggen, chopperen, maaien en afvoeren; meetsoorten monitoren.
Minimum oppervlakte van de beheerseenheid behorende bij pluspakket Droge heide: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 69,36 per ha per jaar

Pluspakket 21: Natte heide

1 Corresponderend basisipakket 05 (Heide)
2 Op de beheerseenheid komen ten minste 4 van de meetsoorten voor uit lijst A; of ten minste 11 uit de lijsten A en B. Ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen.
A (Flora): draadgentiaan, gevlekte orchis, kleine zonnedauw, ronde zonnedauw, klokjesgentiaan, moeraswolfsklauw, beenbreek, heidekartelblad, witte snavelbies, bruine snavelbies, gewone en noordse veenbies, wijdbloeiende rus, koprus, dwergrus;
B (Fauna): watersnip, grutto, tureluur, wulp, korhoen, patrijs, nachtzwaluw, draaihals, boomleeuwerik, blauwborst, paapje, roodborsttapuit, tapuit, grauwe klauwier, klapekster, geelgors, heidegentiaanblauwtje, heideblauwtje, groentje, heikikker, levendbarende hagedis, adder, ringslang, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis.
En ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met een of meer van de volgende heidesoorten: struikhei, dophei,kraaihei; en de resterende oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met grassen, kruiden, mossen, korstmossen, stuifzand, struweel, bos, water; en ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 15% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel.
3 Beheersvoorschriften: op ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid wordt vergrassing bestreden door middel van begrazen; of in het tijdvak wordt op ten minste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid waar vergrassing optreedt, vergrassing bestreden door middel van plaggen, chopperen, maaien en afvoeren; meetsoorten monitoren.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij pluspakket Natte heide: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 79,72 per ha per jaar

Pluspakket 22: Levend hoogveen

1 De beheerseenheid ligt in de fysisch-geografische regio Heuvelland of hogere zandgronden.
2 Op de beheerseenheid komen ten minste 6 van de meetsoorten voor uit de lijst A; of ten minste 15 van uit de lijsten A en B; ook kan voor het resultaat naast de hier genoemde soorten ten hoogste 1 andere soort uit de rode lijsten meetellen; en ten minste 5% van de opervlakte van de beheerseenheid is bedekt met veenmos, waaronder ten minste 2 van de volgende soorten: wrattig veenmos, hoogveen-veenmos, rood veenmos; en ten hoogste 20% van de oppevlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en ten hoogste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel; en de overige oppervlakte bestaat uit pijpestrootje of natte heide.
A (Flora): lavendelhei, eenarig wollegras, kleine veenbes, witte snavelbies, veenbloembies, lange zonnedauw, rood veenmos, wrattig veenmos, hoogveen-veenmos, slijkzegge, beenbreek.

B (Fauna): dodaars, geoorde fuut, wintertaling, blauwe kiekendief, korhoen, kemphaan, watersnip, grutto, wulp, tureluur, zwarte stern, nachtzwaluw, gele kwikstaart, blauwborst, paapje, roodborsttapuit, grauwe klauwier, klapekster, veenhooibeestje, veenbesparelmoervlinder, veenbesblauwtje, groot dikkopje, hoogveenglanslibel, noordse glazenmaker, tengere pantserjuffer, koraaljuffer, noordse witsnuitlibel, heikikker, levendbarende hagedis, adder, gladde slang, ringslang, ruige dwergvleermuis, gewone baard- of brandt's vleermuis, franjestaart, gewone grootoorvleermuis.

3 Beheersvoorschriften: meetsoorten monitoren

4 Corresponderend basispakket: basispakket 06 (Hoogveen)
Minimumoppervlakte beheerseenheid behorende bij pluspakket Levend hoogveen: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 128,38 per ha per jaar

Pluspakket 23: Soortenrijk weidevogelgrasland

1 Op de beheerseenheid komen ten minste 75 broedparen per 100 hectare voor van een of meer van de volgende meetsoorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, waarvan ten minste 35 broedparen van de soorten grutto, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland; en de beheerseenheid ligt binnen een gebied met een oppervlakte van ten minste 25 hectare waar in een Natuurgebiedsplan het pluspakket Soortenrijk weidevogelgrasland of het pluspakket Zeer soortenrijk weidevogelgrasland is opengesteld.

2 Beheersvoorschriften: ten minste 3% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit vluchtstroken (verspreid liggende gronden met een oppervlakte van ten minste 1000 m2 die niet eerder dan 22 mei worden gemaaid of beweid en in ieder geval steeds ten minste twee weken later dan de datum waarop omliggende gronden zijn gemaaid of voor het eerst worden beweid) of slootranden met een breedte van ten minste 2 meter en ten hoogste 5 meter en een lengte van ten minste 200 meter die niet worden bemest; en ten minste 25% van de oppervlakte van de beheerseenheid in de periode van 1 april tot 8 juni vrijwaren van beweiding, maaien, rollen, slepen, inzaaien, doorzaaien en bemesting; met inachtneming van voornoemde beheersvoorschriften is bemesting toegestaan en is een hogere veebezetting dan 1,5 GVE per hectare toegestaan; meetsoorten monitoren.

3 Corresponderend basispakket: basispakket 10 Natuurlijke eenheid, zonder begrazing.
Minimumoppervlakte beheerseenheid, behorende bij basispakket soortenrijk weidevogelgrasland: 5 ha.; er is een verdunningsfactor van 1:3 toegestaan.

Beheersbijdrage: € 249,51 per ha per jaar

Pluspakket 24: Zeer soortenrijk weidevogelgrasland

1 Op de beheerseenheid komen ten minste 100 broedparen per 100 hectare voor van een of meer van de volgende meetsoorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, waarvan ten minste 50 broedparen van de soorten grutto, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart; en ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland; en de beheerseenheid ligt binnen een gebied met een oppervlakte van ten minste 25 hectare waarvoor een Natuurgebiedsplan het pluspakket Soortenrijk weidevogelgrasland of het pluspakket Zeer soortenrijk

weidevogelgrasland toestaat.

2 Beheersvoorschriften: Ten minste 4% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit vluchtstroken (verspreid liggende gronden met een oppervlakte van ten minste 1000 m2 die niet eerder dan 22 mei worden gemaaid of beweid en in ieder geval steeds ten minste twee weken later dan de datum waarop omliggende gronden zijn gemaaid of voor het eerst worden beweid), of slootranden met een breedte van ten minste 2 meter en ten hoogste 5 meter en een lengte van ten minste 200 meter die niet worden bemest; en ten minste 30% van de oppervlakte van de beheerseenheid in de periode van 1 april tot 8 juni vrijwaren van beweiding, maaien, rollen, slepen, inzaaien, doorzaaien en bemesting; met inachtneming van voornoemde beheersvoorschriften is bemesting toegestaan en is een hogere veebezetting dan 1,5 GVE per hectare toegestaan; meetsoorten monitoren.
De beheerseenheden hebben een gezamenlijke oppervlakte van ten minste 5 hectare binnen een gebied dat met een verdunningsfactor van ten hoogste 3 bij de beschikking tot subsidieverlening in aanmerking wordt genomen.

3 Corresponderend basispakket: basispakket 10 Natuurlijke eenheid, zonder of met begrazing.
Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het basispakket zeer soortenrijk weidevogelgrasland: 5 ha.; er is een verdunningsfactor van 1:3 toegestaan.

Beheersbijdrage: € 397,56 per ha per jaar

Omvormingspakket 26:
Bos met verhoogde natuurwaarde

1 Corresponderend basispakket 09 (Bos)

2 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit houtopstand waarvoor een herbeplantingsplicht als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Boswet geldt; en aan het begin van het tijdvak is ten minste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bezet met één of meer inheemse boomsoorten en aan het eind van het tijdvak voldoet de beheerseenheid aan de voorwaarden A; of als de beheerseenheid bij de aanvraag voldoet aan de voorwaarden A, dan moet hij in het laatste jaar van het tijdvak voldoen aan de voorwaarden B; of bij aanvraag voldoet de beheerseenheid aan de voorwaarden B en in het laatste jaar van het tijdvak aan de voorwaarden C;
[A] : Ten minste 35% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten; en ten minste 25% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit gemengd bos; en verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en terreindelen waarbinnen andere dan inheemse boomsoorten meer dan 80% van de oppervlakte bezetten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en ten minste 35% van de oppervlakte van de beheerseenheid bevat per hectare bos ten minste 4 staande of liggende dode bomen met een stamdiameter van ten minste 30 centimeter of indien het een bos is op grondwatertrap Gt I of II ten minste 15 cm;
[B] : Ten minste 52% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten; en ten minste 37% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit gemengd bos; en verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en -terreindelen waarbinnen andere dan inheemse boomsoorten meer dan 80% van de oppervlakte bezetten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en ten minste 52% van de oppervlakte van de beheerseenheid bevat per hectare bos ten minste 4 staande of liggende dode bomen met een stamdiameter van ten minste 30 centimeter of indien het een bos is op grondwatertrap Gt I of II ten minste 15 cm;
[C] : Ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten; en ten minste 50% van de oppervlakte

van de beheerseenheid bestaat uit gemengd bos; en verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en aaneengesloten terreindelen waarbinnen andere dan inheemse boomsoorten meer dan 80% van de oppervlakte bezetten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bevat per hectare bos ten minste 4 staande of liggende dode bomen met een stamdiameter van ten minste 30 centimeter of indien het een bos is op grondwatertrap Gt. I of II ten minste 15 cm.

3 Beheersvoorschriften: regulier beheer ten behoeve van de instandhouding en omvorming van bos.
Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het omvormingspakket Bos met verhoogde natuurwaarde: 5 ha.

Beheersbijdrage: € 67,30 per ha per jaar

Pluspakket 27: Bos met verhoogde natuurwaarde

1 Corresponderend basispakket 09 (Bos)
2 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit houtopstand warrvoor een herbeplantingsplicht als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Boswet geldt; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten; en ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit gemengd bos; en verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot; en terreindelen waarbinnen andere dan inheemse boomsoorten meer dan 80% van de oppervlakte bezetten, zijn ten hoogste 2 hectare groot; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bevat per hectare bos ten minste 4 staande of liggende dode bomen met een stamdiameter van ten minste 30 centimeter of indien het een bos is op grondwatertrap Gt I of II ten minste 15 cm; of in plaats van deze laatste voorwaarde is het op ten minste 70 % van de oppervlakte van de beheerseenheid niet toegestaan bomen of struiken of delen daarvan uit de beheerseenheid te verwijderen.
3 Beheersvoorschriften: regulier beheer ten behoeve van de instandhouding van bos zoals omschreven onder 1.
Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het pluspakket Bos met verhoogde natuurwaarde: 5 ha.

Beheersbijdrage: € 67,30 per ha per jaar

Pluspakket 28: Natuurbos

1 Corresponderend basispakket 09 (Bos)
2 Ten minste 95% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met een of meer inheemse boomsoorten en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bevat per hectare bos ten minste 40 levende bomen met een stamdiameter van ten minste 15 centimeter voor bos op veengrond en op grondwatertrap Gt I en II en ten minste 30 cm voor bos op overige grondsoorten, gemeten op 1,30 meter boven het maaiveld;
3 Beheersvoorschriften: het is niet toegestaan bomen of struiken of delen daarvan uit de beheerseenheid te verwijderen. Regulier beheer ten behoeve van de instandhouding van het bos.
Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het pluspakket Natuurbos: 5 hectare.

Beheersbijdrage: € 74,54 per ha per jaar

Pluspakket 29: Hakhout en griend

1 Corresponderend basispakket 09 (Bos)
2 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit hakhout, waarbij ten minste 60% van de hakhoutstoven ouder is dan 25 jaar; en ten minste 80% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met inheemse boomsoorten; en de diameter van de staken is ten hoogste 10 centimeter, gemeten op 50 centimeter boven de stoof; en de beheerseenheid is ten minste 30 meter breed.

3 Beheersvoorschriften: verjonging vindt vlaksgewijs plaats op vegetatieve wijze door middel van stronkopslag of door vervanging van dode stoven door jonge staken als bedoeld in onderdeel 1; en afgezette staken afvoeren. Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het pluspakket Hakhout en griend: 0,5 hectare.

Beheersbijdrage: € 257,79 per ha per jaar voor beheerseenheden waarvan ten minste 80% van de stoven bestaat uit zomereik of wintereik, € 1396,62 per hectare per jaar voor beheerseenheden waarvan ten minste 80% van de stoven bestaat uit de bepaalde wilgensoorten, Es of Zwarte els.

Pluspakket 30: Middenbos

1 Corresponderend basispakket 09 (Bos)
2 Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid is een bestaand of voormalig middenbos (middenbos is opgaand bos met een ondergroei van hakhout); en ten minste 60% van de hakhoutstoven is ouder dan 25 jaar; en ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bezet met inheemse boomsoorten; en de diameter van de staken is ten hoogste 10 centimeter, gemeten op 50 centimeter boven de stoof; en op de beheerseenheid staan per hectare ten minste 25 overstaanders met een hoogte van ten minste 15 meter; en de beheerseenheid is ten minste 30 meter breed.
3 Beheersvoorschriften: verjonging van het hakhout vindt vlaksgewijs plaats op vegetatieve wijze door middel van stronkopslag of door vervanging van dode stoven door staken als bedoeld in onderdeel 1.
Minimumoppervlakte van een beheerseenheid, behorende bij het pluspakket Middenbos: 0,5 ha.

Beheersbijdrage: € 137,70 per ha per jaar

Recreatiepakket 85

1 Voor openstelling van het terrein is geen ontheffing verkregen voor bijvoorbeeld een zwaar natuurwetenschappelijke reden. De bedoelde openstelling wordt door middel van boreden aangegeven.
2 Het terrein is voldoende toegankelijk en bevat voldoende wegen, vaarwegen en paden, die recreatief gebruik mogelijk maken.
3 Voor de in het tweede lid genoemde wegen, vaarwegen en paden heeft de beheerder een onderhoudsplicht.
4 De beheerder dient -indien van toepassing- medewerking te verlenen aan de aanleg, markering en het beheer van doorgaande routes voor wandelen en fietsen in het kader van de lange afstandswandelpaden (LAW's) en lange fietsroutes (LF).

Beheersbijdrage: € 29,91 per ha per jaar.

Bijlage 5

Beheerspakketten subsidieregeling agrarisch natuurbeheer

De bedragen worden jaarlijks geactualiseerd. De bedragen in de tekst zijn prijspeil 2004.
De beheersbijdragen die gemarkeerd zijn met een sterretje zijn inclusief de toeslag voor de probleemgebieden. Vanaf 2005 wordt deze toeslag uitsluitend verstrekt als betreffend perceel in een probleemgebied ligt. De ligging van de probleemgebieden staat (globaal) aangegeven op kaart 4 en (gedetailleerd) op de CD-ROM.

GRASLANDPAKKETTEN

Beheerspakket 01: Ontwikkeling kruidenrijk grasland

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
3 De beheerseenheid is niet bemest.
4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
5 Beweiding is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 augustus tot 31 december.
6 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 987,-- **

Beheerspakket 02: Instandhouding kruidenrijk grasland

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 Op het tijdstip van subsidieaanvraag zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten. (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig (dit minimale aantal van 15 plantensoorten blijft gedurende het gehele tijdvak op de beheerseenheid aanwezig)
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
5 De beheerseenheid is niet bemest. Voor instandhoudingsbemesting is toestemming van LASER vereist.
6 Beweiding is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 augustus tot 31 december.
7 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 1.011,-- **

Beheerspakket 03: Bont hooiland

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 Op het tijdstip van subsidieaanvraag zijn op de beheerseenheid tenminste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig. (dit minimale aantal van 15 plantensoorten blijft gedurende het gehele tijdvak op de beheerseenheid aanwezig).
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid tenminste 20 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
5 De beheerseenheid is niet bemest en niet beweid. Voor instandhoudingsbemesting is toestemming van LASER vereist.
6 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 1.198,-- **

Beheerspakket 04: Bonte hooiweide

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 Op het tijdstip van subsidieaanvraag zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig. (dit minimale aantal van 15 plantensoorten blijft gedurende het gehele tijdvak op de beheerseenheid aanwezig).
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
5 De beheerseenheid is niet bemest.
6 Beweiding is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 augustus tot 31 december.
7 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 1.198,-- **

Beheerspakket 06: Bont weiland

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 Op het tijdstip van de subsidieaanvraag zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig. (dit minimale aantal van 15 plantensoorten blijft gedurende het gehele tijdvak op de beheerseenheid aanwezig).
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
4 De beheerseenheid bevindt zich op een helling (in Zuid Limburg en met een trekker te bewerken) of in uiterwaarden (periodiek door de grote rivieren overstroomd gebied tussen de winterdijken).
5 De beheerseenheid is niet bemest en met ten hoogste 2 gve per hectare beweid. Voor instandhoudingsbemesting is toestemming van LASER vereist.
6 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 1.198,-- **

Beheerspakket 07: Bonte weiderand

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
3 De beheerseenheid is niet bemest en er is geen bagger op gebracht.
4 De beheerseenheid heeft een breedte van ten minste 1 en ten hoogste 5 meter en een lengte van ten minste 50 meter.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 1.237,-- **

Beheerspakket 08: Bonte hooirand

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
3 De beheerseenheid is niet bemest en er is geen bagger op gebracht.
4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
5 De beheerseenheid is niet beweid.
6 De beheerseenheid heeft een breedte van ten minste 1 en ten hoogste 5 meter en een lengte van ten minste 50 meter.

*Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 1.237,-- **

Beheerspakket 09:
Kruidenrijke zomen

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 De beheerseenheid grenst direct aan opgaande begroeiing of een rietkraag.
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (incl. mossen) in een vlak van 25 m2 aanwezig.
4 De beheerseenheid is niet bemest en er is geen bagger op gebracht.
5 De beheerseenheid is niet beweid en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is niet toegestaan.
6 Gedurende het eerste tijdvak wordt de beheerseenheid in de eerste drie jaar jaarlijks gemaaid, en wordt het gemaaide afgevoerd; hierbij geldt een maximum van drie maaibeurten per jaar.
7 Na uitvoering van voorwaarde 6, vindt nog slechts om het jaar een maaibeurt plaats, waarbij niet meer dan de helft van de oppervlakte van de beheerseenheid gemaaid wordt, en het ge-maaide wordt afgevoerd.
8 De beheerseenheid heeft een breedte van ten minste 1 en ten hoogste 5 meter en een lengte van ten minste 50 meter.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 1.881,-- **

Beheerspakket 10:
Landschappelijk waardevol grasland

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland
2 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid tenminste 10 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig.
3 De beheerseenheid is tenminste 0,5 ha groot
4 Niet bemest; niet maaien tissen 1 januari en 1 juni (jaarrond begrazing)

*Beheersbijdrage per ha per jaar € 326,-- **

WEIDEVOGELPAKKETTEN

Beheerspakketten 11, 12, 13 en 14:
Weidevogelgrasland
met een rustperiode

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 Er wordt een rustperiode in acht genomen: 1 april-1 juni, of 1 april-8 juni, of 1 april -15 juni of 1 april-22 juni.
3 De lengte van de rustperiode wordt bij de aanvraag van de subsidiebeschikking gemeld aan LASER.
4 In de rustperiode is de beheerseenheid niet beweid, gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan.
5 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

Beheersbijdrage per ha per jaar:
*rustperiode van 1 april tot 1 juni: € 316,-- **
*rustperiode van 1 april tot 8 juni: € 424,-- **
*rustperiode van 1 april tot 15 juni: € 536,-- **
*rustperiode van 1 april tot 22 juni: € 595,-- **

Beheerspakket 15:
Vluchtheuvels voor weidevogels

1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
2 De beheerseenheid wordt niet eerder gemaaid of geweid dan na een periode van twee weken nadat de rest van het perceel is gemaaid of beweid en niet vroeger dan 22 mei. Tijdstip van maaien wordt bij LASER gemeld.
3 De beheerseenheid bestaat uit één of meer stroken of blokken met een breedte van 2 tot en met 5 meter en een gezamenlijke aaneengesloten oppervlakte van ten minste 1000 m2.

Beheersbijdrage per hectare per jaar: € 442,--

Beheerspakket 16:
Plasdras voor broedende en trekkende weidevogels

1 De beheerseenheid is jaarlijks in de periode van 15 februari tot 15 april of in de periode van 15 februari tot 15 mei geïnundeerd.
2 In de inundatieperiode staat op ten minste 60% van de beheerseenheid het waterpeil ten minste 5 en ten hoogste 20 cm boven het maaiveld.
3 Na de inundatieperiode valt de beheerseenheid droog.
4 De beheerseenheid is ten minste 0,1 en ten hoogste 1 hectare groot.

Beheersbijdrage per ha per jaar:
*a) inundatieperiode 15 februari tot 15 april: € 717,-- **
*b) inundatieperiode 15 februari tot 15 mei: € 1.113-- **

Beheerspakket 18:
Algemeen weidevogelgebied

1 Het betreft een verzameling beheerseenheden in een terrein die bij de aanvraag voldoet aan een verdunningsfactor van ten hoogste 6. De minister kan op verzoek van de aanvrager om ecologische redenen met betrekking tot de ruimtelijke samenhang in het terrein van voornoemde factor afwijken;
2 In de verzameling beheerseenheden bevinden zich bij aanvang van het tijdvak, te rekenen per 100 ha, ten minste 25 broedparen van één of meer van de volgende soorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, graspieper, krakeend, kuifeend, wintertaling, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdiefje, zwarte stern, paapje, grauwe gors of bontbekplevier;
3 De beheerseenheden worden beheerd op een wijze als bedoeld in de beheerspakketten 7 tot en met 16 van deze regeling of door het nemen van nestbeschermingsmaatregelen;
4 Een beheerseenheid met nestbeschermingsmaatregelen is een terrein grasland of bouwland van minimaal 0,5 ha. De uitvoering van nestbeschermingsmaatregelen houdt ten minste in dat:
- de aanwezige nesten worden gemarkeerd,
- de nesten van een deugdelijke nestbeschermer zijn voorzien, indien de beheerseenheid wordt beweid,
- werkzaamheden zoals bemesten, rollen, slepen, of maaien zodanig worden uitgevoerd dat de aanwezige nesten worden behouden, en
- bij de beheerder een kaart aanwezig is, waarop de locatie van de gevonden en beschermde nesten staat aangegeven.

5 Bij de aanvraag kan:
a. in afwijking van de beheerspakketten 11 t/m 14 worden aangegeven dat
I. een rustperiode van 1 april tot 23 mei,
II van 1 mei tot en met 15 juni, of
III van 8 mei tot en met 22 juni in acht wordt genomen waarbij voor de in onderdeel II en III genoemde gevallen vanaf 1 april niet wordt gemaaid.
b. voor de oppervlakte van een beheerseenheid als bedoeld onder punt 4 tevens een aanvraag worden ingediend voor een beheerseenheid als bedoeld in beheerspakket 15.
6 Eenmaal per tijdvak kan een beheerder, die een bedrijfsvoering met bouwland niet zijnde maisland, en grasland heeft, bij Laser melden dat de rustperiode genoemd in de onderdelen 3 en 4 genoemde bijlagen voor het resterende deel van het tijdvak voor hetzelfde oppervlakte op een ander bij de aanvang van het tijdvak aangegeven gedeelte van zijn grond in acht wordt genomen. De beheerder heeft op het bedrijf een kaart met een aanduiding van de locatie van de beheerseenheid.
7 Bij de aanvang bedraagt de minimum-oppervlakte van de verzameling beheerseenheden 100 ha.

8 De beheersbijdrage per hectare per jaar voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 3 is gelijk aan beheersbijdrage van de onder dat punt genoemde beheerspakketten.

Beheersbijdrage per ha per jaar:
voor de maatregelen genoemd onder punt 4: € 52,--
*voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 5, subonderdeel a, onder I: € 262,– *, onder II: € 273,– *, onder III: € 273 **

Beheerspakket 19: Belangrijk algemeen weidevogelgebied

1 Het betreft een verzameling beheerseenheden in een terrein die bij de aanvraag voldoet aan een verdunningsfactor van ten hoogste 6. De minister kan op verzoek van de aanvrager om ecologische redenen met betrekking tot de ruimtelijke samenhang in het terrein van voornoemde factor afwijken;
2 In de beheerseenheden bevinden zich bij aanvang van het tijdvak, te rekenen per 100 ha, ten minste 50 broedparen van één of meer van de volgende soorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdiefje, zwarte stern, paapje of grauwe gors, waarvan ten minste 20 broedparen van de soorten grutto, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdiefje, zwarte stern, paapje, grauwe gors of bontbekplevier.
3 De beheerseenheden worden beheerd op een wijze als bedoeld in de beheerspakketten 7 tot en met 16 van deze regeling of door het nemen van nestbeschermingsmaatregelen;
4 Een beheerseenheid met nestbeschermingsmaatregelen is een terrein grasland of bouwland van minimaal 0,5 ha. De uitvoering van nestbeschermingsmaatregelen houdt ten minste in dat:
   - de aanwezige nesten worden gemarkeerd,
   - de nesten van een deugdelijke nestbeschermer zijn voorzien, indien de beheerseenheid wordt beweid,
   - werkzaamheden zoals bemesten, rollen, slepen, of maaien zodanig worden uitgevoerd dat de aanwezige nesten worden behouden, en
   - bij de beheerder een kaart aanwezig is, waarop de locatie van de gevonden en beschermde nesten staat aangegeven.
5 Bij de aanvraag kan:
   a. in afwijking van de beheerspakketten 11 t/m 14 worden aangegeven dat
      I. een rustperiode van 1 april tot 23 mei,
      II van 1 mei tot en met 15 juni, of
      III van 8 mei tot en met 22 juni in acht wordt genomen waarbij voor de in onderdeel II en III genoemde gevallen vanaf 1 april niet wordt gemaaid.
   b. voor de oppervlakte van een beheerseenheid als bedoeld onder punt 4 tevens een aanvraag worden ingediend voor een beheerseenheid als bedoeld in beheerspakket 15.
6 Eenmaal per tijdvak kan een beheerder, die een bedrijfsvoering met bouwland niet zijnde maisland, en grasland heeft, bij Laser melden dat de rustperiode genoemd in de onderdelen 3 en 4 genoemde bijlagen voor het resterende deel van het tijdvak voor hetzelfde oppervlakte op een ander bij de aanvang van het tijdvak aangegeven gedeelte van zijn grond in acht wordt genomen. De beheerder heeft op het bedrijf een kaart met een aanduiding van de locatie van de beheerseenheid.
7 Bij de aanvang bedraagt de minimum-oppervlakte van de verzameling beheerseenheden 100 ha.

8 De beheersbijdrage per hectare per jaar voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 3 is gelijk aan beheersbijdrage van de onder dat punt genoemde beheerspakketten.

Beheersbijdrage per hectare per jaar:
voor de maatregelen genoemd onder punt 4: € 72,--
*voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 5, subonderdeel a, onder I: € 262,– *, onder II: € 273,–*, onder III: € 273 **

Beheerspakket 20: Soortenrijk weidevogelgebied met kritische soorten

1 Het betreft een verzameling beheerseenheden in een terrein die bij de aanvraag voldoet aan een verdunningsfactor van ten hoogste 6. De minister kan op verzoek van de aanvrager om ecologische redenen met betrekking tot de ruimtelijke samenhang in het terrein van voornoemde factor afwijken;

2 In de beheerseenheden bevinden zich bij aanvang van het tijdvak, te rekenen per 100 ha, ten minste 75 broedparen van één of meer van de volgende soorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdief, zwarte stern, paapje, of grauwe gors, waarvan ten minste 35 broedparen van de soorten grutto, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdief, zwarte stern, paapje, grauwe gors of bontbekplevier.

3 De beheerseenheden worden beheerd op een wijze als bedoeld in de beheerspakketten 7 tot en met 16 van deze regeling of door het nemen van nestbeschermingsmaatregelen;

4 Een beheerseenheid met nestbeschermingsmaatregelen is een terrein grasland of bouwland van minimaal 0,5 ha. De uitvoering van nestbeschermingsmaatregelen houdt ten minste in dat:
- de aanwezige nesten worden gemarkeerd,
- de nesten van een deugdelijke nestbeschermer zijn voorzien, indien de beheerseenheid wordt beweid,
- werkzaamheden zoals bemesten, rollen, slepen, of maaien zodanig worden uitgevoerd dat de aanwezige nesten worden behouden, en
- bij de beheerder een kaart aanwezig is, waarop de locatie van de gevonden en beschermde nesten staat aangegeven.

5 Bij de aanvraag kan:
a. in afwijking van de beheerspakketten 11 t/m 14 worden aangegeven dat
I. een rustperiode van 1 april tot 23 mei,
II van 1 mei tot en met 15 juni, of
III van 8 mei tot en met 22 juni in acht wordt genomen waarbij voor de in onderdeel II en III genoemde gevallen vanaf 1 april niet wordt gemaaid.
b. voor de oppervlakte van een beheerseenheid als bedoeld onder punt 4 tevens een aanvraag worden ingediend voor een beheerseenheid als bedoeld in beheerspakket 15.

6 Eenmaal per tijdvak kan een beheerder, die een bedrijfsvoering met bouwland niet zijnde maisland, en grasland heeft, bij Laser melden dat de rustperiode genoemd in de onderdelen 3 en 4 genoemde bijlagen voor het resterende deel van het tijdvak voor hetzelfde oppervlakte op een ander bij de aanvang van het tijdvak aangegeven gedeelte van zijn grond in acht wordt genomen. De beheerder heeft op het bedrijf een kaart met een aanduiding van de locatie van de beheerseenheid.

7 Bij de aanvang bedraagt de minimum-oppervlakte van de verzameling beheerseenheden 100 ha.

8 De beheersbijdrage per hectare per jaar voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 3 is gelijk aan beheersbijdrage van de onder dat punt genoemde beheerspakketten.

Beheersbijdrage per hectare per jaar:
voor de maatregelen genoemd onder punt 4: € 92,--
*voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 5, subonderdeel a, onder I: € 262,– *, onder II: € 273,–*, onder III: € 273 **

Beheerspakket 21:
Zeer soortenrijk weidevogelgebied met kritische soorten

1 Het betreft een verzameling beheerseenheden in een terrein die bij de aanvraag voldoet aan een verdunningsfactor van ten hoogste 6. De minister kan op verzoek van de aanvrager om ecologische redenen met betrekking tot de ruimtelijke samenhang in het terrein van voornoemde factor afwijken;

2 In de beheerseenheden bevinden zich bij aanvang van het tijdvak, te rekenen per 100 ha, ten minste 100 broedparen van één of meer van de volgende soorten: grutto, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdief, zwarte stern, paapje of grauwe gors, waarvan ten minste 50 broedparen van de soorten grutto, tureluur, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper, gele kwikstaart, kwartelkoning, visdief, zwarte stern, paapje, grauwe gors of bontbekplevier.

3 De beheerseenheden worden beheerd op een wijze als bedoeld in de beheerspakketten 7 tot en met 16 van deze regeling of door het nemen van nestbeschermingsmaatregelen;

4 Een beheerseenheid met nestbeschermingsmaatregelen is een terrein grasland of bouwland van minimaal 0,5 ha. De uitvoering van nestbeschermingsmaatregelen houdt ten minste in dat:
- de aanwezige nesten worden gemarkeerd,
- de nesten van een deugdelijke nestbeschermer zijn voorzien, indien de beheerseenheid wordt beweid,
- werkzaamheden zoals bemesten, rollen, slepen, of maaien zodanig worden uitgevoerd dat de aanwezige nesten worden behouden, en
- bij de beheerder een kaart aanwezig is, waarop de locatie van de gevonden en beschermde nesten staat aangegeven.

5 Bij de aanvraag kan:
a. in afwijking van de beheerspakketten 11 t/m 14 worden aangegeven dat
I. een rustperiode van 1 april tot 23 mei,
II van 1 mei tot en met 15 juni, of
III van 8 mei tot en met 22 juni in acht wordt genomen waarbij voor de in onderdeel II en III genoemde gevallen vanaf 1 april niet wordt gemaaid.
b. voor de oppervlakte van een beheerseenheid als bedoeld onder punt 4 tevens een aanvraag worden ingediend voor een beheerseenheid als bedoeld in beheerspakket 15.

6 Eenmaal per tijdvak kan een beheerder, die een bedrijfsvoering met bouwland niet zijnde maisland, en grasland heeft, bij Laser melden dat de rustperiode genoemd in de onderdelen 3 en 4 genoemde bijlagen voor het resterende deel van het tijdvak voor hetzelfde oppervlakte op een ander bij de aanvang van het tijdvak aangegeven gedeelte van zijn grond in acht wordt genomen. De beheerder heeft op het bedrijf een kaart met een aanduiding van de locatie van de beheerseenheid.

7 Bij de aanvang bedraagt de minimum-oppervlakte van de verzameling beheerseenheden 100 ha.

8 De beheersbijdrage per hectare per jaar voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 3 is gelijk aan beheersbijdrage van de onder dat punt genoemde beheerspakketten.

Beheersbijdrage per hectare per jaar:
voor de maatregelen genoemd onder punt 4: € 112,--
*voor de wijze van beheer als bedoeld onder punt 5, subonderdeel a, onder I: € 262,– *, onder II: € 273,–*, onder III: € 273 **

AKKERPAKKETTEN

Beheerspakketten 23: Faunarand

1 De beheerseenheid grenst aan bouwland.
2 In de beheerseenheid komt in elk jaar van het tijdvak waarvoor subsidie is verleend in ieder geval gedurende de periode van 1 mei tot 1 maart daarop volgend de volgende begroeiing voor: grasachtige vegetaties, kruiden, granen (geen maïs) of mengsels van deze drie. De begroeiing mag ontstaan door inzaai dan wel spontane ontwikkeling. Graanstoppels worden niet als begroeiing aangemerkt.
3 De beheerseenheid is ten minste 6 meter en ten hoogste 12 meter breed en ten minste 50 meter lang.
4 Er is één maaibeurt toegestaan. Deze moet vallen in de periode van 15 juli tot 15 augustus. Ten hoogste de helft van de beheerseenheid mag gemaaid worden.
5 Mechanische en chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, ridderzuring of kleefkruid. De faunarand mag niet bemest worden, niet bereden worden en er mag geen bagger opgebracht worden.

Beheersbijdrage per ha per jaar: € 1.292,--

Beheerspakket 26: Roulerend graandeel

1 De beheerseenheid is in gebruik als bouwland.
2 In het zesde jaar zijn op het gedeelte waar dat jaar graan staat ten minste 20 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig.
Voor zandgronden met een grondwatertrap VI of VII, geldt dat ten minste 10 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig dienen te zijn, waarvan ten minste 1 van de soorten slofhak en kleine leeuwen-klauw.
3 De beheerseenheid is ten minste 0,5 ha groot en op ten minste 50% hiervan wordt jaarlijks graan, met uitzondering van maïs, verbouwd.
4 In het gedeelte waarin graan wordt verbouwd, vindt geen bemesting plaats en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen niet toegestaan.
5 Pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring of kleefkruid is toegestaan.
6 In het gedeelte waarin graan wordt verbouwd, is mechanische onkruidbestrijding in de periode van 1 april tot de oogst niet toegestaan.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 453,-- **

Beheerspakket 27: Chemie- en kunstmestvrij

1 De beheerseenheid is in gebruik als bouwland.
2 Op de beheerseenheid wordt ten minste 3 van de 6 jaar graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
3 Op de beheerseenheid wordt in het zesde jaar graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
4 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig. Voor zandgronden met een grondwatertrap VI of VII, geldt dat ten minste10 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig dienen te zijn, waarvan ten minste1 van de soorten slofhak en kleine leeuwenklauw.
5 De beheerseenheid is ten minste 0.5 ha. groot.
6 Het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest is niet toegestaan.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 634,-- **

Beheerspakket 28: Akkerfauna

1 De beheerseenheid is in gebruik als bouwland.
2 Op de beheerseenheid wordt in het zesde jaar graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 20 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig. Voor zandgronden met een grondwatertrap VI of VII, geldt dat ten minste 10 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig dienen te zijn, waarvan ten minste1 van de soorten slofhak en kleine leeuwenklauw.
4 De beheerseenheid is ten minste 0.5 ha. groot.
5 Op de beheerseenheid wordt ten minste vijf van de zes jaren graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
6 In de jaren waarin graan wordt verbouwd, is het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen niet toegestaan.
7 Pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring of kleefkruid is toegestaan.
8 Mechanische onkruidbestrijding en grondbewerking zijn gedurende de periode van 1 april tot de oogst niet toegestaan.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 547,-- **

Beheerspakket 29: Akkerflora vollevelds

1 De beheerseenheid is in gebruik als bouwland.
2 Op de beheerseenheid wordt in het zesde jaar graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
3 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 25 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig. Voor zandgronden met een grondwatertrap VI of VII, geldt dat ten minste 15 inheemse plantensoorten per 25 m2 aanwezig dienen te zijn, waarvan ten minste 2 van de 3 volgende soorten: korensla, slofhak en kleine leeuwenklauw.
4 Op de beheerseenheid wordt ten minste vijf van de zes jaren graan, niet zijnde maïs, verbouwd.
5 In de jaren waarin graan wordt verbouwd, vindt er in de beheerseenheid geen mechanische onkruidbestrijding plaats vanaf het zaaien tot de oogst en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring of kleefkruid.
6 Bemesting is niet toegestaan afgezien de toepassing van ruige mest ten hoogste 2 van de 6 jaar.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 528,-- **

Beheerspakket 30: Akkerflora randen

1 De beheerseenheid grenst aan een terrein dat in gebruik is als bouwland.
2 In het zesde jaar zijn ten minste 25 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig.
3 Voor zandgronden met een grondwatertrap VI of VII, geldt dat ten minste 15 inheemse plantensoorten in een vlak van 25 m2 aanwezig dienen te zijn, waarvan ten minste 2 van de 3 volgende soorten: korensla, slofhak en kleine leeuwenklauw.
4 Op de beheerseenheid wordt alle jaren graan, met uitzondering van maïs, verbouwd.
5 In de beheerseenheid vindt geen mechanische onkruidbestrijding plaats vanaf het zaaien tot de oogst en is het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen niet toegestaan, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van haarden met akkerdistel, ridderzuring of kleefkruid.
6 Bemesting van de beheerseenheid is niet toegestaan.
7 De beheerseenheid heeft een breedte van ten minste 3 meter en ten hoogste 12 meter en een lengte van ten minste 50 meter.

*Beheersbijdrage per ha per jaar: € 533,-- **

Bijlage 6

Landschapspakketten subsidieregeling agrarisch natuurbeheer en subsidieregeling natuurbeheer

De bedragen worden jaarlijks geactualiseerd. De bedragen in de tekst zijn prijspeil 2004

Landschapspakket 54: Elzensingel

1 Het is een landschapselement met minimaal 90 % bedekking van aaneengesloten opgaande begroeiing van inheemse bomen of struiken met voor ten minste 50 % opgaande begroeiing van zwarte els (Alnus glutinosa);
2 Het element is ten minste 50 meter lang;
3 Het element bestaat uit hakhout maar mag overstaanders bevatten;
4 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element.
5 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 september en 1 april;

Beheersbijdrage: € 29,89 per ha per jaar, bij meer dan 90% bedekking

Landschapspakket 55: Geriefhoutbosje

1 Het is een vrijliggend landschapselement met opgaande begroeiing;
2 Het element is ten minste 5 en ten hoogste 50 are groot;
3 Het element bestaat uit hakhout maar mag overstaanders bevatten;
4 Het element is begroeid met inheemse bomen en struiken;
5 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
6 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 september en 1 april;
7 Het element dient permanent te worden gevrijwaard van vraat door vee.

Beheersbijdrage: € 597,83 per hectare per jaar

Landschapspakket 56: Knip- en scheerheg

1 Het is een lijnvormig landschapselement met aaneengesloten, opgaande begroeiing van struikvormende soorten;
2 Het element is ten minste 50 meter lang;
3 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
4 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 juli en 1 april;
5 Het element wordt ten minste eenmaal per 2 jaar geknipt.

Beheersbijdrage per strekkende meter per jaar: € 1,56

Landschapspakket 58: Knotbomen

1 Het is een rij of groep van ten minste 10 bomen, waarvan de stam is afgezet op een hoogte van ten minste 1 meter;
2 De onderlinge afstand van de is bomen ten hoogste 20 meter;
3 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
4 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 september en 1 april;

Beheersbijdrage; € 4,04 per boom per jaar

Landschapspakket 60: Hoogstamboomgaard

1 Het is een boomgaard met fruit- of notenbomen (appel, peer, pruim, kers, walnoot);
2 De boomgaard heeft een oppervlakte van ten minste 25 are, met een dichtheid van ten minste 50 en ten hoogste 150 bomen per hectare;
3 Volgroeide bomen zijn ten minste 4 meter hoog;
4 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
5 Boomgaard jaarlijks maaien of begrazen;
6 Indien het appel of peer betreft worden de fruitbomen ten minste een keer per twee jaar gesnoeid.

Beheersbijdrage: € 14,89 per boom per jaar

Landschapspakket 61: Eendenkooi

1 Het is een installatie, die als eendenkooi is geregistreerd in de Openbare Registers, bestaande uit een kooiplas en omringend struweel of bos;
2 Instandhouden van het element als vanginstallatie voor eendachtigen;
3 De beheerseenheid is maximaal 4 hectare groot.

Beheersbijdrage per ha per jaar: € 1.575,17

Landschapspakket 62: Poel

1 Ten minste 80% van de oppervlakte van het element bestaat uit open water;
2 Het element heeft een oppervlakte van ten minste 0,5 en ten hoogste 50 are, tenzij het een voortplantingspoel voor amfibieën in het heuvelland betreft;
3 De waterdiepte in de diepste delen is in de periode van 1 oktober tot 1 april ten minste 0,5 meter;
4 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
5 Geen water onttrekken aan het element anders dan voor het drenken van vee dat de aan het element grenzende percelen beweidt;
6 Schoningswerkzaamheden, voor zover nodig, alleen verrichten in de periode tussen 1 septem-ber en 15 oktober.

Beheersbijdrage:
€ 46,69 per poel per jaar bij een poeloppervlakte tot 75 m2
€ 74,90 per poel per jaar bij een poeloppervlakte tussen 75 en 175 m2
€ 97,21 per poel per jaar bij een poeloppervlakte groter dan 175 m2

Landschapspakket 63: Rietzoom en klein rietperceel

1 De begroeiing van het element bestaat voor ten minste 90% uit riet;
2 Het element is ten minste 5 are en ten hoogste 50 are groot;
3 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
4 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 september en 1 april;
5 Ten minste 80 en ten hoogste 90% van het riet wordt jaarlijks gemaaid.

Beheersbijdrage: € 606,29 per ha per jaar

Landschapspakket 64: Raster

1 Het is een permanent veekerend raster ten behoeve van een landschapselement;
2 Er is sprake van een beschikking landschapssubsidie voor het landschapselement voor één of meer van de landschapspakketten: 54 t/m 59 en 61 t/m 65;
3 Het raster bevindt zich op zodanige afstand van het landschapselement, dat schade door vraat en betreding wordt voorkomen;
4 Instandhouden van een veekerend raster;
5 Jaarlijks worden zo nodig overhangende takken, die de instandhouding van het raster bedrei-gen, verwijderd.

Beheersbijdrage: € 0,47 per meter per jaar

Landschapspakket 65: Houtkade, houtwal, haag en singel

1 Het is een lijnvormig landschapselement met minimaal 90% bedekking van opgaande begroeiing van inheemse bomen en struiken;
2 Het element is ten minste 50 meter lang en ten hoogste 20 meter breed;
3 Het element bestaat uit hakhout maar mag overstaanders bevatten;
4 Instandhouden van het element: periodiek onderhoud uitvoeren; geen werkzaamheden verrichten die wijzigingen tot gevolg hebben van het landschapselement anders dan ten behoeve van het behoud van het element; geen chemische bestrijdingsmiddelen of meststoffen gebruiken en niet branden in of in de directe omgeving van het element;
5 Werkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 1 september en 1 april;

Beheersbijdrage: € 657,61 per ha per jaar voor de begroeide oppervlakte, bij meer dan 90% bedekking

Bijlage 7 Stapsteenpakketten

In deze bijlage zijn zes stapsteenpakketten (Subsidieregeling Natuurbeheer) voor het beheer van stapstenen beschreven. Deze stapsteenpakketten zijn van belang voor de realisatie van ecologische verbindingszones of staan ten dienste van het soortenbeleid.
De in de subsidieregeling opgenomen basis- en pluspakketten sluiten voor een aantal stapstenen onvoldoende aan op de eisen van de gewenste inrichting en beheer. Daarom zijn onderstaande stapsteenpakketten geformuleerd. Gedeputeerde Staten hebben het Ministerie van LNV verzocht deze stapsteenpakketten aan de Subsidieregeling Natuurbeheer toe te voegen. Zolang deze pakketten niet aan de regeling zijn toegevoegd, zullen de stapstenen gerealiseerd moeten worden uit een combinatie van verschillende bestaande pakketten (bijlagen 3 tot en met 6). Vaak gaat het dan om een combinatie van basis- en pluspakketten uit de Subsidieregeling Natuurbeheer met landschapspakketten. Hieronder staan per stapsteenpakket de natuurresultaten, de beheersvoorschriften en de minimum te realiseren oppervlakte vermeld.

1. Stapsteen amfibie

Natuurresultaat:
- Ten minste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water; en
- de oppervlakte van het water is verdeeld over 2 tot 4 afzonderlijke poelen met ieder een grootte van 2 tot 30 are; en
- de waterdiepte in de diepste delen van de poelen is op enig moment in de zomer ten hoogste 50 centimeter; en
- de oevers verlopen flauw, bij voorkeur de noordoever; en
- ten hoogste 40% van de oppervlakte van het water wordt bedekt door kroossoorten of kroosvaren; en
- ten minste 10% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit moeras; en
- ten minste 20% en ten hoogste 30 % van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit grasland; en
- in het grasland zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten inclusief mossen aanwezig per 25 m2; en
- ten minste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel, niet te dicht bij de poel om schaduw en bladval te voorkomen; en
- ten minste 70% van de oppervlakte bos of struweel is bedekt met inheemse boomsoorten (zie bijlage 3 van SN 2000) of struiken; en
- de verjongingsvlakten zijn ten hoogste de helft van de bosoppervlakte in de beheerseenheid.

Beheersvoorschriften:
- De beheerseenheid wordt niet bemest;
- ten minste 60% van de oppervlakte van het moerasgedeelte vrijhouden van bos en struweel.
- het moerasgedeelte gefaseerd maaien;
- hetzelfde deel niet in twee opeenvolgende jaren maaien.

Minimum oppervlakte beheerseenheid behorende bij stapsteen amfibie 1 ha, maximum 3,0 ha.

2. Stapsteen winde

Natuurresultaat:
- Ten minste 50% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit water met een diepte van ten hoogste 1 meter en/of uit grasland en/of moeras dat ten minste gedurende 60 dagen per jaar onder water staat ; en
- het oevertalud is flauw, of in de vorm van een terrastalud; en
- het water in de beheerseenheid staat in open verbinding (zonder stuwen of schotten) met de stromende delen van de beek of rivier in de verbindingszone; en
- ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos of struweel;

Beheersvoorschriften:
- Geen bemesting en chemische bestrijdingsmiddelen;
- het moerasgedeelte gefaseerd maaien;
- hetzelfde deel niet in twee opeenvolgende jaren maaien.

Minimum oppervlakte beheerseenheid, behorende bij stapsteen winde: 1 ha.

3. Stapsteen rietzanger (groot en klein)

Natuurresultaat:
- Ten minste 75% van de oppervlakte van de beheerseenheid is bedekt met riet; en
- ten hoogste 20% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit moerasbos of struweel; en
- het oevertalud is flauw hellend; en
- bij basispakket "moeras" is het uiteraard van belang dat rietmoeras wordt gerealiseerd.

Beheersvoorschriften:
- Ter plaatse van het riet staat ten minste 3 maanden per jaar, in de maanden april, mei en juni, water op het maaiveld;
- jaarlijks ten hoogste een derde deel van de oppervlakte van de beheerseenheid maaien; en
- het maaisel afvoeren.

Minimum oppervlakte beheerseenheid, behorende bij stapsteen rietzanger klein: 2,5ha. en groot: 25 ha.

4. Stapsteen ijsvogelvlinder (groot en klein)

Natuurresultaat:

- Ten minste 90% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit bos waarop de Boswet van kracht is; en
- ten minste 70% van de oppervlakte van de beheerseenheid bestaat uit inheemse boomsoorten met een gevarieerde samenstelling, structuurrijke randen en open plekken; en
- op ten minste 20% van de bosoppervlakte zijn vlaks- of strooksgewijs geen bomen aanwezig met een diameter dikker dan 15 centimeter; en
- de verjongingsvlakten zijn ten hoogste 2 hectare groot.

Beheersvoorschriften:

- Verjonging van hakhout vindt vlaksgewijs plaats op vegetatieve wijze door middel van stronkopslag of door vervanging van dode stoven door jonge staken of door natuurlijke verjonging.

Minimum oppervlakte beheerseenheid behorende bij stapsteen ijsvogelvlinder: klein: 1 ha, groot, 10 ha.

Kaart 1: Ecologische Hoofdstructuur

LEGENDA

- EHS Juli 2003
- Oppervlaktewater
- Gemeentegrenzen (2003)

0 5 10 15 km

provincie
GELDERLAND

DIENST RUIMTE ECONOMIE EN WELZIJN
Afdeling LG/BO
Bron: prov. Gelderland
8 juni 2004

Auteur: B. Nijenhuis
Vormgeving: GEO/RV

Kaart 2: Regio-indeling en ligging uiterwaarden

LEGENDA

Uiterwaard

Regiogrens

0 5 10 15 km

provincie
GELDERLAND

DIENST RUIMTE ECONOMIE EN WELZIJN

Afdeling LG/BO

Bron: prov. Gelderland

8 juni 2004

Auteur: J. van Kuijk

Vormgeving: GEO/RV

Kaart 3a: Inzet subsidies voor agrarisch natuurbeheer

LEGENDA

- 0-5 perc. van het opp.
- 5-10 perc. van het opp.
- 10-50 perc. van het opp.
- 50-100 perc. van het opp.
- Oppervlaktewater
- Gemeentegrenzen (2003)

0 5 10 15 km

provincie
GELDERLAND

DIENST RUIMTE ECONOMIE EN WELZIJN
Afdeling LG/BO
Bron: prov. Gelderland
8 juni 2004
Auteur: J.van Kuijk
Vormgeving: GEO/RV

Kaart 3b: Inzet subsidies voor nieuwe natuur

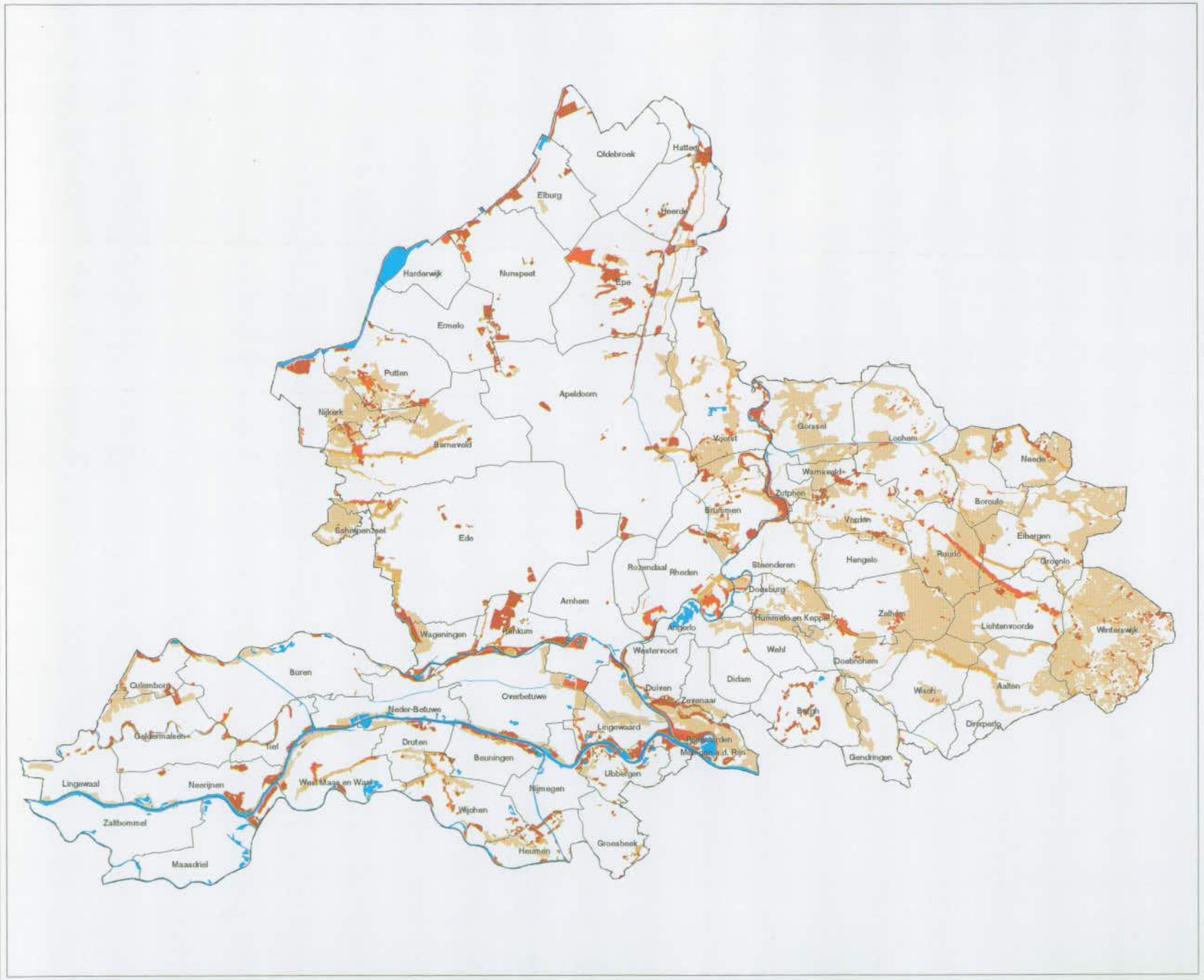

LEGENDA

- 0-5 perc. van het opp.
- 5-10 perc. van het opp.
- 10-50 perc. van het opp.
- 50-100 perc. van het opp.
- Oppervlaktewater
- Gemeentegrenzen (2003)

0 5 10 15 km

provincie
GELDERLAND

DIENST RUIMTE ECONOMIE EN WELZIJN
Afdeling LG/BO
Bron: prov. Gelderland
8 juni 2004
Auteur: J.van Kuijk
Vormgeving: GEO/RV

Kaart 3c: Inzet subsidies voor inrichting bestaande natuur

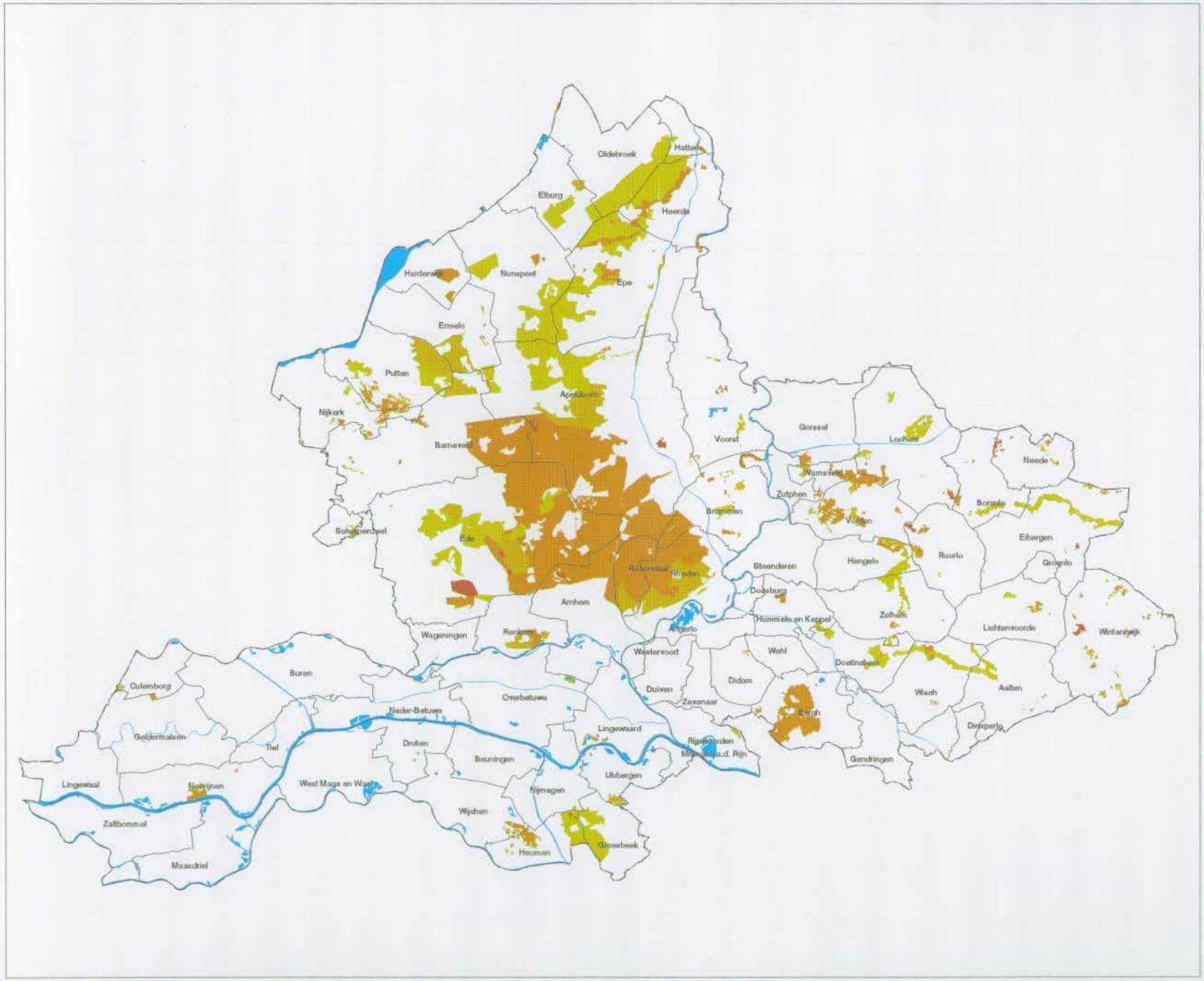

LEGENDA

- 0-5 perc. van het opp.
- 5-10 perc. van het opp.
- 10-50 perc. van het opp.
- 50-100 perc. van het opp.
- Oppervlaktewater
- Gemeentegrenzen (2003)

provincie GELDERLAND

DIENST RUIMTE ECONOMIE EN WELZIJN

Afdeling LG/BO

Bron: prov. Gelderland

Auteur: J.van Kuijk

8 juni 2004

Vormgeving: GEO/RV
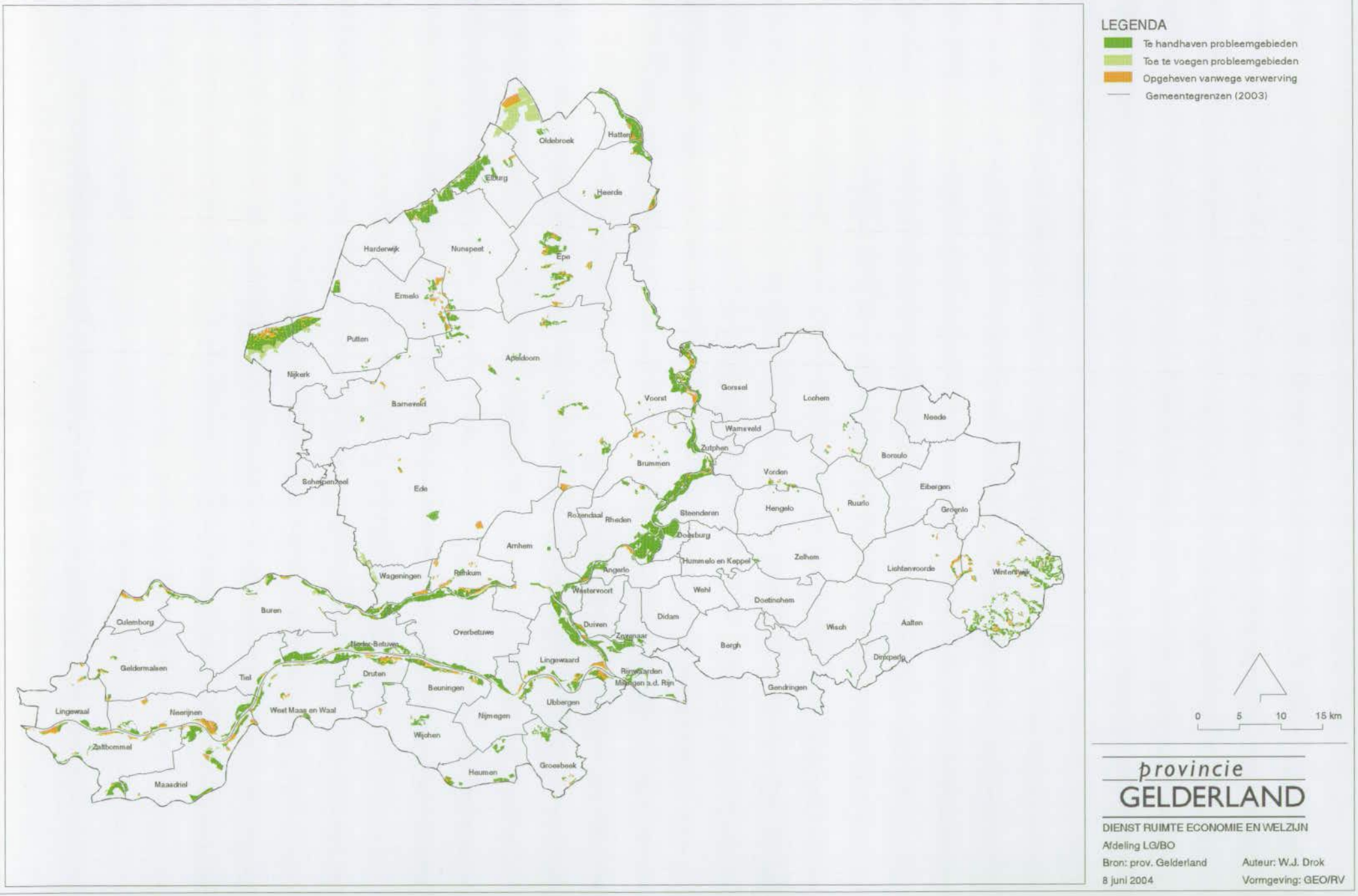
Kaart 4: Overzicht ligging probleemgebieden